

Romano & Lil

Rómsky nový list – nezávislé kultúrno-spoločenské noviny Rómov na Slovensku

2/2023

Ročník 33

Nepredajné

Historická vec

Posledné volebné roky si zvykáme na to, že v parlamente máme aj zástupcov Rómov. V nedávnych voľbách sme ich mali na kandidátnych listinách strán naprieč celým politickým spektrom. Dokonca aj v stranách, ktoré majú blízko k fašizmu.

Po voľbách prišli dobré, aj zlé správy. Dobrá správa je, že máme historicky najvyššie zastúpenie Rómov a Rómkov v parlamente. Tou hor-

šou správou je, že všetci sú v opozícii a v dvoch odlišných politických táboroch.

Na obálke sú poslanci a poslankyne vyobrazení ako superhrdinovia a superhrdiniek. Rómovia totiž očakávajú, že keď máme vyššie zastúpenie v parlamente, zmení sa aj ich postavenie na Slovensku a konečne prídu reálne a citeľné riešenia ich problémov. Napríklad v tom, aby bol slovenský Róm po-

važovaný za plnohodnotného občana. Často mám pocit, že teraz tomu tak nie je.

Príkladom je aj obec Telgárt a časť Rómov, ktorým v lete zhoreli skromné príbytky. Ľudia, deti a starci ostali doslova pod holým nebom. Zima prichádza do Telgártu podstatne skôr ako do iných obcí Slovenska. A riešenie ich stavu sa našlo, aj keď opäť len provizórne, až vtedy, keď už v noci začalo reálne mrznúť.

Našich poslancov sme navliekli do kostýmov superhrdinov, pretože pri presadzovaní rómskej agendy to nebudú mať ľahké a bude potrebné vyvinúť maximálne úsilie na uskutočnenie aspoň nejakých zmien.

Držme im prsty!

*Roman Čonka,
šéfredaktor Romano nevo lil*

♦ Vrchný rad zľava: Irena Bihariová (PS), Anežka Škopová (Slovensko), Ingrid Kosová (PS). Dolný rad zľava: Lukáš Bužo (Slovensko), Viliam Tankó (Slovensko), Peter Pollák ml. (Slovensko). Ilustráciu vytvoril: Juraj Mandel

Etnografické múzeum v Martine vystavilo portréty rómskych spisovateľov

Martin, 8. november – Výstavu portrétov Medzi riadkami – Rómski spisovatelia v tvorbe Šarloty Bottovej sprístupnili 7. novembra v Etnografickom múzeu v Martine. Pri príležitosti Svetového dňa rómskeho jazyka, ktorý je 5. novembra, ju pripravilo Múzeum kultúry Rómov na Slovensku. TASR o tom informovala kultúrno-propagačná manažérka Slovenského národného múzea v Martine Milena Kiripolská.

Rómski spisovatelia podľa nej píšú a vydávajú diela nielen v slovenskom, ale aj v materinskom jazyku. „Ich tvorba zaujala mladú talentovanú rómsku výtvarníčku Šarlotu Bottovú. Jej portréty vybraných rómskych spisovateľov sú zaujímavým prienikom výtvarného umenia a literatúry. Ide pri tom o jej osobnú umeleckú perspektívu,“ uviedla.

Portréty desiatich spisovateľov pripomínajú, že na Slovensku a v zahraničí pôsobil a pôsobí viacero rómskych autorov a ich tvorba je významnou súčasťou kultúry Rómov. „Na výstave sa prezentujú podobizny Zdenky Mahajovej, Jozefa Ravasza, Zlatice Rusovej, Tery Fabiánovej, Vladimíra Oláha, Eleny Lackovej, Dezidera Bangu, Jána Šándora, Ľudovíta Didiho a Evy Pleškovej,“ doplnila.

♦ Šarlota Bottová. Foto: archív SB

Podstatnú časť tvorby Bottovej tvoria realistické portréty známych aj obyčajných ľudí z jej okolia a tých, ktorých tváre ju niečím zaujali a rozhodla sa ich zvečniť. V súčasnosti experimentuje s používaním akrylových farieb na väčších formátoch a tematicky sa orientuje na vybrané oblasti rómskej kultúry, priblížila Kiripolská.

Výtvarníčka portréty vytvorila vďaka štipendiu Fondu na podporu kultúry národnostných menšín SR.

Výstava Medzi riadkami – Rómski spisovatelia v tvorbe Šarloty Bottovej je prístupná v Etnografickom múzeu v Martine do 26. novembra 2023.

♦ Rómski spisovatelia. Foto: Roman Čonka

Telové kamery pre políciu sú podľa ombudsmana nutnosť

Bratislava, 10. august (TASR) – Verejný ochranca práv Róbert Dobrovodský apeluje na zavedenie telových kamier v polícii. Označil ich za nutnosť.

„Zavedenie telových kamier pre príslušníkov Policajného zboru považujem za nutnosť najmä v súvislosti s prípadmi, ktoré pribúdajú a ja ich ako verejný ochranca práv preskúmam,“ uviedol Dobrovodský. Obrazovo-zvukový záznam by sa mal podľa neho vyhotovovať z každého služobného zákroku, pri ktorom dochádza k zásahu do základných práv a slobôd fyzických osôb. Odporúčenie ombudsmana bolo aj súčasťou informácie zo zasadnutia Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť, ktoré vzala tento týždeň na vedomie vláda.

„Vzhľadom na zmeny vo vedení ministerstva vnútra, zámer obstaráť telové kamery pre políciu a kroky v súvislosti s ním vykonané bude potrebné opätovne prekonzultovať. Bližšie informácie poskytneme po oficiálnom rozhodnutí,“ uviedlo ministerstvo.

Na zavedenie telových kamier vyzývala ministerstvo vnútra ešte bývalá verejná ochrankyňa práv Jana Dubovcová aj jej nástupkyňa Mária Patakyová. Dôvodom boli viaceré policajné pátracie akcie v rómskych osadách, ako napríklad v roku 2013 v osade Budulovská pri Moldave nad Bodvou či v roku 2015 v obci Vrbnica v michalovskom okrese.

Súťaž na kamerové systémy pripravovanú predošlým vedením Úradu pre verejné obstarávanie zrušili pre vážne deficity v transparentnosti a hospodárnosti. Pod vedením exministra Romana Mikulca zrealizovalo Ministerstvo vnútra SR v decembri 2021 na nákup telových kamier prípravné trhové konzultácie.

Divé maky oslavujú osemnásť rokov

Bratislava, 19. august (TASR) – Divé maky oslavujú 18 rokov, združenie pripravilo program na bratislavskom Hodžovom námestí. Jeho súčasťou bol krst hudobného albumu rómskych piesní naspievaných štipendistami združenia.

„Teším sa, že vďaka programu Divé maky sa podarilo zmeniť k lepšiemu životy desiatkam detí. Tie by kvôli zlej sociálnej

Lúče z tmy udelili za výskum nerovnosti, rozvoj obce a podporu rómskych žien

♦ Ocenení zľava: R. Rusňák, Z. Kusá, M. Oláhová, G. Pompa.
Foto: archív Lúč z tmy

Bratislava, 10. november – Ocenenie Lúč z tmy získali tento rok folkloristka, občianska aktivistka a komunitná pracovníčka Marie Oláhová, sociologička Zuzana Kusá a Gustáv Pompa, starosta obce Toporec. Po šiesty raz ho udelili rómske organizácie a nezávislé osobnosti ľuďom, ktorí sa dlhodobo zaoberajú o zlepšenie postavenia Rómov v rôznych oblastiach života.

Marie Oláhová, rodáčka z Hradca Králové, žije a pracuje v Detve, kde vedie združenie Rómka Detva, aj rovnomený folklórny súbor, ktorý pomáha uchovávať rómsku hudobnú slovesnosť. Je tiež priekopníčkou v občianskom aktivizme zameranom na rodovú rovnosť rómskych žien a dievčat. „Založila Úniu rómskych materských centier, ktorá funguje trinásť rokov a pôsobí v desiatich lokalitách Banskobystrického kraja,“ priblížil riaditeľ občianskeho združenia eduRoma Vlado Rafael laureátku,

ktorú ocenili „za obetavú prácu, ktorou významne prispela k podpore etno-emancipačného procesu rómskej menšiny“.

Sociologičku Slovenskej akadémie vied Zuzanu Kusú porota ocenila za dlhodobú obhajobu práv Rómov, a tiež za objasňovanie prekážok a znevýhodnení, ktoré zažívajú. „Dlhodobo prináša poznania o nerovnostiach, ktorým Rómovia v slovenskej spoločnosti čelia a komunikuje ich smerom k verejnosti, politikom aj akademikom. Je jedným z dôležitých hlasov za práva Rómov,“ poznamenala laureátke členka poroty Jurina Rusňáková.

Tretím laureátom sa stal starosta obce Toporec Gustáv Pompa, ktorému porota udelila ocenenie „za rozvoj obce s vysokým počtom rómskeho obyvateľstva a za budovanie mostov porozumenia medzi Rómami a majoritou“. Toporcu sa od Pompovho nástupu do funkcie po-

darilo vybudovať mosty a kompostárne, rozšíriť vodovod aj opraviť cesty. Obec prevádzkuje vlastný sociálny podnik a organizuje programy na podporu vzdelávania detí.

Organizátori tretíkrát udelili cenu verejnosti Kalapa tele – Klobúk dole. Získal ju Rudolf Rusňák, mentor rómskej mládeže a predseda občianskeho združenia BAFF SA z Moldavy nad Bodvou. Laureát sa dlhodobo venuje deťom a žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia, realizuje aktivity zamerané na neformálne vzdelávanie, kreatívne činnosti či dobročinnosť. Podľa poroty je prínosom pre mesto a komunitu a jeho všestranná činnosť je vzorom pre všetky deti, ktoré stretáva.

Ocenenie Lúč z tmy organizuje občianske združenie eduRoma v spolupráci s Ústavom romologických štúdií Fakulty sociálnych vied a zdravotníctva Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

situácii nemohli študovať na kvalitných školách ani plnohodnotne rozvíjať svoje osobnosti a talenty. Dnes už majú takmer všetci naši prví absolventi svoje vlastné rodiny a ja som šťastná, že žijú pekné a naplnené životy. Vzdelanie je jediná cesta von z chudoby,“ uviedla jedna zo zakladateľiek programu Divé maky Barbora Mistríková.

Občianske združenie Divé maky podporuje rómske talentované deti a mládež. Jeho cieľom je pomoc rómskej komunite, podpora talentov, tvorba kultúrnych a umeleckých programov, festivalov či letných akademií. Zameriava sa na podporu vzdelávania rómskych detí a mládeže, ako aj osvetu na lámanie spoločenských predsudkov. Počas svojho fungovania v rámci programu a vďaka darcom poskytlo podľa vlastných slov rómskym študentom financie vo výške viac ako milión eur a rozdelilo 850 štipendií.

Ministerstvo kultúry zvýšilo príspevok pre projekt Ľudia a hrady

Bratislava, 23. august (TASR) – Ministerstvo kultúry SR zvýšilo o viac ako milión eur zdroje, ktoré možno využiť pri aktuál-

nom národnom projekte Ľudia a hrady. Aktivity zamerané okrem obnovy historických pamiatok na zvýšenie zamestnanosti ľudí z marginalizovaných rómskych komunít sa prostredníctvom príspevku ministerstva kultúry vo výške 1 087 821 eur budú môcť predĺžiť do konca kalendárneho roka.

Pôvodne sa mali diela a práce, financované prostredníctvom eurofondov dokončiť do konca októbra. Výška alokácie z operačného programu Ľudské zdroje a prioritnej osi Integrácia marginalizovaných rómskych komunít vo výške 8 196 696 eur po zvýšení ministerstvom kultúry stúpne na 9 284 517 eur.

Národný projekt Ľudia a hrady podporuje obnovu 25 národných kultúrnych pamiatok, ktoré poskytujú zamestnanie 465 pracovníkom. Podpora sa týka nákladov na hrubú mzdu a povinné odvody platené zamestnávateľom plus 40 percent paušál na ostatné výdavky (materiál, experti, pomôcky a podobne).

Aktivity sú pokračovaním úspešného projektu Zapojenie nezamestnaných do obnovy kultúrneho dedičstva, ktorý na Slovensku začal fungovať od roku 2011. Až do

Okresný súd v Prešove rozhodol v prípade segregácie rómskych detí v základnej škole

Prešov, 6. november – Okresný súd v Prešove rozhodol v prípade segregácie rómskych detí v základnej škole v obci Terňa. Konštatoval nepriamu diskrimináciu a uložil žalovaným odstránenie stavu. Ako uviedla hovorkyňa Krajského súdu v Prešove Ivana Petrufová, rozsudok nie je právoplatný. Aktuálne je vec v štádiu písomného vyhotovenia vyhláseného rozhodnutia.

„Súd konštatoval nepriamu diskrimináciu neprijatím účinných opatrení na zabránenie diskriminácie detí rómskeho pôvodu z obce Malý Slivník v prístupe k vzdelávaniu vytvorením spoločného školského obvodu s obcou Terňa. Malo to za následok, že túto školu navštevoval väčší počet žiakov rómskeho pôvodu, a preto škola nemala vytvorené podmienky na zabezpečenie inkluzívneho vzdelávania,“ uviedla Petrufová.

Súd zároveň rozhodol, že žalovaní do šiestich mesiacov od právoplatnosti rozsudku sú povinní vypracovať plán na odstránenie protiprávneho stavu a zrealizovať ho do dvoch rokov.

Antidiskriminačnú verejnú žalobu mimovládna organizácia Poradňa pre občianske a ľudské práva podala proti Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu SR a právnenému predchodcovi Regionálnemu úradu školskej správy v Prešove v januári 2016. Ako informoval koordinátor Poradne Štefan Ivanco, v súdnom spore namietali, že žalované štátne orgány nielenže škole neposkytli potrebnú podporu, ale ešte ju svojimi rozhodnutiami o určení školských obvodov a nečinnosťou postavili do situácie, keď pre nedostatok kapacít musela začať vzdelávať časť detí v rómskych triedach aj v druhej zmene.

„Na súde sme sa domáhali toho, aby súd žalované štátne inštitúcie zaviazal k prijatiu účinných opatrení, ktoré protiprávny stav na škole odstráni a do budúcnosti segregácii zabráni. Okresný súd v Prešove vo februári 2019 svojím rozsudkom našu žalobu zamietol. Jeho rozsudok následne Krajský súd v Prešove z augusta 2020 v celom rozsahu potvrdil,“ vysvetlil Ivanco. Proti rozsudku Krajského súdu podali dovolanie na Najvyšší súd Slovenskej republiky.

„Ten svojím uznesením z marca 2023 zrušil rozsudky krajského a okresného súdu a vec opätovne vrátil okresnému súdu na ďalšie konanie a rozhodnutie,“ doplnil Ivanco.

„Je to ďalší zo série rozsudkov, ktoré potvrdzujú zodpovednosť štátnych inštitúcií vrátane ministerstva školstva za diskrimináciu rómskych detí v slovenskom školstve. Vytvára na ne ďalší dôležitý právny tlak, aby prijímali účinné opatrenia na potieranie segregácie rómskych detí vo vzdelávaní,“ dodala právna zástupkyňa Poradne Vanda Durbáková.

„Dnes sa uskutočnilo na Okresnom súde Prešov pojednávanie vo veci porušenia zásady rovnakého zaobchádzania. Súd síce vo veci rozhodol, no keďže Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu SR nebolo doručené písomné vyhotovenie, a teda aj riadne odôvodnenie rozhodnutia, nie je možné sa v súčasnosti k veci kvalifikovane vyjadriť,“ uviedli pre TASR z odboru komunikácie a marketingu rezortu školstva.

Splnomocnenec vlády Alexander Daško: Konceptií bolo dosť, teraz treba pracovať

♦ Alexander Daško. Foto: archív ÚSVRK

Bratislava (red) – Nová vláda Roberta Fica odvolala 25. októbra z funkcie splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity Jána Hera, ktorý do funkcie nastúpil počas vlády Eduarda Hegera (9. decembra 2021). Novým splnomocnencom sa od 13. novembra stal Alexander Daško.

Hneď v prvý deň vo funkcii absolvoval pracovné rokovania zamerané najmä na zamestnanosť a rozvoj v rómskych osídleniach. Za primárne považuje vytvoriť priestor pre prácu a vzdelávanie rómskej komunity.

Nový splnomocnenec zverejnil aj svoje priority, ktorým sa chce venovať. V prvých rokoch sa sústreďí na postupné skvalitňovanie bývania, dostupnosť pit-

nej vody či poriadok v rómskych lokalitách. Za hlavnú úlohu v tomto procese si kladie efektívne využitie finančných prostriedkov z európskych fondov, ako aj intenzívnu spoluprácu s predstaviteľmi samosprávy a štátnymi orgánmi. Za zásadnú tému považuje nový splnomocnenec aj kultivovanie spoluzititia rómskej komunity a majoritného obyvateľstva. Podľa Alexandra Daška konceptií a analýz už bolo dosť, o životných podmienkach v komunitách už vieme všetko, teraz treba pracovať. Nový splnomocnenec sa so svojím tímom zameria na konkrétne ciele a výsledky.

Kto je Alexander Daško?

V roku 2007 získal magisterské vzdelanie na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici v oblasti hudobnej pedagogiky. Venuje sa hudbe, počas vojenskej služby bol vedúcim vojenského telesa v Brne, takmer dvadsať rokov manažoval hudobné teleso Gypsy Music Alexandra Daška. Ako pedagóg pôsobil v Základnej umeleckej škole v Brezne, bol aj vedúcim oddelenia Centra voľného času Junior v Banskej Bystrici. Od roku 2003 je predsedom občianskeho združenia Lavuta, ktoré má sídlo v Banskej Bystrici. Od roku 2006 je riaditeľom Súkromnej základnej umeleckej školy Lavuta. Prostredníctvom občianskeho združenia realizoval viacero projektov.

roku 2020 kombinoval dotačné zdroje Ministerstva kultúry SR a Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, ktoré refundovalo mzdu a odvody zapojených nezamestnaných. Keď ministerstvo práce avizovalo, že na pokračovanie nemá disponibilné zdroje, rezort kultúry hľadal alternatívne riešenia.

Budúcnosť projektu v ďalších rokoch ostáva otázná. Ministerstvo kultúry v auguste uviedlo, že financovanie projektu obnovy hradov s pomocou nezamestnaných je v roku 2024 reálne, ak sa k tejto téme prihlási niektorý zo subjektov, respektíve rezortov, ktoré disponujú finančnými prostriedkami Európskeho sociálneho fondu.

Ministerka kultúry sa stretla so zástupcami rezortných inštitúcií Spiša a Šariša

Bratislava, 26. august (TASR) – Trojdňová pracovná cesta začala 23. augusta v Spišskom Podhradí a skončila v Prešove. „V procese prípravy rozpočtov jednotlivých príspevkových a rozpočtových organizácií ministerstva kultúry na budúci rok som využila osobnú prítomnosť v týchto inštitúciách a hovorila s ich štatutármi a ďalší-

mi zamestnancami o prioritách pre najbližšie obdobie. Mám radosť i z možnosti osobne poďakovať Márii Novotnej, odchádzajúcej riaditeľke Spišského múzea za jej dlhoročnú odbornú a manažérsku prácu v prospech tohto na pamiatky bohatého regiónu,“ povedala ministerka kultúry Silvia Hroncová.

Ministerka kultúry sa 23. augusta stretla s biskupom rímskokatolíckej cirkvi, spišským diecéznym administrátorom Jánom Kubošom, ktorý jej predstavil poslanie diecézy v oblasti so silným zastúpením rómskej menšiny a témy súvisiace s obnovou a ochranou národných kultúrnych pamiatok vo vlastníctve cirkvi. Spoločne so zástupcami diecézy, riaditeľom Spišskej katolíckej charity Pavlom Vilčekom a primátorom Spišského Podhradia Michalom Kapustom, sa poďakovali za podporu ministerstva kultúry pri ochrane kultúrneho dedičstva na Spiši a zároveň poukázali na ťažkosti, ktorým musia čeliť pri obnove pamiatok. Zástupcovia diecézy požiadali ministerku kultúry o podporu rozvoja pútnického turizmu s cieľom rozvinúť potenciál regiónu s bohatou ponukou kresťanských pútnických lokalít.

Počas 24. augusta navštívila ministerka kultúry Silvia Hroncová Spišský hrad, jednu z najnavštevovanejších pamiatok na Slovensku, ktorá je už tridsať rokov spoločne so Spišským Podhradím a Žehrou zapísaná na zozname Svetového dedičstva UNESCO. Mária Novotná, odchádzajúca riaditeľka Spišského múzea, ktoré je správcou Spišského hradu zaviedla zástupcov ministerstva do hornej časti hradu k románskemu palácu. Jeho rekonštrukcia sa zastavila po nespokojnosti s dodávateľom zo strany investora a odstúpení od zmluvy.

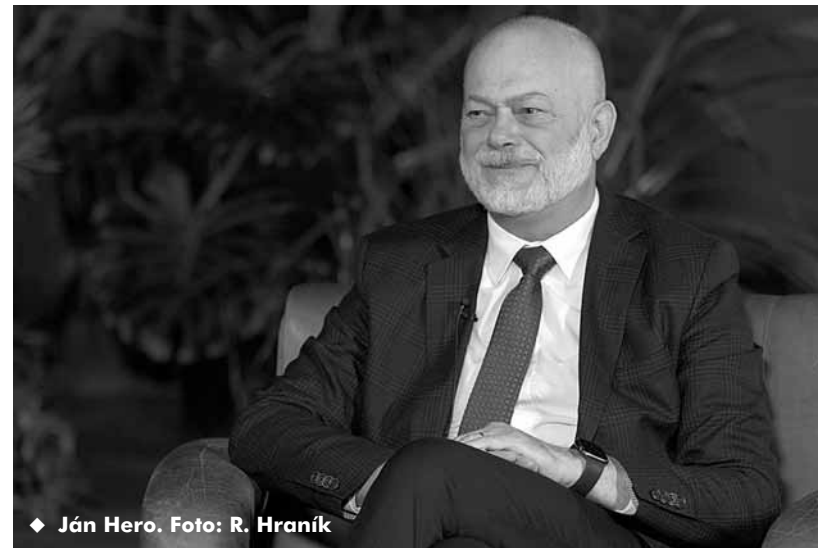
V Levoči sa ministerka zoznámila s expozíciou Domu majstra Pavla, ktorému dominuje replika plastiky Poslednej večere z neďalekého chrámu sv. Jakuba. Faksimile bolo zhotovené v šesťdesiatych rokoch minulého storočia a zdobilo československý pavilón na Montreal Expo 67. Riaditeľka Spišského múzea Mária Novotná informovala o priebehu výskumu mramorovej plastiky hlavy šľachtickej a rehoľnice Cecilie Gonzagy z Mantovy z 15. storočia, pripisovanej renesančnému sochárovi a architektovi Donatellovi. Dielo je prístupné návštevníkom Kláštora minoritov v Levoči.

Ďalšou zastávkou výjazdu na Spiš bola Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči. Riaditeľ knižnice František Hasaj informoval ministerku kultúry o rozvojových programoch zameraných na produkciu kníh a učebníc pre nevidiacich. I napriek prudkému rozvoju audiokníh je čítanie a písanie v Braillovom písme stále rozhodujúcim spôsobom vzdelávania nevidiacich. Riaditeľ knižnice požiadal ministerstvo kultúry o pomoc pri získaní prístupu ku všetkým aktuálnym učebniciam pre základné a stredné školy a s tým súvisiacou efektívnou prípravou prepisov do Braillovho písma. Nevyhnutnosť týchto učebníc je predpokladom pri posilňovaní inkluzívneho vzdelávania. Ďalšou oblasťou, pri ktorej požiadal vedenie knižnice o pomoc, je rozširovanie projektu Doktorán zo strany Rozhlasu a televízie Slovenska. Videoarchív pre sluchovo a zrakovovo postihnutých spustila RTVS v roku 2017 a obsahuje dvesto televíznych diel vlastnej produkcie. V posledných rokoch sa však rozširovanie audiovizuálnej databázy tejto platformy zastavilo.

Pracovný výjazd pokračoval 25. augusta rokaním so zástupcami Múzea str. 10 >>>

Podakovanie od Jána Hera

„Bieli učitelia so sebou do školy priniesli svoje belošké pravidlá – hodnoty, ktoré úplne popierali môj svet. Nenápadne, ale jasne vraveli: všetci, ktorých som si kedy vážil a mal rád boli nevzdelaní a nezodpovední darmožráči.“ Carl Upchurch, Convicted in the Womb

♦ Ján Hero. Foto: R. Hraník

Nikdy som sa netajil tým, že som z generačnej chudoby, že moja matka bola analfabetka a otec alkoholik. Mojou osobnou záchranou bola moja teta, Rómka a to, že ma prijala do pestúnskej starostlivosti. Toto „záchranné lano“ nemá len tak niekto z marginalizovaných rómskych komunít, a preto som vďačný človek. Pod jej krídlami som vyštudoval nielen základnú školu, ale aj strednú a vysokú. Postupnými krokmi mi prišla ponuka – zastupovať ako splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity nás, Rómov. Prijatie ponuky nebolo len mojm rozhodnutím, ale aj mojej manželky a našich detí.

Moja vďaka patrí môjmu tímu a každému zamestnancovi. Každý jeden z týchto ľudí je na Úrade splnomocnenca pre rómske komunity z presvedčenia, presvedčenia pre vás Rómov, pre vás, marginalizované rómske komunity v generačnej chudobe. A túto ich prácu si vážim!

Pripravili sme nové programové obdobie na nadchádzajúce roky tak, aby sa do obcí s prítomnosťou rómskych komunít dostala adresná a efektívna pomoc. Dôraz som kladol na podporu a rozvoj rómskej rodiny aj prostredníctvom nového národného projektu Rozvojové tímy I. Bojoval som za odstránenie segregácie vo vzdelávaní na všetkých úrovniach a na eliminovaní dvojzmenosti v školách. Začal som pripravovať definíciu ranej starostlivosti vo vzdelávaní, ktorá je kľúčová pre zabezpečenie dôstojného života. V spolupráci s príslušnými rezortmi sme pripravili riešenia na zvýšenie zamestnanosti: vytvorením tréningových centier pri stredných odborných školách, prípravou výziev na predkladanie návrhov projektov sociálnych inovácií zameraných na podporu zvýšenia zamestnanosti znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie, vytvorením možnosti podpory v oblasti zamestnávania a analýzou uplatňovania sociálneho hľadiska vo verejnom obstarávaní zo strany štátnych orgánov. Takisto sme pripravili podmienky pre zlepšenie občianskej a technickej infraštruktúry v obciach zapojených do projektu rozvojových tímov - komplexné riešenia s dôrazom na charakter potrieb a špecifických problémov lokalít, svojpomocnú výstavbu obydlí, prístup k pitnej vode.

Vyzývam demokraticky zvolenú novú vládu, aby tak dôležitú tému a úrad zanechali apolitickou. Iba človek, ktorý pozná jazyk generačnej chudoby a má okolo seba odhodlaný, súdržný tím, dokáže spraviť pokrok, dňom možno neviditeľný, týždňami možno nepochopiteľný, ale mesiacmi zreteľný pre generačnú chudobu rómskych komunít.

S vierou, odvolaný splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity, Ján Hero

Isak Skenderi: Zdravá spoločnosť musí uprednostňovať potreby a práva minorít

Ludskoprávny aktivista a spoluzakladateľ neziskovej organizácie Voice of Roma, Ashkali and Egyptians so sídlom v Prištine Isak Skenderi pochádza pôvodne z Kosova. V čase vojny v Kosove v rokoch 1998 až 1999 musel spoločne s celou rodinou a susedmi opustiť miesto, kde žili. Isakov príbeh so sebou prináša boj o prežitie počas vojny, pocit veľkej nádeje v lepšiu budúcnosť a túžbu po vzdelaní. Počas svojej kariéry prekladateľa a ľudskoprávneho aktivistu dosiahol nemožné a už v roku 2011 spoločne s kolegami pracoval na zlepšení situácie v oblasti ľudských a minoritných práv a inklúzie v západnom Balkáne. V súčasnosti je Isak Skenderi členom generácie intelektuálov, ktorí prinášajú zmeny v spoločnosti. Možno povedať, že počas detstva na nebo vplývalo interkultúrne prostredie a dialóg v komunite, v ktorej žil. To si so sebou nesie až dodnes.

Ak by ste mali niečo povedať o svojom detstve a rodine, čo by to bolo?

Mal som ani nie veľmi dobré, ale ani nie veľmi zlé detstvo v priemernej rómskej rodine. Taký „Balkan štandard“. Vyrastal som v osemčlennej rodine, z piatich detí som bol druhý najstarší a bývali sme s mojou babičkou v malom, skromnom dome. Žili sme iba z platu môjho otca, pretože moja matka bola doma a mala zodpovednosť postarať sa o deti a o dom. Vyrastal som v dedine, ktorá bola multikultúrna a myslím si, že to bolo také miesto, kde sa nachádzali deti a ľudia z rôznych etníc a kultúrneho pozadia. Žilo tam veľa Rómov, v našej dedine žili aj Srbi, Albánci, Turci a tiež ďalšie národnosti. Všetci žili v harmónii, aspoň z pohľadu detí, my sme naozaj nevedeli, čo sa deje za „oponou“ detského sveta. Z toho detského pohľadu sme mali dobrý a zároveň skromný život až do momentu, keď začala vojna. Potom sa všetko zmenilo.

♦ Ludskoprávny aktivista a spoluzakladateľ neziskovej organizácie Voice of Roma, Ashkali and Egyptians Isak Skenderi. Foto: archív IS

Hovoríte, že ľudia pred vojnou žili v harmónii. Čo si pod tým môžeme predstaviť?

Na mieste, kde sme žili bolo veľmi veľa Rómov, ale z jednej strany sme susedili so srbskou rodinou a na druhej strane zase s albánskou. Bola tam relatívne veľká koncentrácia Rómov, ale nebolo to naozajstné ghetto, žili tam ľudia z iných národností. Myslím si, že nám to pomohlo, mne, mojej rodine a ďalším Rómom ak hovoríme o spoločných hodnotách a ich budovaní. Učili sme sa od seba navzájom. Nám nebolo divné, keď prišiel Srb do nášho domu a hovoril po rómsky, alebo pre moju rodinu hovoril po srbsky alebo po albánsky. Ľudia zvykli mixovať svoje jazyky a etnicita nezohrávala veľkú

rolu v prostredí, v ktorom som žil. A pre rómske rodiny, ktoré cítili, že niekam patria a participujú na niečom, si myslím, že to je aj v súčasnosti veľmi dôležitý element pre proces inklúzie a integrácie.

Túžili ste byť v detstve známou osobnosťou?

Nie, nemal som také aspirácie. Vlastne, pamätám si, že som bol od útleho detstva dobrý v matematike. Nevieť prečo, ale mal som rád čísla. Vždy som si myslel, že skončím vo veľkej spolupráci, kde budem pracovať v niečom, čo zahŕňa matematiku. Ako z televízora: ísť do práce autom a potom sa vrátiť domov ako v tých amerických filmoch, ktoré boli veľmi odlišné od toho, čo som videl okolo.

V dedine, v ktorej som žil bola veľmi blízko Kosovská energetická spoločnosť a mnohí ľudia tam pracovali na rôznych pozíciách. Je to firma, ktorá má na starosti uhlie na výrobu energie. Veľa Rómov tam chodilo čistiť a potom sa vracali domov celí špinaví, celí čierni od uhlia, kde vlastne vyrábali a udržiavali mašiny, s ktorými pracovali. Myšlienka ísť na školu bola odlišná od toho, kde pracovali oni. Možno niekde v podvedomí som si prial odísť z tohto spôsobu života. Aj keď to nebol zlý život, bol veľmi zložitý pre tých ľudí, mojich rodičov a môjho otca. Nikdy som nesníval o tom, že sa stanem aktivistom za ľudské práva, že vytvorím neziskovú organizáciu a že sa budem snažiť zmeniť svet, v ktorom

žijeme. Nikdy som nad tým nepremýšľal, ale človek nevie, kam ho život zavedie. Úplne to zmenilo moju realitu, o ktorej som si myslel, že príde. Keď som bol už väčší, tak som sníval, že sa zo mňa stane futbalista, podobne ako iné deti. Ale keď som začal hrať futbal s inými deťmi, tak som si uvedomil, že nemám talent na to, aby som sa stal futbalistom. Potom som ešte chcel byť pilotom, ale to bolo tiež ďaleko. Úprimne, mojím cieľom bolo vždy vybudovať si lepší život.

Aký bol život vašich rodičov?

Keď nad tým premýšľam z tejto perspektívy, kde som teraz, tak to bol zložitý život nielen pre mojich rodičov, ale aj pre ďalšie rodiny,

Isak Skenderi: Sastí socijeza musaj te anglalthovel cikñibnengere kampelišaga the hakaja

Manušikobakajeskero čalavibnardo the jekbetazbodipnardo vaš bizarodkerdi organizacijate Voice of Roma, Ashkali and Egyptians le thaneba andre Priština Isak Skenderi zgela anglunes andal Kosovostar. Kana sas Kosovoste o mariben beršende 1998 dži 1999 musaj jekbetanes la cala fameliĵaba the susedenca te oddža le thanestar, kaj dživenas. Isakoskero ačhiben anel peba o mariben vaš džživpnaste tel maribnaste, šuñiben vaš užaripnaste pedal feder tajsasjero kotereste the kampliĵen vaš sikhavibnaste. Tel peskeri karijerate sar prethovibnardo the manušíkobakajeskero čalavibnardo dochudña bišajutñipen the jekbetanes le kolegenca butarelas pedal federisalipnaste vaš ačhibnaste prekal thaneste vaš manušíkane the cikñibnarde bakajende the inkluzijate andro zapadoskero Balkanos. Akanutnones bino Isak Skenderi dženo vaš intelektualika generacijate, save anen o visaribena andre socijeta. Šajutnones šaj te pphenel, boj tel čhavorikañibnaste pre leste perelas interkulturaliko pašalipen the dija-

logos andre komunita, kaj bešelas. Oda peske peba ligenel dži adađives.

Kana bi tumen šaj vareso phendān pal peskero čhavorikañibnaste the fameliĵate, so bi oda sas?

Sas man aňi but lačho, ale aňi but nalačho čhavoripen andre ča ajsi romaňi fameliĵa. Ajsi „Balkan štandartos“. Bariľom avri andre ochtodženengeri fameliĵa, le pandž čhavendar somas dujto jekhpureder the bešahas le mira phura daha andro cikno, ča ajsi kher. Amen džživahas ča le dadengere lovendar, vašoda hoj miri daj sas khere the sas la bajišagos pal čhavende the pal khereste. Bariľom andro gav, savi sas multikulturiko the gindinav mange, hoj oda sas ajsi than, kaj pen arakhenas o čhave the manuša avresave etnikendar the kulturiko thanestar. Dživenas odoj but Roma, andro amaro gav dživenas the Serbi, Albanca, Turki the aver narodnošta. Savore dživenas jekhetanes, choča le čhavengero dikhibnestar, amen čakikanas na džanahas, so pes ačhol pal „pochtaneste“ vaš čhavorikaňi lu-

mate. Olestar čhavorikano dikhibnestar amen sas lačho the ča ajsi džživipen dži sikrica, kana pes ačhiľa o mariben. Palis pes savoro visaliľa.

Vakeren, hoj o manuša anglal maribnaste dživenas jekhetanes. So peske pal oleste šaj suñaras?

Odoj thaneste, kaj bešahas, sas igen but Roma, ale jekha seratar bešelas serbiko fameliĵa the aver seratar bešelas albaňiko fameliĵa. Odoj sas but Roma sthoda jekhe thaneste, ale oda na sas čakikano ghettos, dživenas odoj manuša aver narodnošten-dar. Gindinav, hoj oda amenge but šegitin-đa, mange, mira fameliĵake the aver Romenge, kana vakeras pal jekhetane moldajipnende the lenger o ačhavibnaste. Amen sikhľuvav jek avrestar. Amenge na sas jakhvalo, kana avľa o Serbos andro amaro kher the vakerelas romanes, vaj albaňikanes. O manuša avka čerinenas peskere čiba the etnikos na presikhavelas bari uloha andro pašalipen, kaj džživavas. The pedal romane fameliĵende, save šunenav, hoj va-

rekhaj iľinen the jekhebutaren pre varesoste, mange gindinav, hoj oda the andro akanutñipen but baro elementos perdal ačhibnaste vaš e inkluzija the integracija.

Tumen suñarenas čhavoripnestar te jel varesavo prindžardo dženo?

Na, man na sas ajsi suñiben. Maj likerav godate, hoj mire čhavoripnestar somas lačho andre matematika. Na džanav soske, ale rado dikhás o gina. Dojekhvar mange gindinavas, hoj agorisalľuvava andro baro jekhebutariben, kaj buťarava andre varesoste, so pherđarel la matematika. Sar le televizijatar: te džal andre buti le motorihla the palis tut visareha khere sar andre ola amerikaňika filmi, save sas but avresave olestar, so dikhľom pašal peste. Andro gav, kaj džživavas, sas but pašes Kosovakeri energetikaňi socijeta the but manuša odoj butarenas andre avresave thana. Oda hiňi firma, so pes zathovel le angarenca pro elektrikakero sthovibnaste. But Roma odoj phirenas te žužarel the palis avenas khere but melale, sas kale le angarendar kaj sthovenas the likerenas o mašini, savenca

ktoré tam žili, pretože moji rodičia boli, ako sa to vtedy nazývalo „pracovná rodina“. Otec pracoval v Kosovskej energetickej spoločnosti (Kosovo Energy Corporation) a mal tam niekoľko prác. Pamätám si len, že odišiel čistý a prišiel domov špinavý a unavený. Samozrejme, starať sa o rodinu kde bolo päť detí nebolo ľahké nielen pre otca, ale aj pre moju matku. Myslím si však, že boli šťastní. Tie časy neboli zlé, hoci Kosovo bolo chudobné a v čase, kedy som začal vnímať svet začala vojna v Bosne a Chorvátsku. Inflácia nás zabíjala, takže to bol pre nich boj.

V dedine, v ktorej ste žili nezáležalo pred vojnou na tom, akej je človek národnosti. Rozmýšľali ste v tom čase nad tým, akú identitu si zvoliť?

Vždy som vedel, že som Róm. Jedna vec je, že hovoríme doma po rómsky a boli sme obkolesení ľuďmi, ktorí boli tiež Rómovia a budovali sme túto rómsku komunitu. Výzvou bolo možno používanie pomenovaní voči nám – bolo pre mňa trochu náročné zistiť, že nie som len Róm, ale Cigán, Gypsy, zvlášť, keď mi rodičia vysvetlili čo to znamená z pohľadu iných ľudí. Vždy som vedel, že som Róm a som na to hrdý a som tiež hrdý na to, že som občanom tejto krajiny. Naozaj si myslím, že na národnosti veľmi nezáleží, pretože tvoj charakter nezávisí od toho, z akej etnicity pochádzaš. Aspoň by na tom nemalo záležať.

Ako na tom bolo vaše vzdelanie v tomto období?

Bolo ťažké sa vzdelávať, pretože základná škola v dedine, v ktorej sme žili bola zatvorená. A neskôr počas strednej školy som musel cestovať do hlavného mesta, do Prištiny. Niekedy sa stalo, že sme nemali autobusové spojenie, ktoré by nás vzalo priamo do mesta, takže sme museli kráčať na ďalšiu zastávku a počkať na iný autobus. Prvé dva roky to bolo relatívne v poriadku, ale tretí rok na strednej škole bol výzvou, pretože začali nepokoje v Kosove. Niekedy sme boli bezdôvodne zastavení políciou a niekedy sme boli políciou zbití. Polícia sa nás nepýtala odkiaľ ideme a čo robíme, nudili

◆ Ocenenia. Foto: archív IS

sa, a tak si vybrali deti na ulici. My sme len chceli ísť domov zo školy a čakali sme na autobus. Nebolo to ľahké a neskôr počas môjho posledného ročníka začala vojna a museli sme odísť z domu. Boli sme premiestnení na istý čas a to znamenalo nové prostredie, novú školu, nových priateľov. Niektorí rozumeli situácii a mnohí z nich nás vnímali ako premiestnených utečencov. Taktiež sme boli vnímaní ako Cigáni, ktorí prišli do nášho mesta a teraz naplnia naše mesto. Takže tam bolo veľa predsudkov a stereotypov. Na univerzite to tiež nebolo ľahké, pretože som študoval v srbčine a po vojne všetky srbské inštitúcie odišli z Kosova do Srbska. Vedel som po albánsky, ale nie na takej úrovni, aby som mohol študovať, takže som mal niekoľko páuz. Ale vytrvalosť a podpora od rodiny mi pomohli dosiahnuť takú úroveň vzdelania, ktorá mi umožnila prispievať ako občan do tejto spoločnosti.

Čo sa stalo s vašou rodinou, keď začal otvorený konflikt medzi Srbmi a Albáncami?

Pamätám si, že keď začala vojna, tak my sme sa nepohli z našich domovov aj napriek tomu, že tam boli veľké tlaky na rodiny. Na nás, na deti, bol vyvíjaný tlak každodenného násilia, ktoré by mohlo prichádzať zo zeme alebo zo vzduchu, pretože lietali vo dne aj v noci. Niekedy hádzali bomby veľmi blízko miesta, kde sme bývali a my sme boli neustále ohrození. Rodičia sa nás snažili držať čo najbližšie pri sebe, ako to bolo len možné, vnútri v domoch. Školy v týchto mesiacoch boli zavreté. Niekedy, keď sme chceli ísť von, tak s nami bol vždy nejaký dospelý človek. Samozrejme, bol to boj čo sa týka základných potravín pre normálny život. Ľudia si ich medzi sebou zdieľali, takisto aj moja rodina. Hocičo, čo sme mali sme spojili dokopy a znížili pomery, porcie jedla, aby to vydržalo o čosi dlhšie.

Nikdy neviete, ako dlho bude vojna trvať. Naša bezpečnosť sa stala čoraz viac ohrozenou a potom sme sa rozhodli odísť z našej dediny na bezpečnejšie miesto. Pamätám si ako sme odchádzali, všetci Rómovia, viac než sto ľudí. Z dialky sme videli niekoho vychádzať z našej osady s vedomím, že niekto, nepriatelia, teroristi, vojská a zlí ľudia vstúpili do osady a zapálili ju. Vedeli sme, že risk bol vysoký. Odišť bolo dobré rozhodnutie, pretože môžeš všetko vybudovať nanovo, ale život nie. Našli sme prístrešok na mnohých miestach okolo Kosova a v Srbsku, pokiaľ sa situácia trochu nezlepšila a bolo možné sa vrátiť. Nebol to ľahký život – žiť na ceste. Istým spôsobom sme sa vrátili naspäť ku koreňom, ale z totálne iných dôvodov, len prežiť. Tiež si pamätám, že rodičia sa snažili ochrániť nás a dokonca nehovorili o tom, čo sa deje. Pred nami hovorili o škole a o budúcnosti, ja som však mal se-

demnášť, takže som nejakým veciam rozumel na rozdiel od mojich mladších súrodencov.

Ako prebiehali stretnutia s políciou a armádou vo verejnom priestore?

V skutočnosti sme nemali až tak veľa interakcií, zvyčajne armáda a polícia prechádzali okolo našej dediny. Často sme boli upozornení na to, aby sme ustúpili z cesty, kedykoľvek by sme videli armádu alebo políciu na ceste. Nikdy neviš, čo sa môže stať. Viem, že ľudia boli na uliciach často obťažovaní políciou, najmä ak boli pod alkoholickým vplyvom alebo akýmkoľvek iným vplyvom. Neboli sme ich terčom a ani sme ich nezaujímal. Teraz, po nejakom čase, keď ľudia zdieľajú svoje skúsenosti a príbehy z vojny hovoria o tom, ako počuli políciu alebo armádu hovoriť, že sa vojnou vyrieši veľký problém čo sa týka Cigánov, vraj to bude ľahké. Takže takto nejako

butarenas. O gindipen te džal andre škola sas aver olestar, kaj butarenas jon. Šajutnones varekhaj teldumate kamavas te oddžal andal ajso džživipenstar. Maj kana oda na sas nalačho džživipen, sas but pharo pedal ole manušen, mire dadeste la dahathe mire dadeste. Šoha na suñaravas pal oleste, hoj mandar ela čalavibnardo vaš manuškane hakajende, hoj sthovava bizarodkerdži organizacija the hoj but kamava te čerinel e luma, andre savi dživavas. Šoha opral oleste na gindinavas, ale o manuš na džanel kaj les o džživipen ligenla. Oda but visardā miro akanutņipen, pal savo gindinavas, hoj avela. Kana imar somas bareder, akor suñaravas, hoj mandar ela o fotbalistas, ilindones, sar aver čhave. Ale kana zachudņom te bavinel o fotbalis le aver čhavenca, the peľa mange godate, hoj man nane talentos pre oda, aj te mandar ačhol fotbalistas. Palis mek kamļom te avel pilotoste, ale the oda sas igen dur. Pativales, miro mirindo than sas dojekhvar te sthovel peske feder džživipen.

Savo sas džživipen tumare dades la dahate?

Kana pal oleste gindinav andal ajso dikhibnestar, kaj som akanakes, the oda sas but pharo džživipen na ča pedal mire dades

la dahate, ale the pedal aver famelijende, sasave odoj dživenas, vašoda hoj miro dad la dahate, sar oda pes akor vičinelas „butikaņi famelijate“. O dad butarelas andre Kosovakeri energetiko socijeta (Kosovo Energy Corporation) the sas les odoj buter buta. Likerav godate ča oda, hoj odgeľa žužo the khere avľa melalo the domardo. Bizo, te bajinel pal famelijate, kaj sas pandž čhave na sas loko na ča pedal dadeste, ale the pedal mira date. Gindinav mange, hoj sas bachtale. Oda vacht na sas nalačho, maj o Kosovo sas čoro the vachtoste, kana zachudņom čačes te zadikhel la luma, zachudņa o mariben andre Bosna the Chorvatiko. E inflacija amen murdarelas, the oda sas pedal lende o mariben.

Andro gav, kaj dživenas pes na sthovelas anglal maribnaste pre oleste, savi narodnošća likerel o manuš. Gindine nas akor opral oleste, savo peskeripen peske te kidel avri?

Dojekhvar džanavas, hoj som Rom. Jekh veca hiņi, hoj khere vakeras romanes the pašal amende sas o manuša, the save sas Roma the ačhavas adi romaņi komunita. Zvičibnaste šajutnones sas talam chasņari-

ben le navende pedal amende – sas oda pedal mande but phares pes te dodžanel, hojna som ča Rom, ale the Cigān, Gypsy, anglunes, kana mange o dad la dahate avriachalarde, so oda cajchinel andal dikhibnendar aver manušen. Dojekhvar džanavas, hoj som Rom the som pre oda ašardo the som but ašardo pre oda, hoj som themutno andre ada them. Čačes mange gindinav, hoj pre narodnošća oda zorales na terdol, vašoda hoj tiri pativ na figinel olestar, andal savo etnikostar zgeľal. Choča pre oleste bi oda na musaj te perel.

Sar oda tumen sas le sikhavibneha andro ada vacht?

Sas phares pes te sikhľol, vašoda hoj bazutņi škola gaveste, kaj dživahas sas zaphandľi. The nasigeder prekal maškarutņi školate musaj te dromarel andro angluno foros, andre Priština. Varekana ačhila avka, hoj amen na sas autobusiskero sphandľipen, saveha bi vortanes dromarahas foroste, the musaj te džal pindral pre aver zastavka the užarel pro aver autobusis. Elšine duj berša sas avka, hoj mištes, ale trito berš pre maškarutņi školate sas zvičibnaste, vašoda hoj pes Kosovoste zachudņa bismiripen. Va-

rekana amen samas bijodovodostar ačhade le šingunendar the varekana samas le šingunendar marde. E šingune pen amendar na phučenass khatar džas the so keras, na sas len so te kerel, the kidne penge le čhaven ulicatar. Amen ča kamahas te džal khere la školatar the užarahas pro autobusis. Na sas oda lokes the nasigeder prekal miro agorutno beršipnaste ačhila o mariben the musaj te oddžal kherstar. Amen sas prethode dži sthodo vachtoste the oda cajchinelas nevo pašalipen, nevi škola, neve amalen. Varesave džene ačafona neve ačhibneste the but lendar amen zadikhenas sar prethode denašibnen. The samas zadikhade sar o Roma, save avle andre amaro foros the akanakes pherdarena amaro foros. The odoj sas but bidžaņibena the stereotipi. The andre univerzita oda na sas lokes, vašoda hoj sikhľuvass serbikones the pal maribnaste savore serbikone organizaciji odgeľe Kosovostar andre Serbija. Me džanas albaņikones, ale na avka mištes, aj te šaj sikhľuvav, the sas man vajkeci preačhibena. Ale famelijakero zoralipen the likeriben mange šegitinda te resel ajsi sikhadipņi urovņa, savi mange sthoda te del socijetake mandar sar themutnestar.

o nás uvažovali, že sa veľký problém s Rómami vyrieši. To sú vlastne strašné príbehy, pretože ty cítiš, že prichádzaš o pocit komfortu aj napriek tomu, že to nebola pravda. Ale na druhej strane nikdy nevieš, ako sa niekto zobudí a vezme ťa niekam a nikto ťa nebude vedieť nájsť. Obavy bol prítomné u mojich rodičov, u nás v osade. Nikdy sme nevedeli, pred kým sa máme chrániť, pretože srbská armáda si určila za cieľ Albáncov, takže my sme neboli cieľová skupina, ale keď prišlo ku stretu, ty ako Róm si si musel vybrať jednu alebo druhú stranu. A aj keď si vyberieš, nikdy nevieš či si urobil dobré rozhodnutie. Človek, ktorý nevyprovokoval vojnu a neprispieval k vojne sa ocitne ako obeť vojny z oboch strán – či od srbskej vojenskej polície alebo kosovskej oslobodzujúcej armády.

Je známe, že hlasy Rómov vo voľbách boli zneužitá a ovplyvnené, aby volili prezidenta Slobodana Miloševića. Ako sa pazeráte na túto situáciu z pohľadu ľudskoprávneho aktivistu?

Rómovia sú vynechávaní z verejných politik a z politických strán. A to je spojené so zraniteľnosťou, bohužiaľ, Rómovia sú zraniteľní. Niekedy sú objektom manipulácie od nejakých politikov alebo presnejšie ľudí, ktorí sedia vo vláde. To bolo vtedy, ale je to aj teraz. Rómovia urobia rozhodnutie za nejakú pomoc a ocitnú sa v zraniteľnej situácii. Oni nemyslia na to, aké následky by ich rozhodnutia mohli mať pre nich či pre spoločnosť. Nemyslím, že je to zámerné, ale v zásade teraz, keď študujeme tento koncept sociálneho vylúčenia a jeho základné príčiny so stratégiami entity, tomu rozumieme. Rómovia sa nachádzajú v zraniteľnej situácii bez vlastnej slobodnej vôle, a tak môžu byť využívaní a manipulovaní rôznymi spôsobmi, aby vyhovovali špecifickým záujmom a potrebám tých ľudí, ktorí sú pri moci. Tento vzor máme nielen tu, ale aj inde v západných regiónoch. Máme taký vzorec, že vždy, keď sa to stane, kedykoľvek to potrebujete, vytiahnete z rukáva tú konkrétnu kartu a potom sú to Rómovia, ktorí konajú špecifickým spôsobom alebo robia

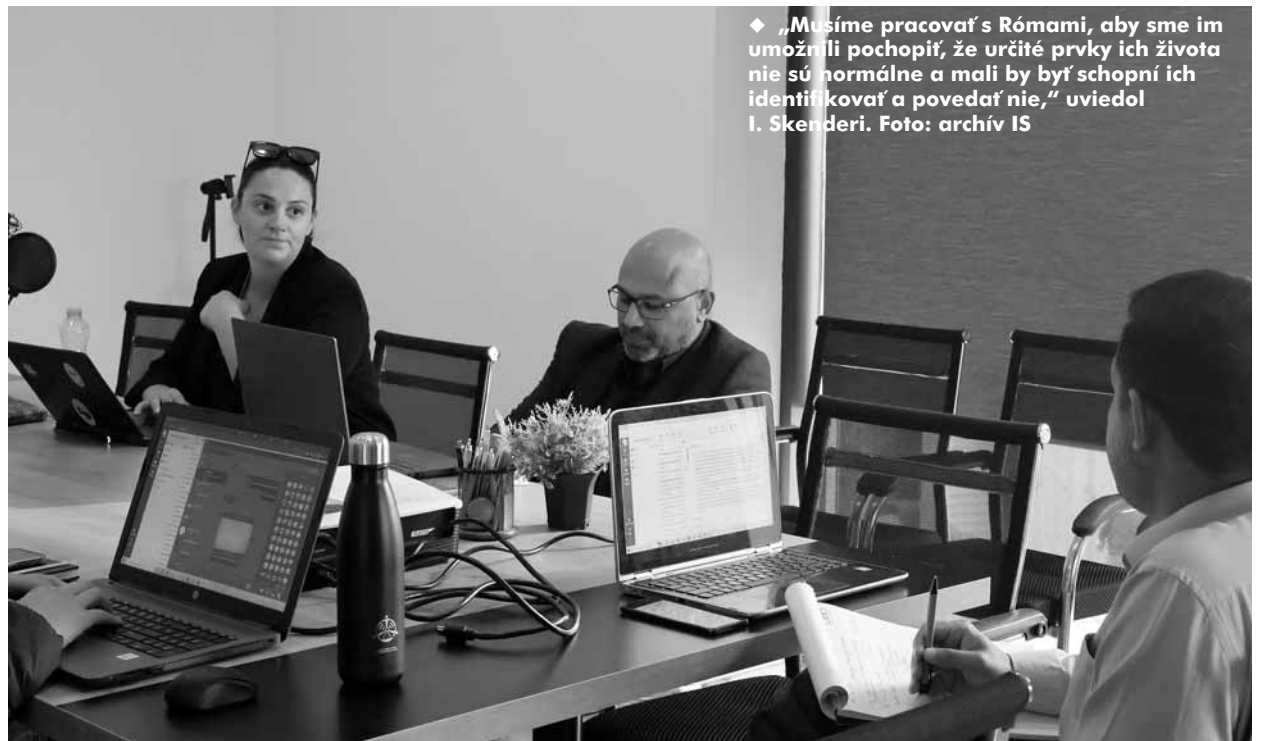
konkrétne veci, ktoré v skutočnosti nemusia predstavovať ich najlepší záujem.

Ako sa dá táto situácia zmeniť?

Túto otázku riešime počas našej práce. Identifikujeme nejakým spôsobom riešenie alebo akciu a potom to testujeme. Niekedy to prináša výsledok a niekedy zas nie. Hovoríme o praxi zmeny správania, ktorá bude nejaký čas trvať, kým sa skutočne prejaví a hovoríme o situácii, ktorá vznikla pred stovkami rokov. Máme vzorce správania, ktoré sa stali neoddeliteľnou súčasťou našej DNA. Čiže nie je to len o tom, že väčšinová populácia v spoločnosti sa správa špecifickým diskriminačným spôsobom podvedome, ale tiež je to o nás, o Rómoch, ktorí akceptujeme takéto praktiky správania ako normálne, pretože nás učili, že akceptovať občianstvo druhej triedy je normálna vec.

Hovoríte o dlhodobom procese zmeny správania ľudí. Čo to presnejšie znamená?

Musíme pracovať s Rómami, aby sme im umožnili pochopiť, že určité prvky ich života nie sú normálne a mali by byť schopní ich identifikovať a povedať nie. Mali by sme tiež vzdelávať väčšinovú spoločnosť, že určité praktiky správania, o ktorých si myslia, že sú normálne v skutočnosti normálne nie sú, zvlášť pokiaľ ide o rovnosť a inklúziu, integráciu a účasť týchto komunít v ich živote. Myslím si, že to je to, čo v skutočnosti praktizujeme, informovanosť a senzibilizácia je jedným z kľúčov boja proti anticiganizmu. Frázovité postoje sú dôležité, ale zároveň sa kvôli nim vytvárajú výraznejšie medzery v participácii rómskej komunity vo všetkých oblastiach života, takže musíme pracovať paralelne. Na jednej strane musíme riešiť zmeny v správaní, postoje Rómov, ktoré sú práve hlavným prúdom. Dobré investovať do čo najväčšieho preklenutia týchto medzier nielen vo vzdelávaní, ale aj v zamestnaní alebo bývaní alebo v čomkoľvek, pričom nikdy neviete, čo je naozaj správne a aké je správne rozhodnutie, ktoré urobíte. Povieť si, že investujete do vzdelania a potom možno mladšie generácie prídu vzdelanejšie ako

♦ „Musíme pracovať s Rómami, aby sme im umožnili pochopiť, že určité prvky ich života nie sú normálne a mali by byť schopní ich identifikovať a povedať nie,“ uviedol I. Skenderi. Foto: archív IS

oni, ovplyvnia životy ďalších ľudí. Otázkou je, či máme naozaj čas počítať. Niektorí hovoria, že investujeme do zamestnávania a potom tí ľudia, ktorí možno budú mať prácu, budú môcť investovať do vzdelania automaticky, alebo do svojich životných podmienok. Možno to môže byť riešenie, ale na druhej strane z dôvodu nedostatočného vzdelania Rómov nie sú tak konkurencieschopní na trhu práce, z toho dôvodu dostávajú nekvalifikované, nízko platené zamestnania. Riešenie problému nie je jednoduché, ale dôležité je aspoň to, že identifikujeme alebo pochopíme problém a potom konáme.

Študovali ste anglickú literatúru. Ako ste sa k tomu dostali?

Začal som študovať ekonómiu, ale potom prišla vojna, univerzity sa presťahovali a bolo zložité to sledovať. S končiacou sa vojnou pribudli možnosti na prácu prekladateľov, ktorí mali solídnu angličtinu. Bol som v situácii, keď rodina dosť bojovala o prežitie a už som mal určité znalosti v anglickom jazyku z predošlého vzdelávania. Preto som zmenil zameranie a pracoval som ako prekladateľ. V tom čase (okolo 1999 – 2000) medzinárodné agentúry hľadali tlmočníkov a začali sa zvyšovať možnosti, pretože na začiatku sa naozaj nepýtali na to, akú máte kvalifikáciu, ale len na to, či viete po anglicky, a potom vás zamestnali. Časom, keď som si chcel

prácu udržať som prešiel na štúdium odboru anglický jazyk a literatúra, aby som sa prispôbil. To bola nutnosť, ale po dokončení štúdia anglického jazyka a literatúry som sa vrátil k štúdiu ekonomie. Nebolo to niečo, čo som chcel robiť, ale bolo to poháňané trhom a mojou potrebou dokončiť si vysokoškolské vzdelanie. Oboje mi pomohlo k práci, ktorou sa zaoberám teraz. Nielen angličtina, ale aj štúdiá ekonomie mi pomáhajú v práci. Pamätám si konkrétny bod v mojom živote, pracoval som ako prekladateľ pre kanceláriu Európskej únie (Council of Europe). Popritom som robil nejaký aktivizmus a nejakú prácu s občianskou spoločnosťou, ale v jednom momente som sa rozhodol pre zmenu. Povedal som si, že opustím túto prácu, aj keď to bola dobrá práca pre mňa, ale bol som presvedčený, že v skutočnosti neprispievam k tomu, aby bola táto spoločnosť lepšia.

Čo na to povedali vaši rodičia?

Prišiel som domov, otec ešte bol nažive, a vysvetlil som mu svoje rozhodnutie. Povedal, že som sa zbláznil. Samozrejme, vedel, že je ťažké pracovať s Rómami. Mal rómsku skúsenosť z vlastného života, aké ťažké je v skutočnosti byť prvkom vylúčenia a diskriminácie. Povedal, že budem čeliť múrom, keď sa začneme hlbšie hrabať

v príčinách a neznalosti všetkých problémov v spoločnosti. Nechcel som ho počúvať, a tak som povedal, že musíme riešiť príčiny, aby sme tieto dôsledky odstránili. Pamätám si, že v skutočnosti som nemal úplnú podporu od rodiny pre prácu, ktorú som prijal, ale v inom živote by som ju nevymenil. Naozaj by som nič nemienil. Som šťastný, že mám príležitosť robiť túto prácu a môžem sa pokúsiť využiť svoje vedomosti a zručnosti na to, aby som pomohol iným ľuďom k lepšiemu životu. Myslím si, že za tie roky nemôžem povedať, že komunita ako celok zmenila svoj život k lepšiemu, ale viem, že vonku je veľa jednotlivcov, ktorým sme my, môj tím, umožnili nájsť si lepšiu prácu. Napriek všetkým prekážkam možno vidieť výsledky našej práce, počas ktorej som narazil na všetky „múry“, ktoré môj otec spomínal, ale ja som ich nechcel akceptovať ako niečo normálne. A môžem povedať, že ako som kráčať, tak som prelomil všetky bariéry, pretože na to, aby sme žili v zdravej spoločnosti, musíme uprednostňovať potreby a práva minorít. A to je niečo, čomu kosovská spoločnosť rozumie a to tiež pomáha prinášať zmeny, ktoré chceme urobiť.

Rozhovor nabrávala a preložila Dominika Badžová, ktorej cestu do Kosova podporil BIRN – Balkan Investigative Reporting Network

So pes ačhila tumari famelijaha, kana zachudña phundrado naachalipen maškar Serbende the Albanende?

Likerav godate, hoj kana zachudña o mariben, amen ačhuvas andre amare khera, mamuj oleste hoj odoj sas bare ispidlipena pro famelijende. Pre amende, čhavende sas ispidlo sakodivesutñi zor, savi bi šaj avelas le phuvatar vaj luftostar, vašoda hoj urnisalonas divese the raťate. Varekana čhivkerenas o bombi but pašes le thanestar, kaj amen bešahas the amen samas mindig darade. O dad la dahas amen dojekhvar likerenas so jekhpaseder paš peste, sar oda sas šajutnones, andrunes andro khera. O školi sas akor zaphandle. Varekana kamahas te džal avri, the akor amenca sas varesavo baro manuš. Bizo, oda sas mariben, so čalavel ole bazutno chavibneha pedal ča ajso džživpnaste. O manuša maškar pende o chaben čerinenas, the maškar miri famelijate. Chocso so amen sas, sphandlam jekhetanes the cikñisaluvas o pomeri, chavibnaskere buteripena, mi oda likerel mek dureder. Šoha na džanen, sar but likerela o mariben. Amaro bidarangutñipen sas buteres daravutñi the palis amen rozginas te oddžal amaro gavestar pro bidarangutno than. Likerav godate, sar oddžahas, sa-

vore, Roma, buter sar šel manuša. Le duripnestar dikhlam varekas te oddžal amari vatratar le džañibneha, hoj vareko, biamala, terorista, slugadipen the nalače manuša avle andre amari vatra the labarde la. Amen džanahas hoj bidarangutñipen sas but baro. Te oddžal sas lačo godipen, vašoda šaj savoro te ačhavel mek jekhvar, ale o džživipen pes na del. Amen arakhlam učhardi pro but thanende paš Kosovoste the Serbijate, dži kana pes o ačhiben čino na federisafolas the šaj pes delas te visafol pale. Oda na sas loko džživipen – te dživel dromeste. Zadikhado sposoboha amen visaliflam ko čirlatunipneste, ale andal avresave dovodendar, ča te predživel. The likerav godate, kamenas te zarakhel amen the na vakerenas pal oleste, so pes ačhol. Anglal amende vakerenas pal školare the pal tajsaskero kotereste, man imar akor sas dešuefta, the varesave vevence achalifomas averipnones sar mire terneder phralendar the pheñendar.

Sar pregele sprindžaripena le šingu-nenca the slugadenca andro nipoškero than?

Čačikanes amen na sas ajci but zgeli-pena, oda ča o slugadipen the šinguñipen

predžanas pašal amaro gaveste. Butervar samas merkimen, mi oddžas serate andal dromeste, chockana bi dikhahas o slugadipen vaj šinguñipen pro dromeste. Šoha na džanes, so pes šaj ačhol. Džanav, hoj o manuša sanas pre ulica, butervar bismiripnarde le šinguñipneha, anglunes akor, kana sas mate vaj avreste peribnestar. Na zadikhenas pre amende, the aňi amendar na interesinenas. Akanakes, pal varesavo vachteste, kana o manuša pen jepašaren peskere probališaga the ačhibena andal maribnastar, vakeren pal oda, sar šunde le šingunen vaj slugađen te vakere, hoj pes le maribneha rozginela baro problemas so čalavel le Romanca, the oda ela lokes. The avka varesar pal amende gindinenas, hoj pes baro problemas le Romanca rozginela. Oda hine but daravune ačhibena, vašoda hoj tu šunes, hoj našaves peskero lačo šuñiben the mamuj oleste, hoj oda na sas čačipen. Ale pre aver serate šoha na džanes, sar pes vareko uštavela the lela tut varekhaj the ňiko tut na džanela te arakhel. O dad la dahapen daranas, ke amende vatrare. Šoha na džanaha anglal kaste majinas te zaarakhelkerel, vašoda hoj serbiko slugadipen peske sthoda o mirindo than le Albancen, the

amen na samas odi agorutñi grupa, ale kana pen zgele, tu sar Rom tuke musaj te kidel avri jekh vaj aver grupa. The kana tuke kideha avri, šoha na džanes, či kerdal lačo rozgiñipen. O manuš, savo na zachudña o mariben the na prithovkerelas le maribnaske palis ačhola sar maribnaskero jažur les oduj serendar – či la serbikat slugadiko šinguñipnestar – či la albañikatar vaj la kosovakero meštardo slugadipnestar.

Oda prindžardones, hoj Romengere avrikidñipnarde sas andro avrikidñipen telethode the avriperde avka, aj te kiden avri le Slobodan Milošević. Sar tumen dikhen pre ada ačhiben andal dikhibnestar manušikohakajeskere čalavibnestar?

O Roma hin mukhle avri andal nipoškere politikendar the le politikakere serendar. The oda hino sphandlo le demlipneha, žalate, o Roma hine demlipnarde. Varekana lenca sthovkeren sar kamen varesave politiki vaj vortaneder manuša, so bešen andro governments. Oda sas akor the oda hin the akanakes. O Roma kerena peskero rozgiñipen vaš varesavo šegitipneste the ačhona andro demlipnardo ačhiben. Jon na gindi-

Veronika Cibříková: „Môj život zmenil niekto proti mojej vôli“

Pani Veronika sa narodila v Jarovniciach. Keď mala osemnásť rokov, vydala sa do Šarišskej Poruby. Najprv žili u svokrovcov, ale chcela fungovať v lepších podmienkach, a tak manžel pristaval jednu izbu, ktorá bola len ich. To je začiatok rozprávania Veroniky, ktorú sterilizovali v nemocnici po pôrode druhého dieťaťa.

„Keď sme sa s manželom a dcérkou, ktorá sa narodila ako prvá osamostatnili, život sa nám zmenil k lepšiemu, lebo sme si mohli viac dovoliť. Mohli sme si robiť i žiť po svojom,“ spomína. Prečo ju sterilizovali? Nevie. „Moje tehotenstvo prebiehalo normálne. Bola som zdravá, nemala som žiadne problémy, chodila som do poradne, nikdy mi nikto nič nepovedal, že mám nejaké zdravotné problémy. Až keď som prišla do nemocnice rodiť, už som bola v narkóze, ale ešte som vnímala, prišli s nejakými papiermi, nech to podpíšem. Hovorili, že ak ešte raz otehotniem, tak je tam možnosť, že bud' ja, alebo moje dieťa neprežije,“ hovorí. V bolestiach, čiastočne v narkóze, podpísala. Bála sa, keďže rodila cisárskym rezom: „Ja som vôbec nevedela, čo podpisujem. Dokonca som ani nerozumela slovu sterilizácia. Bolo to pod nátlakom. Tlačili na mňa, presviedčali ma, že to musím podpísať, lebo ináč to môže mať fatálne následky, takže ja som to podpísala. A nevedela som, čo podpisujem a ani doteraz si neviem spomenúť, si nepamätám, ako k tomu došlo, že som to podpísala.“

Veronika ležala na tzv. rómskej izbe. Hovorí, že sa s nimi personál skoro vôbec nerozprával. „Vôbec sa o nás nestarali. Celý čas, čo som tam bola, som mala stále tú istú postelnú bielizeň. Bola aj zašpinená. Dávali nám najavo, že my sme Rómky, že my sme niečo menej, takže sa vôbec o nás nestarali.“

O tom, že bola sterilizovaná, a čo to vlastne znamená, sa v nemocnici nedozvedela. Nepovedal je to ani gynekológ.

Po sterilizácii sa jej život zásadne zmenil. „Manžel ma nechcel, jeho rodina ma odpudila, vyhнали ma, dá sa povedať, že ako nejakú handru ma vyhodili. Muž takú, v úvodzovkách buzerantku, doma nechcel. Nechcel takú, ktorá nemôže mať deti. A najhoršie zo všetkého bolo to, že mi deti neskôr odobrali. Moja svokra si ich vzala, adoptovala, a to malo negatívny vplyv aj na moje zdravie, najmä na moje duševné zdravie...“ zdôrazňuje.

Asi najhoršie bolo to, že ju odvrhol manžel. „Robil mi iba zle. Dokonca mi nedával peniaze. Polovičku chleba mali aj na niekoľko dní... on pritom hral karty, pil, zaujímal sa o automaty. A to len preto, lebo chcel mať veľa detí,“ popisuje Veronika. Vinu za to, že ich už mať nemôžu, pripisoval jej. Po rozvode sa opäť oženil.

A čo Veronika? Tá sa po rozvode vrátila do Jarovnic, odkiaľ pochádzala. Ale aký to bol návrat? „Z mojej rodiny po povodni nezostal skoro nikto. Aj mamu mi vzala voda...“ spomína. Tak musela hľadať niekoho, kto ju prichýli. A prežívala to, čo neželá nikomu na svete. „Veľakrát sa stalo, že som prespávala vonku v nejakých búdkach. Kde som našla miesto, tam som spala. Nemala som kde zložiť hlavu a trpela som...“

Stretnutie s Barborou a Vandou – právničkami z Poradne pre občianske a ľudské práva – ju vrátilo do života. „Keby nebola Poradňa, tak by som nebojovala. Ale ja som si vtedy uvedomila, že nebojujem iba za seba, ale aj za ostatné ženy, ostatné dievčatá, ktoré nevedia o tom, že sa dá brániť...“ spomína.

Ludia z jej okolia neverili, že by so žalobou mohla uspieť. „Vraveli, že čo oni s tým môžu, ako sa môžu postaviť nejakej vláde... Ja som dokonca ani nevedela, že čo je to vláda, čo je to štát, ako funguje štát... A zrazu, keď mi povedali, že sa to dá zmeniť, som im uverila a išla som za tým, lebo som fakt nemala čo stratiť. Niektorí ľudia ma aj odhovárali od to-

♦ Text a fotografie sú prevzaté so súhlasom vydavateľa: Na ceste k spravodlivosti. Príbehy Rómov a Rómov, ktorí sa postavili proti diskriminácii a inému porušovaniu svojich ľudských práv.“ Ivanco, Mojžišová, Poradňa pre občianske a ľudské práva, 2022. Foto: Ján Varchola

„Ja som si uvedomila, že nebojujem iba za seba, ale aj za ostatné ženy, ostatné dievčatá, ktoré nevedia o tom, že sa dá brániť.“

ho. Tvrdili, že zbytočne budem mrhať svojimi silami a časom, že nemáme šancu... ale moje srdce mi vravelo áno. Verila som, že sa to zmení, a že sa domôžem svojej pravdy.“

A zrazu sa stalo to, čo nikto nečakal. „Volala mi Vanda, že vyhrali ten súd a štát nám musí vyplatiť odškodnenie. Bola som šťastná, veľmi som prežívala to víťazstvo...“

A čo považuje pani Veronika po tých rokoch za najdôležitejšie? Asi to, že násilne sterilizované ženy pochopili, že sa im fakt ublížilo. Dostalo sa im ospravedlnenia od vlády. Ale stačí to? „Je to málo,“ hovorí Veronika, „a preto chcem, aby boli odškodnené všetky ženy.“ Aj to je dôvod, prečo nepovažuje svoje úsilie o spravodlivosť za skončené. A nie je to len snaha o finančné odškodnenie, ale vôbec o lepšie postavenie rómskych žien. „Čo ja pozorujem, tak situácia sa v nemocniciach nemení,“ zdôrazňuje a uvádza príklad príbuznej, ktorá rodila cisárskym rezom. Keď chcela vedieť prečo, tak ju podľa jej

slov chytili pod krk a vyhodili z nemocničnej izby. A nie je to podľa Veroniky jediný prípad. „Na izbách je stále 5 až 6 žien čisto rómskych, bielizeň im dajú čistú, keď tam prídu a menia až vtedy, keď odchádzajú z nemocnice po zhruba piatich dňoch. Personál na nich kričí. Sestričky sú na nich drzé. Nie, nezmenilo sa nič,“ zdôrazňuje pani Veronika.

Napriek všetkému stále verí v zmenu. Si lu jej dáva aj to, že už je tu rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva. „Vidím, že nebolo to márne. Som rada, že aj ostatné ženy sa už začali brániť. A ja viem, že som im aspoň trochu k tomu pomohla. Verím, že sa to dotiahne až do úspešného konca. Áno, ospravedlnili sa nám. Vláda sa nám ospravedlnila, lenže čo z toho? Dost neskoro, ale čo z toho? Áno, budem bojovať do konca aj za to odškodnenie, lebo môj život zmenil niekto proti mojej vôli. Ale stále je tu šanca zmeniť to.“

Veronika Cibříková bola v roku 2000 počas pôrodu jej druhého dieťaťa cisárskym rezom sterilizovaná bez toho, aby k zákroku poskytla informovaný súhlas. Od roku 2004 sa domáhala na slovenských súdoch, vrátane Ústavného súdu SR, ospravedlnenia a odškodnenia, ale všetky jej žaloby boli zamietnuté. V roku 2007 sa obrátila na Európsky súd pre ľudské práva, kde sa sťažovala na porušenie jej práv garantovaných Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Ten v novembri 2011 rozsudkom v prípade V. C. proti Slovensku rozhodol o porušení jej práva na ochranu pred mučením, neľudským alebo ponižujúcim zaobchádzaním, alebo trestaním. Rozhodol, že tiež došlo k porušeniu jej práva na rešpektovanie rodinného a súkromného života, a priznal jej primerané finančné odškodnenie.

◆ Provizórne riešenie situácie v obci Telgárt. Foto: TASR

Starosta Telgártu: Akoby sme tu boli iba na návšteve

Tri mesiace po ničivom požiari v rómskej komunite v Telgárte mohol starosta Jozef Štajer s malou úľavou povedať, že sú konečne stabilizovaní a majú teplo. „Dovtedy to vyzeralo brozne. Ľudia boli v stanoch v tej zime a prelomový bol pondelok (9. október, poznámka redakcie). Snežilo, bola zima a ten pohľad nebol najlepší: ráno prídete, všetci sa trasú. Tie najstaršie ženy – mali už cez sedemdesiat – veľmi plakali, a keďže začali plakať, plakali aj všetci ostatní. Jednoducho to bolo také, že sa všetko vo vás zlomí a hovoríte si, že ste neschopný, lebo tí ľudia sú stále vonku.“

Požiar v hornej osade vzbĺkol ešte v lete, 20. júla 2023 v noci. Zhorelo 11 obydľí a 102 osôb z 24 rodín zostalo bez strechy nad hlavou. Jeden človek zahynul. Prvé dve noci boli všetci núdzovo ubytovaní v telocvični základnej školy, potom ich presťahovali do krátkodobého ubytovania v piatich nevykurovaných vojenských stanoch. Každý si vie vypočítať, koľko ľudí bývalo v jednom stane. Trauma sa v prvých týždňoch v komunite stanovného mestečka neprejavovala, ľudia sa zomkli, spolupracovali a pomáhali si navzájom. „Toto vás našťastuje. Ste v koncoch a príde niekto, povzbudí vás, nakopne a dodá vám energiu. Nie ste v tom sám. Zrazu príde niekto a donesie posteľ, matrace, spacie vaky, deky,“ starosta spomína na okamžitú reakciu starostov z Vernára, Šumiaca, Muráňa či Heľpy, ktorí od

prvého dňa vozili potrebné veci. Z hospicu v Nitre poslali peniaze na účet, pomáhal Červený kríž, Potravinová banka, ľudia prinášali zeleninu, zemiaky. Kresťanská komunita z Telgártu je oporou doteraz, už tri mesiace. Pomoc prišla aj z Česka či Nemecka, sľúbený je kamión z Anglicka. „Čo sa týka splnomocnenca Jána Hera a Ondreja Luntera z Banskobystrického samosprávneho kraja, to bolo nasadenie! Tam sa ukázala ľudskosť a to, ako veľmi chceli pomôcť.“

Štát s pomocou vyčkával

Do stanov počas dažďa zatekalo. „Postele, ktoré sme dostali boli v tých stanoch, a tam keď prší, je všetko premočené. Je to drevotrieska, a keď ste tam pomaly tri mesiace, začali aj chrobáky chodiť. Ste vonku, podklad bol iba štrk a keď pršalo, spodok bol mokrý,“ opísal neúnosnú situáciu Jozef Štajer. V týchto podmienkach žilo 60 detí a mnohým z nich sa v septembri mala začať škola.

„Keď som mal prvý kontakt s ministerstvom vnútra a padla požiadavka na unimobunky, povedali: ‘Nechajte ich tak, oni sa postarajú’, cituje starosta. Mesiac po tragédii napísalo 11 terénnych, humanitárnych a ľudskoprávných organizácií spolu s komisárkou pre osoby so zdravotným postihnutím otvorený list prednostovi Okresného úradu v Brezne Ondrejovi Filipiakovi. Upozorňovali v ňom na zväčšujúcu sa mieru frustrácie a strachu obyvateľov stanovného mestečka. „Obyvatelia i obyvatelia sa obávajú, že ter-

mín strednodobého riešenia stanovný na 31. august 2023 nebude splnený, postupne opadáva nadšenie pre zmenu a stupňujú sa aj konfliktné situácie. (...) Vzhľadom na geografickú polohu obce Telgárt s obvyklým príchodom prírodných mrazov už v prvej polovici mesiaca september a vzhľadom na to, že aktuálne využívané stany nie sú vykurované, nie sú ochránené voči pretrvávajúcemu dažďu a vetru, voda zateká priamo do vnútra stanov, vnútorné vybavenie stanov nie je možné dostatočne vetrať a vysušiť, je nutné zabezpečiť presťahovanie dotknutých do strednodobého ubytovania,“ uvádzajú autori otvoreného listu.

Starosta tlačil na okresný úrad, na ministerstvo práce, na ministerstvo vnútra. Požadoval písomné stanovisko, to mu nikto nechcel dať. Žiadal od štátu zaplataenie energií, aby mohol ľudí z vyhorených obydľí umiestniť do unimobuniek zapožičaných od miestneho cirkevného spoločenstva a komunitného centra. „Je nemysliteľné, aby štát nebol schopný zaplatiť teplo pre naše deti, pre deti slovenské, tohto štátu. Ja som človek, ktorý chce, aby sa ľuďom pomáhalo, aby spolužitie bolo na nejakej úrovni. Jednoducho, takto nemôžeme fungovať. Ako keby sme neboli občanmi tohto štátu, akoby sme tu boli iba na návšteve,“ so smútkom konštatuje starosta.

Nepoužiteľná elektrocentrála

Tlačová agentúra Slovenskej republiky 6. októbra informovala ve-

rejnosc, že ministerstvo vnútra prostredníctvom Hasičského a záchranného zboru doručilo obci Telgárt elektrocentrálu na napájanie vyhrievacích telies v stanoch. „Ministerstvo okrem elektrocentrály pre vyhrievacie telesá v stanoch doručilo samospráve aj pohonné hmoty a zabezpečí inštruktaž, ako elektrocentrálu používať,“ píše sa ďalej v správe TASR.

Podľa starostu Telgártu bola elektrocentrála pre vykurovanie stanov nepoužiteľná: „Spotreba desať litrov na hodinu a ideme vykurovať niečo, čo sa nedá. Mohli ste si keď tak zohriať ruky. Vykurovanie radiátormi v unimobunkách máme o 50% lacnejšie“.

Pastor Béla Adam z Kresťanského spoločenstva pomáhajúcich bol medzi prvými, kto priniesol ešte do školy obliečky, vankúše, deky, uteráky. Na nasledujúce dni ľudia zo spoločenstva vyvárať večere, trávili v stanovom mestečku čas, hrali sa s deťmi. Po ochladení počasia pastor poskytol unimobunky, ktoré mali byť pôvodne využité ako denný stacionár. Keď ho starosta požiadala o ich zapožičanie, aby deti nemrzli, nezaváhal. Teraz sú deti v unimobunkách a ostatní v komunitnom centre. Spia síce po chodbách, ale sú v teple, majú vodu, sociálne zariadenie. „Elektrocentrálu budeme vracat s tým, že použitá nebola a mám ju uschovanú v garáži. Jednoducho nejdeme robiť nič, čo nemá zmysel,“ dodáva starosta.

Riaditeľka školy: Poriadili po sebe

Pred základnou školou v centre obce je popoludní živo, rodičia si prichádzajú po svoje deti. Niektorí zájdu na obecný úrad vo vedľajšej budove po peniaze – starosta sa netají tým, že 130 rodičov má nariadeného osobitného príjemcu. Obec s tým má agendu, ale podľa Štajera takto peniaze neskončia u užívateľov, ale sú využité pre potreby detí a fungovania rodín. Riaditeľka školy Mária Lunterová nechcela hovoriť na mikrofón, ale mimo záznam pre RNL uviedla, že školu navštevujú výlučne rómski žiaci, nakoľko ostatní rodičia vozia svoje deti do okolitých škôl v Poprade (vzdialený 32 kilometrov) alebo do Heľpy (20 kilometrov) či iných horehronských obcí. V Telgárte sa vzdeláva 203 žiakov, medzi nimi aj deti z vyhorenej osady. Lunterová popiera vyjadrenia niektorých miestnych obyvateľov o neporiadku v telocvični. Po dvoch nociach v škole vytvorili rómske rodiny pracovné čaty, vyupratovali priestory a odovzdali ich v poriadku. Škola neutrpla žiadnu ujmu. Dokonca uviedla, že v súčasnosti učitelia nevidia rozdiel medzi žiakmi z vyhorených obydľí a bežnými žiakmi. Hoci bývajú v unimobunkách, chodia do školy čisti, v oblečení z humanitárnej pomoci. Riaditeľka dokonca zaznamenala, že nevidí rozdiel ani v dochádzke do školy v minulom školskom roku a v súčasnosti.

Rozvojový tím

Na piatok 13. októbra zvolal starosta Jozef Štajer zasadnutie obecného zastupiteľstva, ktoré riešilo okrem iného dva dôležité body: Schválenie nájmu pozemkov pre uloženie unimobuniiek v hornej rómskej osade a Schválenie odkúpenia pozemkov v hornej rómskej osade pod zhoreniskom. „Bolo to dramatické, ale je to schválené,“ uviedol starosta po zastupiteľstve s tým, že najväčším problémom sú vždy pozemky. Zastupiteľstvo v Telgarte má aktuálne deväť poslancov, z nich štyria sú Rómovia a päť Nerómov.

Štajer je zaniatený pre zapojenie obce do Národného projektu Rozvojové tímy I. Vidí v ňom príležitosť a kľúčovú cestu pre ľudí v Telgarte, pričom si je vedomý, že šikovných ľudí má dosť a vie ich zapojiť do mnohých aktivít projektu. „Rozvojový tím, ktorý stále riešim, nemám ešte schválený. To je dôležitá vec aby sa začalo stavať, aby sa tu mohlo pracovať s komunitou. Ale ľudia to vidia ako nejakú zbytočnosť. Pracoval som na tom celý rok, aby sme sa dostali do tej šesťdesiatky. Aby sme mali ten benefit, že ako VIP obec dostaneme možnosť výstavby domov, škôlky. Už len toto dotiahnuť a fungujeme. Ale robí sa s tým problém: Načo stavať? Načo sa zaoberať takými vecami? Načo riešiť komunitu?“ netají sa skepsou starosta.

Rozvojový tím zahŕňa viacero oblastí: deti, mládež, dôchodcov, bývanie, zamestnanosť, sociálnu prácu aj pastoračnú činnosť. „Miestne rozvojové plány obcí obsahujú opatrenia, ktoré prinesú riešenia ‘šité na mieru’ celej sídelnej komunity, sú založené na analýze potrieb a mapovaní infraštruktúry a služieb,“ uvádza sa v materiáli Podpora výkonu rozvojových tímov, ktorý vypracovala kancelária úradu rómskeho splnomocnenca. Obec dostane zdroje pre zostavenie tímu ľudí na štrnástich pozíciách, napríklad pracovníka zamestnanosti, pracovníka pre mládež, pracovníka pre deti, nene mentorku a ďalších. Štajer si uvedomuje, aké je dôležité riešiť problémy zamestnanosti aj bývania v obci súčasne. Sám sa zapísal do agentúr, aby vedel ako prebieha pracovný pohovor: „Aby som vedel ľudí ubezpečiť, o čo tam pôjde. Ľudia sa boja psychicky, čo to bude. Dám to? Nedám to? Aké to bude? Toto je cesta: pripraví ho, usmerní ho a posúva ho. Pracuje s tým človekom“. Podľa starostu sa pre riešenie bývania zapojili aj do projektu DOM.ov a otvorili kvôli tomu územný plán.

Vyhlásenie splnomocnenca Jána Hera v posledný deň vo funkcii

„Som rád, že po intenzívnej, nadľudskej aj medzirezortnej spolupráci môžem oznámiť, že včera, 24. októbra bola podpísaná zmluva na poskytnutie pomoci pre obec Telgárt pre 100 ľudí, z ktorých je 60 detí. Títo ľudia z noci na ráno prišli po nešťastnom a tragickom vyhorení o strechu nad hlavou. Aktuálne žijú v provizórnych krízových stanoch poskytnutých zo strany rezortu vnútra aj v tomto nepriaznivom a chladnejšom jesennom počasí. Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity ako gestor úradu vlády SR pre dotačnú schému na

♦ Základná škola v Telgarte. Foto: I. Ďurinová

♦ Horehronská obec Telgárt sa nachádza hlboko v lesoch pod Kralovou horou. Prí vstupe do dediny od Popradu možno vidieť čiernohorský viadukt, ktorý je súčasťou železničného technického diela Telgártskeho slucka. Foto: I. Ďurinová

podporu sociálnych a kultúrnych potrieb a riešenia mimoriadne nepriaznivých situácií rómskej komunity poskytne obci Telgárt dotáciu takmer 390 000 eur na zabezpečenie nákupu dočasného ubytovania formou unimobuniiek, ich materiálne vybavenie, prípravu pozemkov na umiestnenie unimobuniiek a zabezpečenie ich pripojenia na

inžinierske siete. Je to prvý krok k zlepšeniu životných podmienok marginalizovanej rómskej komunity k zlepšenému vyriešeniu ich životnej situácie, ktorým sa budeme môcť pochváliť aj pred Európskou úniou. Ďakujem za spoluprácu všetkým zainteresovaným rezortom, ktorí chceli pomôcť dotknutým obyvateľom, takisto aj

Banskobystrickému samosprávnemu kraju na čele s jeho predsedom pánom Lunterom, ako aj obci Telgárt a jej starostovi Štajerovi, ktorý sa od prvého momentu neúnavne snažil vyriešiť situáciu svojich obyvateľov,“ oznámil splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity 25. októbra vo videu na Facebooku úradu.

V ten istý deň zasadala nová vláda na svojom prvom rokovaní, pričom okrem iných odvolala na návrh premiéra splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny Lászlóa Bukovszkeho a tiež splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity Jána Hera.

Text: Ingrid Ďurinová

J. Hero: Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity pomôže obci Telgárt

Telgárt, 25. júl (TASR) – Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity vyčlení z dotačnej schémy na havarijné situácie finančnú pomoc pre požiarom zasiahnutú obec Telgárt, kde v miestnej osade zhorela viac ako polovica chatrčí. Na sociálnej sieti o tom informoval rómsky splnomocnenec Ján Hero.

Pri návšteve Telgártu sa splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity zaujímal o osudy rodín, ktoré prišli o strechu nad hlavou. Spoločne so starostom Jozefom Štajerom rokovali aj o dlhodobom riešení bývania pre postihnuté rodiny. „Ďalšou fázou je, akým spôsobom zabezpečiť strechu nad hlavou a existenciu pre takmer 20 rodín, aby mohli prežiť aj v podmienkach zimy, ktorá v tejto lokalite prichádza veľmi rýchlo,“ skonštatoval Hero.

Finančná pomoc z dotačnej schémy na havarijné situácie Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity má byť použitá na zakúpenie stavebných materiálov. Do výstavby nových jednoduchých objektov na bývanie sa budú svojipomocne zapájať aj obyvatelia z tunajšej osady.

„Teraz sa pracuje na tom ako dosiahnuť, aby sa forma bývania zmenila. Máme asi tak tri týždne na to, aby sme vymysleli čo ďalej a kde ľudí presunúť, aby mohli prežiť zimu,“ skonštatoval pre TASR Štajer.

Starosta i rómsky splnomocnenec v súvislosti s riešením mimoriadnej situácie v Telgárte ocenili pomoc, ktorú samospráve poskytli Banskobystrický samosprávny kraj, štátne inštitúcie, okolité samosprávy, neziskové organizácie i verejnosť. Obec na pomoc postihnutým rodinám vyhlásila i finančnú zbierku, prispieť je možné na číslo účtu, ktoré zverejnila na svojej oficiálnej webovej stránke.

Polícia v súvislosti s požiarom v Telgárte začala trestné stíhanie pre trestný čin všeobecného ohrozenia. Presná príčina vzniku požiaru je predmetom vyšetrovania.

Banskobystrický kraj kritizuje riešenie situácie v Telgárte, štát sľubuje obci pomoc

TELGÁRT: Chronológia udalostí

◆ Provizórne riešenie situácie v obci Telgárt. Foto: TASR

Telgárt, 14. september (TASR) – Predseda Banskobystrického samosprávneho kraja Ondrej Lunter kritizuje nedostatočné a termínovo nelogické riešenie situácie v obci Telgárt, kde po júlovom požiari v miestnej osade zostala bez strechy nad hlavou približne stovka ľudí. Ministerstvo vnútra SR avizuje, že v dohľadnom čase bude informovať o tom, akým spôsobom môže štát obci a obyvateľom pomôcť.

„Na pracovnom stretnutí oznámili predstavitelia ministerstva vnútra, že obec Telgárt si má prenajať zo zdrojov úradu rómskeho splnomocnenca kontajnery len do marca budúceho roku. Nie je jasné, ako mohol tento termín vzniknúť, pretože v marci býva v Telgárte aj pol metra snehu a týmto spôsobom nebude garantované ubytovanie pre viac ako desať rodín ani na najbližšiu celú zimu,“ uviedol vo svojom stanovisku Lunter.

Predseda Banskobystrického kraja tiež skonštatoval, že rodiny, ktoré prišli o svoje domovy potre-

bujú ubytovanie na obdobie dvoch až troch rokov, čo je podľa neho realistický termín pre svojpomocné vybudovanie domov. Od vlády požaduje prehodnotiť rozhodnutie úradníkov a garanciu ubytovania pre zasiahnutých ľudí aspoň na jednu celú zimu.

Rezort vnútra v reakcii na vyjadrenia Ondreja Luntera uviedol, že na stretnutí zástupcov miestnej štátnej správy a samosprávy 13. septembra informoval o zákonných možnostiach riešenia, akými je možné obec v čase vyhlásenej mimoriadnej situácie podporiť. Ministerstvo si však uvedomuje, že možnosti samosprávy sú obmedzené. „V dohľadnom čase budeme informovať, akým spôsobom môže štát prispieť k zabezpečeniu ubytovania miestnej rómskej komunity v chladných mesiacoch, a to až do nasadenia dlhodobého riešenia, ktoré má byť podľa vyjadrenia zástupcov samosprávy v Banskej Bystrici k dispozícii do dvoch rokov,“ priblížil hovorca ministerstva vnútra Matej Neumann.

Pomocnú ruku obci ponúka aj Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, ktorý apeluje i na ostatné ministerstvá, ktoré môžu prispieť svojimi dotačnými mechanizmami. „Náš úrad v týchto dňoch očakáva žiadosť o poskytnutie dotácie na riešenie mimoriadnej situácie mimo výzvy. Po doručení ich žiadosti čo najskôr zasadne hodnotiaci orgán a vyhodnotí dotáciu. Až následne budeme môcť informovať o tom, v akej výške a na aký účel bude poskytnutá dotácia,“ uviedol Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity s tým, že krízová situácia v Telgárte je pre úrad prioritou.

Situáciu v obci a chýbajúce strednodobé a dlhodobé riešenie koncom augusta kritizovali v otvorenom liste aj mimovládne organizácie.

Na riešenie situácie v Telgárte vláda vyčlení vyše štvrt milióna eur

Bratislava, 27. september (TASR) – Riešenie situácie obyvateľov Telgártu, ktorí pri ničivom júlo-

vom požiari prišli o strechu nad hlavou, bude nad rámec opatrení v rámci krízového režimu. Na zabezpečenie dočasného ubytovania na obdobie približne dvoch rokov štát poskytne samospráve vyše 250 000 eur. Predstavitelia vlády to uviedli po rokovaní kabinetu.

„Štát a rezort vnútra urobili v rámci krízového režimu čo mali, keďže však samospráva nemá prostriedky na trvalejšie riešenie, štát bude v tejto situácii postupovať nad rámec krízového riadenia,“ oznámil premiér Ľudovít Ódor, pričom potvrdil finančnú pomoc vlády na zabezpečenie dočasného bývania formou unimobuniiek.

Štátny tajomník ministerstva vnútra Martin Kráľovič spresnil, že sa uskutočnilo rokovanie za prítomnosti splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity Jána Hera i zástupcov samospráv. „Sme dohodnutí na presunutí potrebných financií vo výške 250 000 až 300 000 eur prostredníctvom rozpočtového opatrenia, tá suma sa ešte spresňuje,“ uviedol Kráľovič.

◀◀◀ *str. 3* Solivar v Prešove, ktoré reprezentuje jednu z najvýznamnejších technických pamiatok na Slovensku. Marek Duchoň, riaditeľ Múzea Solivar a Zuzana Šullová, generálna riaditeľka Slovenského technického múzea predstavili konkrétne návrhy na rekonštrukciu pamiatok v rozsiahlom areáli i zámer o zatraktívnenie expozícií, ktoré ročne navštívi až dvanásťtisíc návštevníkov.

Na pôde Štátnej vedeckej knižnice v Prešove predstavila riaditeľka Valéria Závadská rozsah služieb tejto inštitúcie vrátane študovne starých tlačí a knižničných fondov od 16. storočia, ktoré vyžadujú personálne posilnenie. Ministerka kultúry podakovala za rozvíjanie unikátneho pracoviska, Dokumentačno-informačného centra rómskej kultúry jeho vedúcemu Romanovi Čonkovi. Dokumentácia živej rómskej kultúry je vlastný projekt Štátnej vedeckej knižnice v Prešove a vzniká vďaka nemu databáza fotografických, zvukových a audiovizuálnych záznamov s možnosťou vzdialeného prístupu. Ministerka kultúry Silvia Hroncová vyzvala zástupcov centra k prehĺbovaniu spolupráce s ďalšími pamäťovými a kultúrnymi verejnými inštitúciami zameranými na rómsku menšinu.

Poslednou zastávkou na pracovnom výjazde ministerky kultúry bolo Múzeum rusínskej kultúry sídlace v objekte bývalých kasární v Prešove. Objekt je len čiastočne zrekonštruovaný a čaká na ďalšiu fázu opravy.

Štát chce podporiť vysporiadanie pozemkov v obciach s rómskymi komunitami

Bratislava, 28. august (TASR) – Štát chce podporiť vysporiadanie pozemkov v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít. Vyhlásil preto výzvu na národný projekt „Asistencia obciam s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít pri usporiadaní právnych vzťahov k pozemkom pod osídleniami“. TASR o tom informovali z Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.

Na výzvu je zo zdrojov Európskej únie vyčlenených 17 273 250 eur. „Cieľom výzvy je podpora procesov spojených s usporiadaním vlastníckych a užívacích vzťahov k pozemkom v osídleniach v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít,“ priblížili z úradu.

Domácnostiam marginalizovaných rómskych komunít by sa realizáciou opatrení

smerujúcich k legalizácii stavieb v ich prospech mali zlepšiť štandardy hygieny bývania. Viac informácií o projekte je na stránkach www.eurofondy.gov.sk a www.romovia.vlada.gov.sk.

Na Zborovskom hrade našlo prácu 23 nezamestnaných

Zborov, 31. august (TASR) – Na obnove Zborovského hradu pracuje 23 ľudí, ktorí boli predtým nezamestnaní. Obec Zborov získala od ministerstva kultúry v rámci národného projektu Ľudia a hrady financie na to, aby ich zamestnala. Podľa starostu obce Jána Šurkalu na hrade nepracujú len Rómovia, ale i ľudia z majority.

„Robia rôzne práce od archeológie cez murovanie až po to, že teraz sa robí strecha na jednom objekte, čiže je to široký diapa-zón činností, ktoré tam budú prebiehať do konca októbra. Máme nádej, že v ďalšom období bude nejaká náhrada za to. Uvidíme, ako rýchlo nabehnú nové eurofondy, že by ďalšia sezóna plynule išla,“ uviedol Šurkala s tým, že aktuálne prebiehajú práce na takzvanej modrej pivnici, ktorá bola doposiaľ len provizórne prestrešená.

Združenie na záchranu Zborovského hradu rieši podľa jeho slov operatívnu a obec sa snaží zabezpečovať financie. Zháňajú ich z viacerých zdrojov. „Minulý rok sme nemali projekt na nezamestnaných, ale práce išli. Síce možno v pomalšom tempe, ale išli. Riešilo sa to z peňazí, ktoré sme mali. Máme nádej, že keď tam budeme takto každoročne pracovať, tak za niekoľko desiatok rokov bude vidno niečo po nás,“ doplnil Šurkala. Minulý rok práce financovali z peňazí v rámci dotačnej schémy rezortu kultúry Obnovme si svoj dom, dotácie Prešovského samosprávneho kraja, z dvoch percent daní a zo zbierky na hrade.

„Každoročne dávame z obecného rozpočtu od 20 000 do 25 000 eur na stavebné práce. Momentálne pripravujeme projekt cezhraničnej spolupráce Interreg Poľsko – Slovensko 2021 – 2027. Malo by ísť o väčšiu investíciu, okolo milióna eur,“ priblížil starosta Zborova a dodal, „niektoré objekty už máme úplne zrekonštruované. Polygonálnu baštu, v ktorej sú rôzne výstavy, aj fotografie, ale aj o Františkovi II. Rákocim, ktorému hrad istý čas patril. Sú tam aj zaujímavé fotografie nálezov, exponátov, archeologických vykopávok, ktoré sa tam na-

Ministerstvo zabezpečilo elektrocentrálu na vykurovanie stanov v Telgárte

Bratislava/Telgárt, 6. október (TASR) – Ministerstvo vnútra prostredníctvom Hasičského a záchranného zboru (HaZZ) doručilo obci Telgárt elektrocentrálu na napájanie vyhrievacích telies v stanoch, v ktorých po požiari žijú ľudia z miestnej osady. Na riešenie situácie a zabezpečenie unimobuniek bolo pre obec vyčlenených 390 000 eur. V reakcii na výzvu komisára pre deti to uviedol tlačový odbor rezortu vnútra.

Ministerstvo okrem elektrocentrály pre vyhrievacie telesá v stanoch doručilo samospráve aj pohonné hmoty a zabezpečí inštaláciu, ako elektrocentrálu používať. Vyčlenených 390 000 eur na riešenie situácie v Telgárte má dostať Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, ktorý by ich mal v rámci dotačnej schémy poskytnúť obci na financovanie nákupu unimobuniek.

„Obec a župa však musia súbežne vyriešiť niektoré otázky týkajúce sa pozemkov, kde budú umiestnené,“ doplnil rezort vnútra. Ministerstvo pripomenulo, že spolu s okresnými úradmi v Brezne a Banskej Bystrici poskytlo obci šesť veľkokapacitných stanov, posteľe či spacie vaky. Matrace či posteľe obci poskytol aj Banskobystrický samosprávny kraj, samospráva zabezpečila prenosné toalety a sprchy. Výdavky súvisiace so zabezpečením núdzového ubytovania a stravovania budú obci refundované zo štátneho rozpočtu cez ministerstvo vnútra.

Komisár pre deti Jozef Mikloško vyzval kompetentné orgány na zabezpečenie vykurovania stanov a urýchlené konanie pri vysporiadaní pozemkov pre umiestnenie unimobuniek v obci Telgárt. Skonštatoval, že s blížiacou sa zimou je aktuálnym najväčším problémom detí a ich rodín, ktoré prišli o strechu nad hlavou, vhodné bývanie.

Unimobunky pre ľudí, ktorí prišli o domovy, majú pribudnúť o pár týždňov

Telgárt 12. októbra (TASR) – Unimobunky určené pre obyvateľov Telgártu, ktorí po požiari v miestnej osade prišli o svoje do-

movy, by mohli v obci pribudnúť do konca októbra. Na pozemkoch, kde plánujú unimobunky umiestniť, už prebiehajú aj prípravné práce. Pre TASR to uviedla hovorkyňa BBSK Lenka Štěpánková.

„BBSK v snahe zabrániť najhoršiemu scenáru nad rámec svojich kompetencií prebral riadenie celého procesu. Predpokladáme, že do konca októbra by mali byť unimobunky nainštalované. Veríme, že obec bude mať financie od vlády na svojom účte najneskôr tento týždeň, aby mohla vyhlásiť verejné obstarávanie na ich nákup. Aj v tomto jej ako BBSK poskytneme pomoc a súčinnosť,“ uviedla Štěpánková. Ako dodala, na mieste, kde by mali unimobunky stáť, už v súčasnosti prebiehajú pozemné prípravné práce, ktoré realizuje krajský sociálny podnik.

Obec v spolupráci s BBSK v uplynulom období pracovala na vyrovnaní súkromných pozemkov, na ktorých budú unimobunky umiestnené. „Pozemky sú už vyriešené, aktuálne čakáme na vyhodnotenie žiadosti o financie,“ uviedol pre TASR starosta Telgártu Jozef Štajer. Ako dodal, verí, že peniaze na nákup unimobuniek dostane samospráva v najbližších dňoch.

Na riešenie situácie v Telgárte bolo zo strany štátu pre obec vyčlenených 390 000 eur. Určené sú na nákup unimobuniek, ich materiálne vybavenie, prípravu pozemkov a zabezpečenie ich pripojenia na inžinierske siete.

„Po tom, ako budú presunuté tieto finančné prostriedky na zabezpečenie dočasného ubytovania formou unimobuniek a obec doručí žiadosť a ďalšie požadované prílohy, vyhodnotí žiadosť hodnotiaci orgán. Následne po splnení všetkých podmienok sa začne proces prípravy zmluvy s obcou Telgárt,“ priblížila pre TASR Michaela Kotradyová z Kancelárie Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity s tým, že na procese budú všetky zainteresované sekcie pracovať urýchlene.

V obci pribudli unimobunky pre ľudí po požiari, nasťahovať sa nemôžu

Telgárt 6. novembra (TASR) – V obci Telgárt v okrese Brezno po

viac ako troch mesiacoch od požiaru v miestnej osade pribudlo vyše dvadsať mobilných kontajnerov. Unimobunky majú poslúžiť ako dočasné ubytovanie pre ľudí, ktorí prišli o strechu nad hlavou. Obyvatelia, ktorí doposiaľ prespávali vo veľkokapacitných stanoch, sa však do nich pre chýbajúce povolenie od elektrikárov zatiaľ nasťahovať nemôžu. Na brífingu o tom informoval predseda Banskobystrického samosprávneho kraja Ondrej Lunter.

Unimobunky v Telgárte pribudli ešte koncom októbra, firma, ktorá ich pre obec dodávala, ich montáž a umiestnenie zabezpečila v priebehu troch dní. Ako skonštatoval predseda BBSK, ľudia, ktorí už tri mesiace žijú v nedostojných podmienkach, ich však pre chýbajúce pripojenie na elektrinu zatiaľ využívať nemôžu.

„Napriek snahe všetkých stále nemáme povolenie od Stredoslovenskej distribučnej (SSD), a to napriek tomu, že sme už pred niekoľkými týždňami podali žiadosť. Odpoveď z piatka je, že nás požiadali, aby sme podali novú žiadosť, lebo predchádzajúca mala nejakú formálnu chybu,“ priblížil Lunter. Ako dodal, opakovaná žiadosť bola podaná okamžite, nie je však zrejme či budú ľudia na nasťahovanie čakať dni alebo týždne.

„Situácia je taká, že určitá časť ľudí býva v unimobunkách, ktoré nám poskytlo kresťanské spoločenstvo. Ďalšia polovica je v komunitnom centre. Všetci sú nedočkaví, sú tu príliš dlho na to, aby boli v dobrej nálade. Frustrácia je a ľudia očakávajú, že sa čoskoro nasťahujú,“ skonštatoval starosta obce Jozef Štajer.

Na ubytovanie ľudí, ktorí pri požiari v osade prišli o svoje domovy, má poslúžiť celkom 26 unimobuniek. Ich obyvatelia budú mať k dispozícii aj dva sanitárne kontajnery so sprchami a toaletami. Obec na ich zabezpečenie získala z Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity takmer 390 000 eur. „Mimoriadna situácia by sa mala skončiť zapojením tohto kontajnerového mestečka a ubytovaním občanov,“ dodal prednosta Okresného úradu Brezno Ondrej Filipiak.

◆ Jozef Štajer, starosta obce Telgárt. Foto: I. Durinová

Ubytovanie ľudí v unimobunkách má byť podľa predstaviteľov regionálnej a miestnej samosprávy len strednodobým riešením. Ako skonštatoval predseda BBSK, unimobunky nie sú vyhovujúce na trvalý život a kraj by chcel na dlhodobom riešení s obcou spolupracovať v rámci projektu Catching Up Regions.

„Trvalé riešenie by malo byť cez svojpomocnú výstavbu. Nikto nič nedostane zadarmo, cez mikrogranty budú vytvorené pôžičkové schémy, ktoré si obyvatelia budú môcť požičať na nákup materiálu a budú si môcť postaviť domy, v ktorých budú bývať,“ vysvetlil Lunter.

SSD rieši situáciu s unimobunkami v Telgárte, elektrinu by mohli mať do 15 dní

Telgárt 6. novembra (TASR) – Spoločnosť Stredoslovenská distribučná (SSD) sa zaoberá situáciou v obci Telgárt v okrese Brezno v súvislosti s novými unimobunkami pre ľudí, ktorí prišli o strechu nad hlavou. Ich napojenie na elektrinu by mohlo byť vyriešené do 15 dní. TASR o tom informoval hovorca SSD Mi-

roslav Gejdoš v reakcii na vyjadrenia predsedu Banskobystrického samosprávneho kraja (BBSK) Ondreja Luntera, podľa ktorého sa ľudia do unimobuniek nemôžu presťahovať pre chýbajúce povolenie od elektrikárov.

SSD potvrdila, že dostala žiadosť o pripojenie nových odberných miest v obci Telgárt, tá však nebola vyplnená správne. Opätovnú žiadosť so správnymi údajmi spoločnosť dostala len v uplynulých dňoch. „Podľa zákona máme 30 dní na to, aby sme sa k takejto žiadosti vyjadrili. Avšak, keďže ide o takúto mimoriadnu situáciu, začali sme to riešiť okamžite,“ skonštatoval Gejdoš.

Spoločnosť už vykonala aj obhliadku trafostanice, na ktorú by mali byť unimobunky v obci pripojené. „Zistili sme, že trafo, ktoré sa tam nachádza, nie je schopné poskytnúť taký výkon, ako je požadované. Musíme pristúpiť k jeho výmene,“ priblížil hovorca SSD. Ako dodal, výmena si vyžiada i odstávku elektriny, o ktorej budú obyvatelia informovaní. Situácia by podľa jeho slov mohla byť vyriešená do 15 dní.

šli. Z horného hradu je pekný výhľad na okolie“. Hrad pravidelne navštevujú turisti zo Slovenska, Česka, Poľska, Maďarska, Veľkej Británie a ďalších krajín sveta.

V Spišských Tomášovciach otvorili novú inkluzívnu materskú školu

Spišské Tomášovce, 31. august (TASR) – V Spišských Tomášovciach v okrese Spišská Nová Ves otvorili novú inkluzívnu materskú školu. Zapísaných je do nej 70 detí, z nich 33 z marginalizovanej rómskej komunity. TASR o tom informovala Michaela Kotradyová z Kancelárie Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.

Na otvorení sa zúčastnil splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity Ján Hero, ktorý upozornil, že o tom, ako sa bude deťom v škole dariť a ako sa neskôr budú môcť v živote uplatniť, najviac rozhodujú prvé tri roky života. „Práve vtedy dochádza k najrýchlejšiemu vývoju mozgu. Intervencia v tomto období je teda kľúčová. Som veľmi rád, že sa toto dielo podarilo a som vďačný, že dodržiava princípy destigmatizácie, desegregácie, degetoizácie,“ vyhlásil.

V obci žije približne 830 Rómov z celkového počtu 2 205 obyvateľov. Obyvatelia

marginalizovanej rómskej komunity žijú úzko spojení s majoritným obyvateľstvom. Podľa starostky obce Zuzany Nebusovej mali doteraz škôlku v dvoch budovách. „Jedna materská škola bola v byte, ktorý bol prerobený. Ďalšia škôlka bola v cirkevnom objekte. Neboli to vyhovujúce priestory z dôvodu, že je to kameninová budova a deti boli choré,“ priblížila.

Nová budova je postavená z kvalitných materiálov. Je priestraná a presvetlená. „Prvýkrát v histórii sa podarilo, že sme dali dokopy škôlku rómsku a nerómsku,“ povedala starostka.

Výstavba školy bola financovaná z prostriedkov ministerstva vnútra v rámci výzvy zameranej na výstavbu a rekonštrukciu predškolských zariadení s dôrazom na rozšírenie kapacít predškolských zariadení v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít. Náklady predstavovali sumu viac ako 1,09 milióna eur, z nich obec získala dotáciu vo výške 648 467 eur.

Rozšírenie základnej školy má odstrániť dvojzmennú prevádzku

Kecerovce, 1. september (TASR) – Obec Kecerovce v okrese Košice-okolie plánuje

cez eurofondy rozšírenie kapacít miestnej základnej školy, a to výstavbou nového trojpodlažného pavilónu. Cieľom je odstránenie dvojzmennej prevádzky školy. Aktuálne prebieha verejné obstarávanie na realizáciu stavby s predpokladanou hodnotou viac ako 4,29 milióna eur.

Obstarávanie dodávateľa začala obec ešte v marci, súťaž napokon v júni zrušila a následne vyhlásila nanovo. Podľa starostu Miroslava Galas-Zaufala bol problém s projektovou dokumentáciou.

Potrebu rozšírenia kapacít základnej školy potvrdila jej riaditeľka Alena Davidová. Škola má aktuálne približne 940 žiakov a 47 tried, chodia do nej deti z rómskych komunít z Keceroviec a okolia.

Prvá zmena v škole trvá od 7.45 hod. do 12.00, resp. 12.50, druhá zmena sa začína o 12.10 alebo 13.00 a končí o 16.10 alebo 16.50 hod. „Žiaci sa striedajú v triedach ráno a poobede. Organizácia je pri dvojzmennej prevádzke vždy náročná,“ uviedla Davidová. Náročné je podľa nej napríklad nájst učiteľov na poobedňajšiu zmenu, problémom býva aj únava žiakov či dopravné spojenia. „Dostavba počíta s novým pavilónom a prepojavacím traktom. Plánova-

ných je nových 18 tried s jedálňou a kuchyňou, kabinety, odborné učebne, zborovňa,“ priblížila riaditeľka.

Koncepcia Bratislavského kraja pomenováva výzvy súvisiace s inklúziou Rómov

Bratislava, 3. september (TASR) – Cieľom Koncepcie inklúzie Rómov v Bratislavskom kraji do roku 2026 (s výhľadom do roku 2030) je pomenovať najväčšie výzvy súvisiace s inklúziou Rómov do spoločnosti, ale aj poukázať na ich praktické riešenia. Rovnako tak prispieť k vytvoreniu priestoru na budovanie dôvery medzi majoritným a minoritným obyvateľstvom, bez ktorej nie je inklúzia možná.

„Inými slovami, cieľom je prispieť k vytvoreniu rovnakých štartovacích podmienok, aké má väčšina. Či už v oblasti kvality bývania, zdravia, vzdelávania alebo zamestnanosti,“ uviedla hovorkyňa Bratislavského samosprávneho kraja (BSK) Lucia Forman.

Ide o prvý dokument svojho druhu v Bratislavskom kraji, a teda vo viac rozvinutom regióne. Reflektuje špecifickú situáciu, ktorá sa v mnohých ohľadoch

str. 12 >>>

V Hanušovciach nad Topľou si pripomenuli Pamätný deň rómskeho holokaustu

Hanušovce nad Topľou, 1. august (TASR) – Pamätný deň rómskeho holokaustu si pripomenuli v Hanušovciach nad Topľou v okrese Vranov nad Topľou. Pietne podujatie sa konalo pri pamätnej tabuli v priestoroch železničnej stanice.

◆ Ilustračná fotografia.
Foto: archív RNL

„Pripomenuli sme si obeť, ktoré boli internované do pracovných táborov tu v Hanušovciach, ale aj v okolitých obciach, a ktoré za krutých podmienok stavali túto železničnú trať. A je to možno aj odkaz pre tých, ktorí cestujú na tejto trati, aby si pripomenuli a uvedomili, za akých podmienok a okolností bola vystavaná,“ uviedol splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity Ján Hero. Na podujatí sa zúčastnili aj primátor Hanušoviec nad Topľou Štefan Straka, starosta obce Bystré Ľubomír Hreha či prednosta Okresného úradu vo Vranove nad Topľou Róbert Čalfa.

Pamätná tabuľa upozorňuje na postavenie Rómov na Slovensku počas druhej svetovej vojny. V meste v rokoch 1942 – 1943 oficiálne fungoval pracovný útvar, kde boli na nútené práce internovaní aj rómski muži, ktorí pracovali na výstavbe železničnej trate Prešov – Strážske.

Podobné pietne podujatie za účasti splnomocnenca vlády pre rómske komunity sa konalo aj pri pamätníku rómskeho holokaustu v obci Slatina v okrese Levice.

Arcibiskup Bernard Bober pozval k modlitbe za obeť rómskeho holokaustu

Bratislava, 2. august (TASR) – Predseda Konferencie biskupov Slovenska a košický arcibiskup metropolita Bernard Bober pozval k modlitbe a pietnej spomienke za obeť rómskeho holokaustu. Uviedol to pri príležitosti Medzinárodného dňa pamiatky rómskeho holokaustu.

„Modlime sa za ich duše a prosme Boha, aby odpustil tým, čo pošliapali ich ľudskú dôstojnosť. Modlime sa nielen za obeť rómskeho holokaustu, ale aj za ich potomkov, aby boli uzdravené zranenia z minulosti,“ uviedol Bober. Ako priblížil, v pamätný deň rómskeho holokaustu si pripomínáme udalosti, ktoré sa odohrali v noci z 2. na 3. augusta v roku 1944, kde pri likvidácii najväčšieho koncentračného tábora pre Rómov v Auschwitz-Birkenau zahynulo takmer tritisíc Rómov.

◀◀◀ str. 11 liši od tej v ostatných regiónoch Slovenska. Vychádza z dokumentu Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity s názvom Stratégia pre rovnosť, inklúziu a participáciu Rómov do roku 2030.

Priority uvedené v národnom dokumente boli spolu so skúsenosťami subjektov priamo z práce s Rómami na území kraja rozpracované a konkretizované priamo pre potreby BSK. Výsledkom má byť realistický a financovateľný plán aktivít a odporúčaní. Tie majú viesť k zastaveniu segregácie rómskych komunít, pozitívnemu spoločenskému začleňovaniu Rómov a ich nediskriminácii.

Pozornosť sa venuje štyrom hlavným oblastiam, a to kultúre, bývaniu, sociálnej a zdravotnej starostlivosti a vzdelávaniu. Práve tieto oblasti boli identifikované ako tie, ktoré najviac vplyvajú na život Rómov. V nich plánuje kraj v spolupráci s partnermi splniť do roku 2026 stanovené ukazovatele. Ide napríklad o vzdelávacie programy pre deti či súbor aktivít zameraných na výučbu rómskeho jazyka či založenie spolkov, združení alebo organizácií. Ale tiež o nájomné bývanie, terénnych sociálnych pracovníkov, komunitné centrá či aktivity

zamerané na prevenciu v oblasti zdravého životného štýlu.

Mesto Levoča získalo dotáciu na sociálne projekty

Levoča, 6. september (TASR) – Mesto Levoča získalo dotáciu pol milióna eur na sociálne projekty. Vedúca oddelenia cestovného ruchu a rozvoja mesta Anna Babicová uviedla, že spätná väzba na pôsobenie miestnych občianskych a poriadkových služieb (MOaPS) je veľmi pozitívna, preto sa v projekte rozhodli pokračovať.

V Levoči žije približne tritisíc obyvateľov marginalizovanej rómskej komunity (MRK) prevažne koncentrovanej a integrovanej v intraviláne mesta. Približne 500 ľudí žije segregovane v časti Levočské Lúky, od mesta vzdialenej tri kilometre. Pred dvoma rokmi ukončili projekt MOaPS, ktorý vykonávali ôsmi členovia.

„Spätná väzba na ich pôsobenie zo strany vedenia mesta, poslancov, majoritného obyvateľstva, návštevníkov aj samotných ľudí z komunity je veľmi pozitívna. Víťajú ich zastúpenie a spoluprácu s rôznymi inštitúciami, políciou, školskými zariadeniami, terénnymi a komunitnými sociálnymi

Historici spustili unikátnu databázu vojnových svedectiev Rómov a Sintov

Praha, 2. august (TASR) – Historici z Akadémie vied Českej republiky symbolicky na Medzinárodný deň pamiatky obetí rómskeho holokaustu spustili online databázu, ktorá obsahuje desiatky príbehov preživších Rómov a Sintov z Česka a Slovenska. Vo svedectvách opisujú svoje skúsenosti z obdobia druhej svetovej vojny. Databáza je podľa Akadémie vied ČR celosvetovo unikátna, informuje spravodajkyňa TASR v Prahe.

Dostupná je na weboch www.svedectviromu.cz a www.romatestimonies.com. Obsahuje detailný abstrakt každého svedectva v češtine a angličtine, ale umožňuje tiež podrobne vyhľadávať a zobrazovať udalosti na mapách. Je výsledkom niekoľkoročného projektu Pražského fóra pre rómske dejiny, ktoré spadá pod Akadémiu vied Českej republiky.

Databáza by mala priniesť asi 250 svedectiev o osudoch českých

a slovenských Rómov a Sintov poznamenaných nacistickými represiami. Zatiaľ ich podľa historikov obsahuje približne polovicu.

„Kľúčovou myšlienkou nášho projektu je sprostredkovať perspektívu samotných Rómov a Sintov, ich osobnú a nezastupiteľnú skúsenosť z druhej svetovej vojny, ktorá je stále opomínanou témou, aj keď dôsledky vojnovnej genocídy a prenasledovania pociťujú rómske

komunity dodnes,“ vysvetlila Kateřina Čapková z Pražského fóra pre rómske dejiny. Historici dúfajú, že databáza podstatne prispeje k väčšiemu povedomiu o genocíde Rómov a Sintov. „Verím, že bude nezastupiteľným zdrojom informácií pre bádateľov, rómske komunity, učiteľov, novinárov a akýchkoľvek ďalších záujemcov o túto dôležitú tému,“ dodala historička Čapková.

Ministerstvo kultúry: Pamätný deň rómskeho holokaustu

Bratislava, 3. august (TASR) – Ministerka kultúry SR Silvia Hroncová, minister obrany SR Martin Sklenár a minister školstva, vedy, výskumu a športu SR Daniel Búto ra sa 2. augusta v Múzeu SNP v Banskej Bystrici a v Múzeu holokaustu v Seredi zúčastnili programu Pamätného dňa rómskeho holokaustu. V Záhrade Chaivy Reikovej v areáli Múzea SNP boli prítomní na pietnej spomienke s umeleckým programom. V pietnej sieni múzea položili zástupcovia vlády spoločný veniec.

V Banskej Bystrici sprevádzal múzeom ministerku spolu s ministrom obrany riaditeľ Múzea SNP Marian Uhrin. Kým sa presunuli do Serede, navštívili aj Štátnu operu v Banskej Bystrici, kde ich vítal generálny riaditeľ inštitúcie Rudolf Hromada. Spomienkové podujatie pri príležitosti Pamätného dňa genocídy Rómov počas holokaustu pripravilo Múzeum holokaustu v Seredi, kde sa ho zúčastnila aj ministerka spravodlivosti SR Jana Dubovcová.

„Veľký podiel na historickom výskume a prezentačnej činnosti v oblasti holokaustu Rómov majú viaceré kultúrne, vzdelávacie a pamäťové rezortné inštitúcie ako Múzeum kultúry Rómov na Slovensku, ktoré som nedávno navštívila v Jahodníckych hájoch pri Martine, ďalej Múzeum židovskej kultúry v Bratislave. Obe sú súčasťou Slovenského národného múzea. Téma sa intenzívne venu-

je aj Štátna vedecká knižnica v Prešove. Je dôležité, že sa aktivizuje aj stále viac regionálnych a občianskych združení a že sa buduje stále viac rómskych pamätníkov. Za to im všetkým patrí veľké poďakovanie,“ zaznelo v príhovore ministerky kultúry Silvie Hroncovej. Veľmi dojímavým bolo divadelné vystúpenie žiakov Súkromnej spojenej školy – Biela Voda v Kežmarku.

◀◀◀ str. 11 liši od tej v ostatných regiónoch Slovenska. Vychádza z dokumentu Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity s názvom Stratégia pre rovnosť, inklúziu a participáciu Rómov do roku 2030.

zamerané na prevenciu v oblasti zdravého životného štýlu.

pracovníkmi. Zapájajú sa tiež do organizácie viacerých podujatí,“ zhodnotila Babicová. Od októbra do roku 2026 bude v MOaPS pracovať dvanásť osôb a na realizáciu tohto projektu získalo mesto nenávratný finančný príspevok vyše 491 000 eur.

Levoča sa zapojila aj do výzvy Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, do národného projektu Spolu pre komunity. Vďaka nemu budú financovať personálne výdavky pre troch zamestnancov komunitného centra po dobu 36 mesiacov. Radnica tvrdí, že bez komunitného centra je sociálna inklúzia obyvateľov MRK veľmi ťažká. „Sú preto veľmi dôležitým elementom pri akejkoľvek programe sociálnej integrácie a inklúzie,“ upozorňuje mesto.

Klientelu centra tvoria väčšinou obyvatelia zo sociálne znevýhodneného prostredia. Pracovníci sa ich snažia viesť a motivovať, poskytujú im poradenstvo pri rôznych žiadostiach, formulároch, registrácii do projektu Digitálny žiak a mnohých ďalších administratívnych úkonoch. „Vzdelávajú ich v oblasti zdravej výživy a životného štýlu, prevencie kriminality, zamestnanosti, finančnej gramotnosti. Pripravujú rôzne záujmové činnosti pre deti a pomáhajú im

pri príprave na vyučovanie. Vedú klub matiek s deťmi a mnoho ďalšieho,“ vymenovala Babicová. Od januára do júna 2023 malo levočské komunitné centrum 1 939 klientov, čo je o 400 viac ako vlni.

Mesto sa tiež zapojilo do národného projektu Terénna sociálna práca s cieľom poskytovať individuálnu podporu osobám v sociálnej núdzi. Práca terénnych sociálnych pracovníčok a ďalších ľudí v miestnych občianskych a preventívnych službách a v komunitnom centre podľa samosprávy dlhodobou napomáha k skvalitňovaniu života v meste.

Mesto Žilina začalo s nadstavbou komunitného centra na Bratislavskej ulici

Žilina, 11. september (TASR) – Mesto Žilina začalo s nadstavbou komunitného centra na Bratislavskej ulici v rámci projektu Každý iný, všetci rovní – sociálna inklúzia rómskej komunity v meste Žilina. Rekonštrukčné práce za takmer 137 000 eur mesto financuje cez Nórsky finančný mechanizmus a štátny rozpočet. Informovala o tom vedúca odboru komunikácie a vzťahov s verejnosťou Mestského úradu v Žiline Katarína Gazdíková.

Spomienka v Múzeu holokaustu v Seredi

Sereď, 2. august (TASR) – Spomienkovú slávnosť k Pamätnému dňu rómskeho holokaustu pripravilo Múzeum holokaustu v Seredi spolu s Úradom splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Jej hlavným bodom bolo uvedenie publikácie historika Mateja Beránka *Prenasledovanie Rómov počas holokaustu*.

„Zaoberám sa v nej témou prenasledovania a vyvražďovania Rómov v období rokov 1933 až 1945 v európskom kontexte a na Slovensku,“ uviedol Beránek pre TASR. Autor uvádza čitateľa do problematiky opisom uchopenia moci Hitlerom v Nemecku a spôsobu, akým boli ľudia prenasledovaní na základe ich rasového pôvodu, politického presvedčenia alebo vierovyznania. Venuje sa obdobiu, keď dochádzalo

v rámci celej Európy k hromadnej likvidácii Rómov.

Ako uvádza, ľudia tohto etnika sa aj na území Slovenska stali terčom rôznych diskriminačných opatrení. Po vypuknutí Slovenského národného povstania sa stali obeťami masových popráv. „Vypovedajú o tom aj hroby s rómskymi obeťami v Kremničke, Nemeckej, vo Valaskej Beleji, v Dubnici nad Váhom, vo Zvolene a v rôznych iných miestach Slovenska,“ doplnil Beránek. Publikácia bude k dispozícii v Seredi v Múzeu holokaustu a tiež v e-shope Slovenského národného múzea (SNM).

Do programu spomienkového stretnutia múzeum, ktoré je súčasťou Múzea židovskej kultúry SNM, zaradilo aj vystúpenie rómskej speváčky Adriany Drafiovej

♦ Ilustračná fotografia. Foto: archív MHS

alias Gitany a vystúpenie súboru Terňi Voďi (Mladá duša) zo Súkromnej spojenej školy Biela Voda v Kežmarku.

Art & Holocaust v Tatranskej galérii

Poprad, 3. august (TASR) – Tatranská galéria v Poprade pripravila pre širokú verejnosť spomienkové podujatie, počas ktorého uviedli do života novú knihu o prenasledovaní Rómov v čase vojnového slovenského štátu. Informovala o tom Lea Heilová z komunikačného oddelenia Prešovského samosprávneho kraja s tým, že publikáciu napísal historik Matej Beránek zo vzdelávacieho oddelenia Múzea holokaustu v Seredi. Autor sa tejto problematike venuje spoločne s vedúcim múzea Martinom Korčekom, ktorý počas večera vystúpil ako čestný hosť. „Cieľom podujatia bolo predovšetkým poukázať na udalosti vojnových rokov 1939 – 1945, hrôzy fašizmu a likvidáciu Rómov, ktorá presahuje pol milióna,“ uviedla Heilová. Organizátori chcú taktiež upozorniť na rôzne extrémistické prejavy aj v súčasnej dobe.

Spomienkový večer sa v Tatranskej galérii v Poprade konal v rámci medzinárodného projektu Art & Holocaust s podporou grantov Európskeho hospodárskeho priestoru (EHP) – Islandu, Lichtenštajnska a Nórska. Tie sú určené na zníženie sociálnych a ekonomických rozdielov v rámci európskeho hospodár-

♦ Milo Suchomel na podujatí Art & Holocaust. Foto: archív Tatranská galéria

skeho priestoru a posilnenie vzájomných vzťahov s 15 členskými štátmi EÚ strednej a južnej Európy. Spolufinancovaný je z prostriedkov štátneho rozpočtu a zriaďovateľa galérie, ktorým je Prešovský samosprávny kraj.

„Sociálna spravodlivosť, rovnosť šancí, prístup k vzdelaniu

a rešpekt k jazyku, kultúre a ľudskej dôstojnosti sú silnými nástrojmi na zlepšenie spolunažívania medzi všetkými skupinami obyvateľov našej spoločnosti. To chceme naším projektom Art & Holocaust podporiť,“ zdôraznila riaditeľka Tatranskej galérie Anna Ondrušeková.

Prezidentka Čaputová: Na rómsky holokaust ani prenasledovanie Rómov nesmieme zabudnúť

Bratislava, 2. august (TASR) – Na rómsky holokaust ani prenasledovanie Rómov nesmieme zabudnúť. Prezidentka SR Zuzana Čaputová na to upozornila na sociálnej sieti pri príležitosti Pamätného dňa rómskeho holokaustu. Nenávisť zameranú na celé komunity sa podľa nej dosiaľ nepodarilo zmazať z duše človeka. Zdôraznila potrebu držať sa hodnôt demokracie a ľudských práv.

Za prenasledovaním Rómov stála podľa prezidentky ľudská krutosť, nenávisť a ideológia, ktorá vylučuje a snaží sa vymazať celé skupiny obyvateľstva. „V dejinách ľudstva nenájdeme smutnejšie kapitoly než obdobia, keď sa dostal k slovu tento zvrátený imperatív. Žiaľ, nepochovala ho minulosť, nezničila ho porážka nacizmu ani pád komunistickej totality,“ skonštatovala.

Vyhnúť sa opakovaniu tragických okamihov histórie možno podľa hlavy štátu len vtedy, ak sa budeme držať hodnôt demokracie a ľudských práv, ktoré sú základom našej spoločenskej dohody. „A rovnako aj kultivovaním slušnosti, ľudskosti a vedomia, že nik sa nemôže stať obeťou hnevu, vylúčovania či násillia len preto, že je taký, aký je – pre farbu pleti, vierovyznanie, sexuálnu orientáciu, príslušnosť k národnosti alebo sociálnej skupine,“ dodala.

J. Hero: Pripomínanie rómskeho holokaustu je dôležité najmä pre mladú generáciu

Banská Bystrica, 2. august (TASR) – Pripomínanie rómskeho holokaustu a udalostí z obdobia druhej svetovej vojny je dôležité práve pre mladú generáciu. Skonštatoval to splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity Ján Hero po pietnej spomienke v Múzeu SNP v Banskej Bystrici pri príležitosti Pamätného dňa rómskeho holokaustu.

„Zhubná ideológia nacizmu a fašizmu spôsobila milióny obetí, medzi ktorými boli aj státisíce Rómov v Európe. Aj Rómovia vykúpili dnešný mier. Avšak treba mať na pamäti, že ak si nebudeme pripomínať tieto zverstvá, to, čo prežili naši predkovia, môžeme ich prežiť aj my,“ uviedol poslanec Európskeho parlamentu Peter Pollák. Pripomenul, že na Slovensku aj v súčasnosti žije veľké množstvo rómskych detí v katastrofálnych podmienkach v lokalitách bez vodovodu či kanalizácie. Poukázal aj na slabé čerpanie európskych zdrojov na riešenie tohto problému.

Ministerka kultúry SR Silvia Hroncová pripomenula, že o rómskom holokauste sa na Slovensku začalo hovoriť až po roku 1989 a tieto udalosti je dôležité si naďalej pripomínať. „Je dôležité hovoriť o tom, čo môže spôsobiť extrémizmus a diskriminácia. Keď je spoločnosť lojálna, keď rešpektuje všetky komunity, tým pádom môže byť vyspelá,“ uviedla Hroncová.

Na pietnej pripomienke v Múzeu SNP sa zúčastnili desiatky hostí, a to zástupcovia vlády SR, zahraničných diplomatických misií, štátnej správy a samospráv. Pozvaní boli aj predstavitelia rómskej komunity či neziskového sektora.

L. Bukovszky: Na obeť rasového a národnostného prenasledovania nemožno zabúdať

Bratislava, 2. august (TASR) – Hoci naše generácie nemajú priamu skúsenosť s hrôzami druhej svetovej vojny, nemôžeme zabúdať na obeť rasového a národnostného prenasledovania. Pri príležitosti Pamätného dňa rómskeho holokaustu to na sociálnej sieti uviedol splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny László Bukovszky.

Pripomenul narastajúcu polarizáciu slovenskej spoločnosti. „Niekdedy mám pocit, že skôr hľadáme to, čo nás rozdeľuje, ako to, čo nás spája, a to nevyhnutne nahráva tragédiám,“ upozornil. O to väčší význam má podľa neho pripomínanie temných stránok histórie. „Našou povinnosťou je, aby sme sa poučili z dejín a nedali šancu ľuďom, ktorí sú ochotní zničiť naše hodnoty, a tým aj našu budúcnosť,“ napísal.

Gazdíkova dodala, že navrhnutá nadstavba doplní priestory centra, ktoré sú v prevádzke na prízemí budovy. „Na poschodí objektu mesto vytvorí spoločenské priestory a sklad písacích potrieb i textilu. Zmena nastane aj v pôvodnej zostave kontajnerov, kde na prvom nadzemnom podlaží bude jeden kontajner odobratý a nahradí sa novým kontajnerom so zabudovaným schodiskom. Vo vnútorných priestoroch na prvom nadzemnom podlaží sa existujúce hygienické zariadenie upraví pre potreby imobilných klientov.“ Ďalej uviedla, že projekt má okrem stavebnej aj edukačnú stránku. Od novembra minulého roka mesto vykonáva výchovné a vzdelávacie činnosti, pričom nadväzuje na predchádzajúce skúsenosti a už vytvorené partnerstvá. „V témach projektu sa mesto zameralo na všetky vekové kategórie. Na podporu vzdelávania detí už od predškolského veku, mladých ľudí, ale aj rodičov. Aktivita projektu sú naplánované tak, aby zapájali priamo obyvateľov lokality Bratislavskej ulice,“ spresnil primátor Žiliny Peter Fiabáne.

Projekt pokračuje do konca apríla 2024, mesto ešte v rámci neho vybuduje workou-

tové ihrisko a spustí požičovňu pracovného náradia. „Mesto Žilina otvorilo v roku 2011 v lokalite Bratislavskej ulice Nízko-
prahové denné centrum pre deti a rodinu Na predmestí. Výstavbu centra finančne podporili z dotačnej schémy splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity v roku 2010 a z prostriedkov mesta Žilina. V roku 2014 sa nízko-
prahové centrum transformovalo na komunitné centrum,“ dodala Gazdíkova.

V Revúcej riešia havarijný stav nájomnej bytovky

Revúca, 11. september (TASR) – Mesto Revúca chce s pomocou dotácie vyriešiť havarijný stav bytovky s nájomnými bytmi na Strmej ulici. Spolufinancovanie projektu, ktorého súčasťou má byť rekonštrukcia strechy objektu, schválili poslanci mesta na septembrovom zasadnutí mestského zastupiteľstva.

Opravu havarijného stavu bytovky chce samospráva financovať z dotácie v rámci výzvy úradu vlády, ktorá je určená na podporu sociálnych a kultúrnych potrieb a riešenie mimoriadne nepriaznivých situácií rómskej komunity. Dotáciu je možné

použiť aj na opravu a rekonštrukciu obecných bytov, žiadosť o poskytnutie finančných prostriedkov podalo mesto začiatkom augusta.

Samospráva chce v rámci pripravovaného projektu v bytovke na Strmej ulici vymeniť strechu a tiež okná a dvere v spoločných priestoroch. „V danej lokalite je strecha stavebného objektu v nevyhovujúcom havarijnom technickom stave. Pri privalových dažďoch preteká a zároveň sú poškodené okná a vchodové dvere v spoločných priestoroch bytového domu,“ priblížila na zasadnutí mestského zastupiteľstva Bibiana Jankóšiková z oddelenia regionálneho rozvoja Mestského úradu Revúca. V dome s 32 bytovými jednotkami žije viac ako 160 ľudí. Celkové náklady na realizáciu projektu samospráva vyčísli na 15 700 eur. Spolufinancovanie prác vo výške 785 eur plánuje hradiť z rozpočtu mesta, časť financií by však mohla ísť aj z fondu opráv, do ktorého sa skladajú obyvatelia bytovky.

Národnostne najrozmanitejší okres

Bratislava, 11. september (TASR) – Národnostne najrozmanitejším okresom na Slovensku je Rimavská Sobota. Vyplýva to

z Národnej analytickej správy Štatistického úradu SR, ktorá na základe zistení a dát Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 pri-
náša v rozšírenom kontexte podrobnosti o príslušníkoch národnostných menšín.

Hovorkyňa sčítania Jasmína Stauder pripomenula, že rozmanitosť národnostnej štruktúry pomáha pozorovať tzv. Piaseckého index diverzifikácie, pomocou ktorého je možné poukázať na národnostnú homogenitu alebo heterogenitu daného územia. „Podľa spomenutého indexu je národnostne najrozmanitejší okres Rimavská Sobota. Podľa trvalého pobytu tam žijú príslušníci slovenskej, maďarskej a rómskej národnosti,“ upozornila Stauder na najrozšírenejšie zastúpenie národností. „Druhým národnostne najrozmanitejším okresom sú Medzilaborce, kde spolu žijú hlavne príslušníci slovenskej a rusínskej národnostnej menšiny a v menšej miere aj rómskej,“ dodala hovorkyňa.

Naopak, národnostne najhomogénnejší okres je Námestovo, kde výrazne prevláda slovenská národnosť. „Viac ako 98 percent obyvateľov mesta uviedlo v sčítaní slovenskú národnosť,“ priblížila Stauder. Región Oravy celkovo charakterizuje dominancia

Impresie Jána Berky-Mrenicu z umeleckého turné po USA

Spomíname:
Text bol zverejnený v Romano
nevo líl číslo 86-87/1993

„Niet nad chlieb rodného kraja...“

Zmenšil sa svet? Nie, svet je rovnaký, ale zrýchľovaním pohybu z miesta na miesto v túžbe za poznáním sme ochotní obletieť zemeguľu po prstenci našej zeme-pisnej šírky takmer za 24 hodín.

Vďaka výdobytkom vedy a techniky potom môžeme lepšie a rýchlejšie okúsiť chuť dialav – hoc i amerických. Teraz, s odstupom času, si to plne uvedomujem.

Amerika, Amerika, krajina neobmedzených možností...

Nie je to fráza, ale skutočný fakt, najmä pre cestovateľa, ktorý chuť Ameriky pocítil na vlastnej koži a nepozná ju len z rozprávania a cestopisov. Keďže v USA som nebol prvýkrát, pozorne som potajomky sledoval mojich kolegov umelcov, ktorí sa vznášali ako v oblakoch pri pohľade na mrakodrapy, obchody preplnené luxusným tovarom, na tú riavu ľudí rôznych rás a farieb pleti.

Týždeň v USA znamenal pre tučet umelcov z Bratislavy prezentáciu slovenského folklóru a muzikálového žánru v podaní takých zvučných mien, ako je Tibor Andrašovan, Pavol Gábor, Peter Szücs, Gréta Švercelová, Ján Matuš, ako i moja maličkosť so synom Jánom Berkym ml., ktorý poniesie berkyovskú štafetu huslistu po mne, keď už nebudem vládaf držať husličky v rukách (dúfam ale, že to nebude tak skoro...). Čo je ale dobré, nemusím ho zaučaf, je to hotový muzikant.

Program bol časovo i žánrovo náročný, takže prestávka bola pre nás účineným balzomom. A keďže základ podujatia sa niesol v duchu čisto národnom, slovenskom, čudovali sme sa, prečo sa na javisku na nás neustále usmieva mladý černochoch. Aj sme si rozprávali, že pre neho to musí byť riadna exotika, tie naše ľudové piesne. Čuduj sa svete, nie! Naš milý Joe, ako sme sa neskôr dozvedeli, študoval v Nitre na Pedagogickej fakulte, plynule roz-

● Ján Berky - Mrenica - stálica na nebi romských primášov a koncertných majstrov... Na fotografii spred šiestich rokov ešte spolu s orchestrom SLUK-u. Dnes vedie sláčikový orchester - VIOLIN, Bratislava. Foto: archív

právaf po slovensky a tie naše piesne vedel veľmi pekne spievať. Niekoľkoročné štúdium z Joa urobilo malého Slováka...

Na mojom turné som sa stretol i s krajanmi. Po stretnutiach s nimi, v cudzom svete, som mal hrejivý pocit. Platí to najmä o stretnutiach s tými Slovákami, ktorí nezutekali za hranice len z túžby po dobrodružstve, ale ktorí si vybudovali nové domovy, postavili sa existenčne na nohy. Veru, mali by sme sa od nich veľa učiť.

Životná skúsenosť ich naučila mnohému. Predovšetkým necítiť u nich tú našu prislovečnú závisť. Pri rozhovore s tými staršími badateľte, ako si starostlivo vyberajú slová. U mnohých cítiť úprimný vzťah k novej vlasti, a tým len dokazujú, že ak sa Slovákovia vytvoria pod-

mienky, nemusí byť proti každej vláde, ako je to dnes u nás. Možno je to tým, že v USA je demokracia na vysokej úrovni. Ak tu žijete, máte obrovský pocit slobody, ktorá sa dá priam vychutnávať. Sloboda nie je v Amerike prázdny slovom. Sloboda je darom a nevyhnutným predpokladom pre životnú aktivitu. Ak však nájde človeka nepripraveného, stáva sa bremenom, i vo forme rasizmu, nenávisti.

Obrovský dojem na mňa urobilo stretnutie s dnes už nebohou Jankou Guzovou. Tí starší si ju iste pamätajú ako interpretku východniarskych ľudových piesní. Janka bola poznačená chorobou, ktorá ju trvalo pripútala na invalidný vozík. Mal som najprv zlý pocit, keď som ju zbadal. Dával som veľký pozor, aby necítila odo mňa, že ju

ľutujem. Vyriešil som to mojím sladkým drevkom, husličkami. A ten efekt! Janka spievala so mnou vo foyeri veľkej sály divadla v New Yorku! Opäť to bola Janka Guzová spred dvadsiatich rokov, životaschopná speváčka od nás, zo Slovenska. A potom povedzte, že hudba nelieči! Len škoda, že túto ženu som už nevedel vyliečiť.

Počas nášho pobytu sa nám venoval pán Talafouz, predseda výkonného výboru Slovákov žijúcich v USA a manželia Ján a Nina Holí. Predstavenia sme mali len tri, a tak sme každú voľnú chvíľku využili na spoznávanie New Yorku. Viete, bol som očarený, ale zároveň som mal pocit stiesnenosti. Nie som vzrastom vysoký, a tak som si pri tých mrakodrapoch pripadal ako miniatúrny trpaslík. Prezrel som si

svetoznáme objekty v New Yorku a skláňal som sa pred ľudskou tvorivosťou a umom pri pohľade napríklad na budovy OSN, na mosty.

Keďže som známy kulinár, chcel som čo-to ochutnať zo stravy Američanov, no hamburgery, hranolky a americké palacinky ma už na druhý deň utvrdili, že niet nad chutné slovenské jedlá. A ten chlebič! I keď bol mäkký ako vata, nevedel som sa ho dojesť. Hoci som v obchode napočítal 25 druhov chleba, ani jeden by mi nebol po chuti. Nečudo! I tu platí stará pravda: niet nad chlieb rodného kraja a verte mi, koniec slovenského chlebiča by som nevymenil ani za sto amerických chlebov.

Ján Berky-Mrenica.

Text bol zverejnený v Romano nevo líl číslo 86-87/1993

««« str. 13 slovenskej národnosti. Na prvom mieste medzi obcami sú Brezovica v okrese Tvrdošín a Oravské Veselé, v oboch prípadoch z viac ako 99 percentami obyvateľov slovenskej národnosti. Medzi mestami nad desaťtisíc obyvateľov kraľuje v tomto parametri Dolný Kubín, kde si slovenskú národnosť uviedlo 94,6 percenta rezidentov.

Podľa zistení ostatného cenzu si slovenskú národnosť uviedli hlavne obyvatelia v produktívnom veku so stredoškolským vzdelaním, mierne prevládajú ženy a rezidenti v mestách. Takmer 26 percent obyvateľov so slovenskou národnosťou je bez náboženského vyznania. Z tých, ktorí sa k vierovyznaniu hlásia, je viac ako polovica rímskokatolíkov.

Mesto Košice pri likvidácii osady porušilo právo

Košice, 13. september (TASR) – Košický krajský súd potvrdil rozsudok v prospech deviatich členov rómskej komunity, ktorí sa v roku 2012 museli vysťahovať z osady v košickej lokalite Nižné Kapustníky. Mesto vtedy nelegálnu osadu odstránilo, pričom postup odôvodňovalo aj potrebou likvidácie odpadu.

Okresný súd ešte v januári 2022 rozhodol, že žalobcovia boli diskriminovaní pre ich príslušnosť k etnickej skupine, pričom došlo k zásahu do ich ľudskej dôstojnosti a práva na ochranu súkromia. Mesto Košice im musí zaplatiť náhradu nemajetkovej ujmy po tisíc eur, celkovo 9 000 eur. Rozhodnutie odvolacieho krajského súdu ešte z 21. júna potvrdila jeho hovorkyňa Anna Pančurová.

O právoplatnom rozsudku informovalo Európske centrum pre práva Rómov (ERRC), ktoré v konaní vystupovalo ako osobitný subjekt na strane žalobcov. Žaloba argumentovala tým, že obyvateľom osady po zbúraní ich obydľí nebolo ponúknuté žiadne náhradné ubytovanie, následkom čoho sa z nich stali ľudia bez domova.

„Mesto rešpektuje výsledok súdneho konania, avšak sa s ním nestotožňuje. Na druhej strane je potrebné uviesť, že v pôvodnom žalobnom návrhu sa žalobcovia voči mestu Košice domáhali aj splnenia ďalších povinností, o ktorých však napokon súd z dôvodu čiastočného stiahnutia žaloby nerozhodoval, a teda žalobcom ani tieto nároky priznané neboli,“ reagoval hovorca mesta Dušan Tokarcík.

K likvidácii osady v Nižných Kapustníkoch došlo 30. októbra 2012, bývalo v nej viac ako

150 ľudí vrátane detí. Na nezákonnosť postupu pri odstraňovaní provizórnych obydľí upozornila vtedajšia verejná ochrankyňa práv Jana Dubovcová. Mesto dôvodilo, že nešlo o samoučelné vysťahovanie Rómov, ale odstránenie všeobecného ohrozenia života a zdravia ľudí. Samospráva poukazovala aj na poškodzovanie teplovodného potrubia a nezákonné nakladanie s odpadmi.

„Odstránenie obydľí je jedným z najzávažnejších zásahov do práva na súkromie. Platí to o to viac v prípadoch, keď k odstráneniu obydľí dôjde bez právneho titulu a je s nimi zaobchádzané ako s odpadom,“ uviedol advokát Michal Zálešák, ktorý pred súdom zastupoval ERRC. „Domnievame sa, že namiesto vysťahovania marginalizovaných rómskych komunít z ich domovov by obce mali podniknúť konkrétne kroky s cieľom zlepšiť ich podmienky bývania, aby nežili na okraji spoločnosti,“ dodal.

Podľa advokáta Richarda Marcinčina, ktorý zastupoval vysídlené rodiny, ide o dôležité a na Slovensku ojedinelé rozhodnutie, „ktoré snád pomôže predísť tomu, aby príslušné orgány podnikali svojvoľné kroky bez akéhokoľvek právneho základu voči iným ľuďom v podobnej situácii“.

Mesto Vráble si pamätnou tabuľou uctilo učiteľa, disidenta a spisovateľa L. Didiho

Vráble, 15. september (TASR) – Na budove Špeciálnej základnej školy internátnej vo Vrábľoch v okrese Nitra pribudla nová pamätná tabuľa. Tá pripomína nezlomnosť Ľudovíta Didiho, slovenského učiteľa, disidenta, účastníka protikomunistického odboja, signatára Charty 77, prvého rómskeho spisovateľa románov v slovenskej literatúre. Tabuľa je osadená na škole, kde Didi prežil čas svojho profesijného života ako vedúci vychovávateľ, informoval primátor Viktor Németh.

Ľudovít Didi absolvoval štúdium na Pedagogickom inštitúte v Nitre pre vzdelanie učiteľov národných škôl. Po ukončení štúdia pôsobil na rôznych miestach. V rokoch 1966 až 1974 sa stal vedúcim vychovávateľom vo vtedajšej Osobitnej škole vo Vrábľoch, odkiaľ ho vylúčili pre protisocialistické názory.

V roku 1980 spolu s manželkou Máriou vyhľadali matku Marty Kubišovej a ako zamestnanci fabriky podpísali Chartu 77. Po udalostiach v roku 1989 ho Okresný národný výbor v Nitre rehabilitoval a Ľudovít Didi sa stal riaditeľom Detského domova v Kolí-

Rómsky primáš z Kokavy

„Narodil som sa s buslami pri uchu. Už v kolíske som počul ich plač i smiech. Rez-
ký potôčik budby som sal spolu s mater-
ským mliekom...“ Ondrej Radič, známy
rómsky primáš ľudovej hudby z Kokavy
nad Rimavicou.

„Môj starý otec vyhrával nóbl spoloč-
nosti nielen v Budapešti, no i vo Viedni či
Berlíne. Dožil sa osemdesiatky. I otec, ne-
patrí sa to možno ani spomínať, si pred
smrťou pýtal husle. Hral, kým mu slák ne-
vypadol z ruky. Ale to už bolo strašne dáv-
no. Veď už aj ja mám šesťdesiatpäť preč.“

Obzerám si hudobné nástroje. Všetky
sú zdedené. Pán Radič ich s láskou berie
do rúk. A pritom rozpráva: „Keď hrám, cí-
tim sa mladší o dvadsať rokov. Slobodnej-
ší. Lahší. Aj sa mi chvíľu zdá, že som nie-
kým iným“.

„A chceli by ste byť?“ pýtam sa ho.

„Ani nie. Som spokojný s tým, čo som
dosiahol. Prvý raz som husle držal v ru-
kách ako osemročný. Trochu škripali, ale
potom sa naučili hrať. Alebo som sa naučil
ja? Už ani neviem. Viem len, že som ľud-
ovej hudbe vernosť prisahal. Pochodil som
vďaka nej kus sveta. Poľsko, Maďarsko,
takmer všetky prehliadky ľudových hudieb
v Československu. I na hrade sme hrali.
Ešte starej vláde. Niečo vám ukážem.“

Ondrej Radič pozorne nesie platňu,
z ktorej sa po chvíli rozlieha po izbe Vr-
chársky plač.

„Tú mám najradšej. V Tonkovičovej
úprave.“

Započúvala som sa do primášovho sóla.
Mrazenie, ktoré mi prešlo celým chrbtom
a zostalo kdesi hlboko v mozgu, akoby dote-
raz vo mne obnovovalo trbľietanie tónov.

„Keby ste boli počuli hrať môjho strýka
Vojtecha Radiča. Ten sa vyznal v kumšte.
I sám zložil veľa melódií. Upravil mnohé,
ktoré sa mu zdali nevyrazné. Ľudia na neho
dosiaľ spomínajú. Viacej som sa naučil od
neho, ako od otca. Hudba ma však neuživi-
la. Len som si vďaka nej prilepšil. Šesť detí
bolo treba živiť, šatiť. Dať ich na poriadok.
Bol som robotníkom v Lykotexte. Mám zni-
čenú chrbticu. Veľakrát mi príde kľč do ru-
ky a ledva dohrám to, čo som začal.“

„A čo deti? Máte päť synov a jednu dcé-
ru. Odovzdáte im muzikantskú štafetu?“
pýtam sa.

„Len jeden syn, Ondrej, má k hudbe
vzťah. Hrá na basu. Ostatné deti muzikant-
stvo nepríťahuje. Zato trinásťročného vnu-
ka Marcela áno. Zdá sa mi, že z neho by sa
dalo čosi vykresáť.“

Radičovci sú známi muzikanti. V Koka-
ve ani na okolí sa bez nich nezaobíde nija-

◆ Reprofoto: Roman Čonka

ká kultúrna udalosť. No hrávajú i na svad-
bách, zábavách. Bez nich by to všetko vraj
bolo ako zakliate. Mŕtve. Pán Radič máva
pre istotu so sebou vždy dva sláčiky. Stalo
sa, že mu raz niekto „šikovný“ sláčik potia-
hol a nemal náhradný. Bolo to vtedy vraj
všelijaké. No nielen slák, i basu im už
ukradli. Husle, ale aj iné sláčikové nástroje
si dokáže pán Radič opraviť sám. Sú pre
neho ako deti. Vždy vie, čo im chýba. Dod-
nes banuje za jednými husľami, ktoré pre-
dal hudobníkovi do symfonického or-
chestra.

„Tak sa mu, betárovi, zapáčili moje
husle, až som mu ich predal. Ej, keby som
ich tu teraz mal! Potešilo by sa mi ucho.
Zdá sa mi, že už žiadne nebudú mať takú
iskru a jasnosť, ako tie predané.“

Najväčšmi mu vyhovujú „prokopky“.
Primáš Radič nerád hrá na husľiach nauče-
né melódie. Rád improvizuje, ako sám ho-
vorí „vyhutuje“. Rozlet a fantázia sú pre to-
hoto hudobníka soľou i korením.

„Husle sú nielen pre srdce, ale i pre
vrecko. Pretože muzikant musí byť vždy
pripravený zahrať. Nikdy sa nevie, kedy
a kde ho zavolajú. A ľudia? Tí sú nenásytní.
Keď im zahráte jednu, chcú i druhú. Keď
dve, tak chcú desať. Za smutnou veselú
a naopak. Pamätám sa na jednu svadbu.
Hráme, vyhrávame, nevesta so ženíchom
sa vykrúcajú v kole. Nič sa nedeje. Zrazu
tresk-plesk! Povetrím začnú lietať poháre.
I nôž sa zabýskal. Nuž, čo my, Rómovia?
Museli sme sa tváriť, že nič nevidíme a nič
nepočujeme, a tak sme hrali. Tak rezko,
ako sme len vedeli. Mela sa utíšila a všetko
bolo v poriadku. Ja mám jednu zásadu.
O svoje miesto v živote sa treba pričiniť.
Vybojovať si ho. Hoci i týmito husľami,“
pousmial sa Ondrej Radič, keď ma vypre-
vádzal z teplej izby do mrazu.

Text: Hana Košková,
Lučenec. Foto: archív
Romano lil č. 30/1992

ňanoch. Tu pôsobil ako riaditeľ až do roku
1998. V roku 1992 mu na Vysokej škole
ekonomickej v Prahe, na základe rehabilitá-
cie, udelili inžiniersky titul. V roku 2007
mu Ústav pamäti národa priznal status
účastník protikomunistického odboja.

Ľudovít Didi žil a tvoril vo Vrábľoch. Písať
knihy začal až na dôchodku v roku 2001.
Bol prvým autentickým rómskym spisovate-
ľom románov v slovenskej literatúre. V to-
to roku mu bol udelený Rad Ľudovíta Štúra
III. triedy in memoriam za mimoriadne zá-
sluhy o demokraciu a jej rozvoj, ľudské prá-
va a slobody a ich ochranu.

Aukcia diel rómskych detí sa skonči- la rekordným výnosom

Bratislava, 18. september (TASR) – Re-
kordným výnosom 65 000 eur sa skončila
charitatívna aukcia, ktorú pre občianske
združenie Divé maky zorganizovala galéria
a platforma na podporu umenia Collective.
Peniaze poputujú na podporu talentovaných
rómskych detí na Slovensku. Informovala
o tom PR manažérka Regina Ulejová, ktorá
ďalej uviedla, že autormi 24 diel zaradených
do aukcie sú šiesti aktuálni štipendisti Divých
makov, ktorí kresby, malby a grafiky na tému

<<< str. 6 nen pre oleste, save peribena šaj
lengere rozgiņipena peren pre lende vaj pre
socijetate. Na gindinav, hoj oda hin džanin-
dones, aľe akanakes, kana rozkidas ada kon-
ceptos vaš socijaliko odčhivbnaste the leske-
re bazutna ašen le strategijenca vaš entiten-
de, oleske achafuvas. O Roma pen arkhen
andre demlipnardo ačhiben bijo peskero zo-
ralo vodate, the avka šaj aven te jel kerde
avresave sposobenca, aj te aven priačhade le
špecifiko interesenge the kamplišagende ole
manušen, save hine šerale. Ada vzoros amen
hin na ča adaj, aľe the chockaj andro zapa-
doskere regijoni. Hin amen ajso vzorcoss, hoj
mindig, kana pes oda ačhola, chockana tu-
menge kempel, cirdena la bajatar odi korko-
ri karta the palis oda hine Roma, save špeci-
ficones keren korkoresker veci, save čačika-
nes na musaj te presikhavel lengero jekhfeder
interesiss.

Sar pes del ada ačhiben te čerinel?

Ada phučiben rozginas tel amari buťate.
Navľaras varesave sposoboha rozgindipen
vaj keriben the palis oda čačikaňaras. Vareka-
na oda anel peha rezultatos, varekana na. Va-
keras pal praksate vaš likeribnardo čerišag-
oste, savo varesavo vacht likerela dureder,
kana pes čačikanes presikhavela the vakeras
pal ačhibnaste, savo ačhila anglal šel beršende.
Hin amen likeribnarde vzorci, save pen
ačhile biphandlune jekhetanes amari DNA.
The akor nane oda ča pal oleste, hoj buterut-
no niposs andre socijeta pes likerel špecifika-
nes diskriminatiko sposoboha telgodate, aľe
the oda hin pal amende, pal Romende, so li-
keras ajse likeribnarde keribena sar normal-
na, vašoda hoj amen sikhavenas, hoj te like-
rel themutņipen le aver klasatar hiņi normal-
no veca.

Tumen vakeren pal butvachtuno ač- hibneste vaš visaribnaste le manušen- gero likeribnaste. So oda puntošneder cajchinel?

Amen musaj te buťarel le Romenca, aj te
lenge zachudas te achafol, hoj lengere
dživipnaskere sthode elementi nane nor-
malna the majinenas bi len te džanel te
arakhel the te phenel, hoj na. Majinahas bi
te sikhavel buteripnardi socijeta, hoj likerib-
narde sthode keribena, pal save penge gin-
dinen, hoj hine normalna, čačikanes nane
hine normalna, anglunes kana džal pal
jekhipneste, the inkluzijate, integracijate
the sphandlipnaste ala komuniten andro
lengero dživipen. Gindinav mange, hoj oda
hin oda, so čačikanes keras, hirošagos the
senzibilizacija hin jekh rozgiņipnendar pre-
kal maribnaste mamuj anticiganizmoste.
Frazakere zaterdipena hine but bare, aľe
perdal lende pen ačhon buterutne čuče tha-
na prekal jekhebutariben la romaņi komu-
nitaha andre savore dživipnaskere kotora,
the amen musaj te buťarel jekh jekheha. Pre
jekh serate musaj te rozginel o likeribnarde
čerišaga, Romengere zaterdipena, save hine
maj angluno ačhibnaste. Lačhes te sthovel
andro so jekhbareder chuťkeribnaste ole
čuče thanen na ča andro sikhadipen, aľe the
andro butariben vaj zabešiben vaj andro
chocsoste, the šoha na džanen, so hin čačes
mištes the savo hino lačho rozgiņipen, savo
kerena. Phenena tumenge, hoj sthovena
andro sikhadipen the palis šajnones terne-
der generaciji avena sikhaduneder sar jon,
perena pro dživipena aver manušen. Phu-
čiben šaj jel, či amen čačes hin vacht te
užarel. Varesave vakeren, hoj thovas andro
butariben the palis ola manuša, so len šaj-
nones ela buťi, šaj pes sthokeren andro si-
khadipen automatikanes, vaj andre peske-
re dživipnaskere telethodipena. Šajnones
oda šaj jel rozgiņipen, aľe pre aver sera, le
dovodostar nadochudno Romengero si-
khadipnestar nane hine avka jekhipnones
zaterdile pro buťikano šacoste, ole dovo-
dostar resen bikvalifikimen, telepotinde
buťa. Problemoskero rozgindipen nane ča
ajso, aľe but baro hino choča oda, hoj
arakhas vaj achafuvas o problemas the
palis oleha vareso keras.

Sikhľonas anglikaņi literatura. Sar tumen ke oleste resľan?

Zachudňom te sikhľol e ekonomija, aľe
palis avľa o mariben, o univerziti pen pre-
bešle the sas oda phares te dodikhel pre
oda. Kana agorisarelas o mariben, avľe
o šajutņipena pedal buťate vaš prethovib-
narde, so lačhes vakerenas anglikanes. So-
mas ačhibnaste, kana pes e famelija but
marelas vaš predživipnaste the imar man
sas varesave džanlipena vaš anglikaņi čhi-
bate andal čirlatuno sikhľibnestar. Vašoda
čerindom miro sthoviben the butaravas sar
prethovibnardo. Akor (talam 1999 – 2000)
maškarthemutne agenturi rodenas le
prethovibnarden the zachudenas pes te
hazdel opre o aštipena, vašoda hoj elšines
pen čačes na phučenas pre oda, savi tumen
hin kvalifikacija, aľe ča pre oda, či džanen
anglikanes, the palis tumen ile buťate. Si-
kra sikratar, kana mange kamľom e buťi te
likerel dureder, zachudňom te sikhľol od-
boris anglikaņi čhib the literatura, aj man
adaptisarav. Oda sas kamplipen, aľe pal si-
khľibnaskero agoreste vaš anglikaņi čhib
the literatura man visardom ko ekonomi-
kakero sikhľiben. Oda na sas vareso, so
kamľomas te kerel, aľe oda sas hazdno
opre le šacoha the mire kampelišagoha te
agorisafol peske učoškolakero sikhadipen.
Soduj mange šegitinde ke buťate, savi ke-
rav akanakes. Na ča anglikaņi čhib, aľe the
o ekonomikakero sikhadipen mange šegi-
tinen buťate. Likerav godate, jekh punktoss
andro miro dživipen, butaravas sar pretho-
vibnardo pedal kancelarijate vaš Europake-
ri unijate (Council of Europe). Paš oleste
keravas the varesavo čalavibnardipen le va-
resavi buťaha la themutņi socijetaha, aľe
andre jekh sikra man rozgindom pedal
čerišagos. Phendom mange, hoj mukhava
adi buťi, mamuj oleste, hoj oda sas lačhi
buťi pedal mande, aľe somas čačikaňardo,
hoj čačes man na sthovav oleste, aj te adi
socijeta jel feder.

So pre oda phende tumaro dad la dah?

Avľom khere, o dad mek dživelas the
avriachaliľom leske peskero rozgiņipen.
Phendā mange, hoj diliňaliľom. Bizo,
džanelas, hoj oda phares te kerel le Ro-
menca. Sas les romano probališagos le
peskere dživipnestar, sar oda phares hin te
jel čačikanes sar odčhido the diskrimi-
natiko elementos. Phendā, hoj demavava
andro fali, kana džava dureder andro aši
the naprindžardipen vaš savore proble-
mende socijetate. Na kamľom les te šunel
the avka phendom, hoj musaj te rozginel
ašen, aj te le dopeliľnen šaj odčhivas. Like-
rav godate, hoj čačikanes man na sas calo
famelijakero likeriben pedal buťate, savi
iľom, aľe andre aver dživipen bi la na čer-
indom. Čačes, hoj bi šoha na čerindom. Me
som bachtalo, hoj hin man aštipen te kerel
adi buťi the šaj probalinav te chasňarel
peskere godipena the dochudņipena pe-
dal oleste, aj te šegitinav aver manušenje
ko feder dživipnaste. Gindinav peske, hoj
vaš ala beršende našti phenav, hoj e vatra
sar savoripen čerinda peskero dživipen ko
federeste, aľe džanav, hoj avri hin but
džene, savenge amen, miri grupa šegitin-
dam peske te arakhel feder buťi. Mamuj sa-
vorende bilačhipnende šajnones šaj te di-
khel rezultaten vaš amari buťate, prekal sa-
vi demadom le savore “falendar”, save mi-
ro dad leperdā, aľe me len na kamľom te li-
kerel sar vareso normalno. The šaj phenav,
hoj sar džavas, avka prephagľom savore ba-
rijeri, vašoda hoj pedal oleste, aj te dživas
andre sasti socijeta, musaj te lel anglal
cikņibnengere kampelišaga the hakaja.
The oda vareso, soske kosovakeri socijeta
achafol the oda šegitinel te anel čerišaga,
save kamas te kerel.

O vakeriben nabrajinda the prethoda
Dominika Badžová, so lake dromaripen
Kosovoste potinda
BIRN – Balkan Investigative
Reporting Network
Preklad: Stanislav Cina

V rómskej škole chýba žiakom poznanie spoločných zážitkov a priateľstiev

Obec Letanovce je jednou zo vstupných brán do Národného parku Slovenský raj. Pred desiatimi rokmi presťahovali tisícky Rómov z osady Letanovský mlyn do novo-vybudovanej lokality Strelník. „Do Cirkevnej základnej školy Juraja Sklenára v Letanovciach dochádzajú žiaci z troch oblastí blízkeho regiónu - z obce Letanovce, z marginalizovanej rómskej komunity Strelník a časť žiakov z obce Arnutovce,“ povedal nám riaditeľ školy Michal Švajka. Viac sa o špecifických podmienkach vzdelávania miestnych detí dozvieme v rozhovore s ním.

Ako by ste charakterizovali žiakov vašej školy?

Väčšina pochádza zo sociálne znevýhodneného prostredia, kde ich materinským jazykom je rómsky jazyk. Menšiu časť našich žiakov tvoria žiaci z majority, z obce Letanovce. Podobne ako v každej inej škole sú naši žiaci veselí, priateľskí, radi pomáhajú, no možno sú viac hlučnejší a temperamentnejší.

Materinský jazyk vašich rómskych žiakov je rómčina. Je to z pohľadu pedagóga problém, keď nastúpi do školy žiak, ktorý neovláda slovenský jazyk?

Samozrejme, že je to pre školu veľký problém. Obzvlášť, ak je v danej škole vyučovacím jazykom štátny jazyk. Takže najprv musíme naučiť dieťa hovoriť v tomto jazyku, ovládať pojmy, a tak vzájomne komunikovať.

Vstupy našich žiakov sú trochu odlišné, žiaci už v počiatočných dňoch zlyhávajú, pretože ich vedomosti sú veľmi slabé. Veľa času musíme venovať osvojovaniu slovenského jazyka práve na úkor iných aktivít alebo iných oblastí vzdelávania.

Aké motivačné metódy výučby používate?

Využívame hlavne aktivizujúce metódy, emocionálnu výchovu, dialogické metódy, metódy založené na seba rovesníckom učení, takže si žiaci vzájomne pomáhajú napredovať.

Zaznamenali ste na základe týchto metód zvýšený záujem o vyučovanie?

Určite áno, čím viac žiakov počas výučby aktivujeme, tým viac sa zapájajú do vyučovania. Niekedy musíme venovať viac času usmerňovaniu, aby sme docielili žiaduci efekt výučby u daného žiaka.

Je podľa vás bariérou medzi žiakom a školou to, že niektorí rodičia rómskych žiakov nenavštevujú rodičovské združenia a neprejavujú záujem o štúdium svojich detí?

Spolupráca rodiny a školy je kľúčová. Snaha školy doceliť vyššie vzdelanie žiaka zlyháva práve na nespokojnosti rodičov žiakov so školou. Práve u žiakov z marginalizovaných rómskych komunít je domáca príprava veľmi slabá. Tým pádom ich vzdelávanie prebieha iba v škole. Väčšina rodičov práve z týchto komunít nepovažuje vzdelanie za dôležité, preto k nemu nevedú ani svoje deti, a tie následne nevenujú čas štúdiu.

Pokiaľ ide o komunikáciu školy a rodičov, tak určite tam je. Rodičia sa dostavia do školy po zaslaní výzvy, ale skôr je to iba na formálnej úrovni, kedy si splnia svoju povinnosť navštíviť triedneho učiteľa. Je však treba podotknúť, že dochádza aj k zlepšeniu správania a štúdia po rozhovore rodičov s pedagógom.

Máte žiakov, ktorí pokračujú v štúdiu na stredných, resp. vysokých školách?

Prostredníctvom kariérneho poradenstva sa ich snažíme motivovať k nástupu na štúdium na stredných školách a aj k jeho úspešnému ukončeniu, aby mali reálnu šancu na trhu práce.

Vzdelaný človek má určitý predpoklad úspešného nástupu do niektorej práce, takže už počas štúdia má žiak potrebu motivovať sa k vyšším výkonom v škole a školskom prostredí. Ak máme skúsenosť, že v našom okolí majú dospelí pracovné návyky, štúdium a vzdelávanie predstavuje pre nás prioritu.

Aké mimoškolské aktivity ponúkate žiakom školy?

Venujeme sa hlavne krúžkovej činnosti a záujmovému vzdelávaniu, ktoré je väčšinou športové či kultúrne. Máme rozbehnutý projekt, ktorý mentoruje žiakov, aby dosahovali vyššiu úspešnosť v štúdiu, aby mohli napredovať a ďalej v tom pokračovať aj počas štúdia na strednej škole.

Vedeli by ste pomenovať výhody a nevýhody rómskych škôl?

Všetko závisí od toho, koľko rómskych žiakov v danej škole je a z akého prostredia pochádzajú. Našu školu navštevujú prevažne žiaci z marginalizovaných rómskych komunít alebo obcí z okolia. Tzv. rómske triedy sú kontroverzným riešením v školách, kde prevládajú žiaci z rómskych marginalizovaných komunít. Ich čiastočnou výhodou je, že vstupná úroveň vedomostí žiakov je približne rovnaká. Učiteľ sa potom dokáže viac venovať daným žiakom, aby ve-

deli lepšie porozumieť učivu, a tak nevznikali obrovské rozdiely vo vzdelaní medzi jednotlivými žiakmi v triede.

Nevýhoda je tá, že sa nevytvára previazanosť medzi rómskou kultúrou a majoritou. Nevznikajú medzi nimi skúsenosti ani priateľstvá, aby sa vedeli vzájomne rešpektovať.

Na vašej škole pôsobia aj rómski asistenti učiteľov. Akým témam sa venujú pri vyučovaní alebo doučovaní žiakov?

Máme dve asistentky učiteľa, jedna sa zameriava na žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia a druhá na žiakov so zdravotným postihnutím. Pomáhajú väčšinou žiakom na prvom stupni zvládať učivo a sú akýmsi prostredníkom medzi žiakmi a učiteľom. Venujú sa žiakom aj v popoludňajších hodinách. Pre nás sú neoceniteľnou súčasťou školy. Asistenti sú určite veľkým benefitom pre školy a je veľmi žiaduce, aby ich bolo v školách omnoho viac.

Čím sa podľa vás môže zvýšiť nízka vzdelanostná úroveň rómskeho obyvateľstva?

Je veľmi dôležité, aby pre nich vzdelanie predstavovalo potrebu a nutnosť. Ak žiak vo svojej rodine vidí, že sa napríklad dá vyžiť zo sociálnych dávok, tak nie je motivovaný k štúdiu a napredovaniu. Najväčšou motiváciou pre žiakov je práve rodinné prostredie, v ktorom vyrastá. Musí vidieť potrebu vzdelania pre jeho následné uplatnenie na pracovnom trhu a zlepšenie jeho životnej úrovne.

Text: Martin Fočar,
foto: archív RNL

Bratia

Jesennou tíšinou hory sa nesie zvuk ústnej harmoniky. Na čistine sedia v kruhu chlapi v zašpinených, otrhaných uniformách a počúvajú spev mladého muža. Do ticha znie čistý hlas spievajúci dojmavú pieseň. Muži sú zamyslení, každý z nich premýšľa o svojom životnom príbehu, o svojich blízkych, o budúcnosti aj minulosti. Pieseň sa dostáva až do hĺbky ich duší a vytvára v myšliach tie najdôvernejšie obrazy, ktoré sú každému také vzácne, že sa s nimi delí iba s najbližšími. Zrazu mladý muž rozkáže pesničku, ktorú všetci poznajú – je veselá, hovorí o láske a pekných dievčatách. V smutných tvárach mužov sa objaví úsmev. Mladík začne tancovať, nohy sa mu šikovne hýbu do rytmu a štíhle telo vykrúca vo figúrach, ktoré títo vojaci a partizáni asi jakživ nevideli. Z tanečníka tečú kropaje potu, na tvári má šťastný úsmev. Keď dospieval a dotancoval, všetci mu zatlieskali, búchali ho priateľsky po chrbte a do čiapky mu hádzali cigarety. Mladý muž si zobral čiapku, vysypal z nej cigarety a jednu si zapálil. „Krásne si sa vykrúcal, Cigán! Treba uznať, máš talent. Naposledy som niečo podobné videl na jarmoku v Bystrici, kde mali kolotočiari cvičenú opičku, ktorá tancovala presne ako ty,“ ozval sa hlas plný pohrdania a posmechu. Mladík sa obzrel a videl o strom opretého muža, ktorý si mocne potiahol z cigarety a s pôžitkom vypustil oblak dymu. Riedke plavé vlasy odhaľovali začínajúcu plešinu. V tvári, ktorá mala červenkastý odtieň ako tvár pijana sa odrážalo niečo zlovestné, ukryté v jeho najhlbšej podstate.

Ondrej nebol spokojný so svojím životom. Jeho otec bol na neho prísny, stále mu vyčítal neschopnosť – prospech v škole žiadna sláva, usilovnosť v práci tiež, a tak sa vždy našla príležitosť na bitku trstenicou či remeňom. Na konci bitky dostal vždy odporúčanie zobrať si príklad zo staršieho brata. Ten nakoniec aj zdedil celý majetok. Svet bol k Ondrovi nespravodlivý, o tom bol jednoznačne presvedčený. V jeho vnútri bola zapísaná nespravodlivosť osudu – život mu nedoprial to, na čo mal a má právo! Plánoval si kariéru v armáde a neskôr bohatú nevestu, ktorá mu prinesie majetok a pomôže budovať blahobyť. Veľmi po ňom túžil, no nikdy mu nebol dopriaty. A pritom okolo seba videl toľkých neschopných babrákov, ktorí si žili na vysokej nohe v luxuse a bez starostí o zajtrajšok. To v ňom vzbudzovalo pocit hnevu, ktorý ho málokedy opúšťal. Nechápal tú nespravodlivosť sveta – veď sa snažil, slúžil v armáde v novom slovenskom štáte, ktorý sa konečne zbavil českých dôstojníkov a dal priestor vlastným, Slovákom. Všetko bolo tak dobre rozbehnuté, ale teraz stojí tu uprostred drsných hôr, trápia ho vši a hlad. Ako sa mohlo stať, že on, poddôstojník, sa ocitol v tejto hore s Rusmi, Ukrajincami, Bielorusmi, Gruzíncami, Čechmi, dokonca aj Cigánmi? Bože, aká mizerná pliaga sa tu zišla! Za to všetko môže ich veliteľ! Celá rota sa pridala k povstaniu, ale jeho sa nikto nepýtal. Veď dobre, ani on nie je idiot a vie si spočítať, že Nemci po Stalingrade a teraz po vylodení sa v Normandii to majú prehraté. Ondreja stále mätala otázka, ktorá mu nedávala spávať. Čo keď sa pri týchto slabo vyzbrojených a vyhľadávaných ľuďoch nedožije konca vojny? Toto ho trápilo celý čas a všetko ho rozčuľovalo! Aj tento tancujúci Cigán a jeho prihlúply šťastný úsmev. Myšlienky mu pretrhol ostrý mužný hlas: „Nepočúvaj jeho hlúpe reči, Jožko, dobre si tancoval. Tento večne nahnevaný chlap nevie nič, iba nadávať a prskať svoje jedovaté sliny!“ Muž v stredných rokoch, oblečený vo vojenských nohaviciach, ktoré dopĺňal civilný štrikovaný sveter mal za opaskom veľký vojenský revolver a na hlave baret. Priateľsky potľapkal Jožka po pleci a zobral si od neho cigaretu. „Aj keď som Cigán, veštiť neviem, ale stavil by som všetko na to, že jedného pekného dňa milému Ondrovi

♦ Ilustrácia: Juraj Mandel

niekto tú jeho jedovatú papuľu zatvorí,“ ozval sa muž sediaci pri kmeni stromu, ktorý si bedlivo čistil zbraň. „To mi ústa zatvoríš ty, Jano, alebo to necháš tuto na Učiteľa? Ste vy ale pekná partička! Cigán a Žid sa vyhrážajú slovenskému vojakovi! Takú ešte nehrali, aby som sa vás zľakol,“ zlostne odštekol Ondro a s hnusom si odpľul. „Nepomýlil si si stranu, na ktorej stojíš? Lebo toto do úst povstaleckého vojaka nepatrí! Takýto slovník majú tí, proti ktorým bojujeme, fašisti a ľudáci. Tak si ujasni, na ktorej strane chceš stáť,“ pokojne mu povedal muž, ktorého všetci volali Učiteľ. „Dávid, on sa tu ocitol omylom a je taký neschopný tupec, že sa teraz nevie dostať k svojim. Ak chceš, ja ťa zoberiem za rúčku a odvediem tam, kde sa budeš cítiť ako doma. Tam nenájdeš ani Cigána ani Žida, iba hlupákov ako ty, s ktorými môžeš veselo hajlovať a onanovať nad fotkou Hitlera,“ s hnevom v hlase mu povedal Jano a priamo mu pozrel do očí. Bola to otvorená výzva na súboj. V tom pohľade vyslal jasný signál, že sa ho nebojí, ba práve naopak, má nad ním prevahu. Potom

si dôkladne prezrel vyčistenú zbraň, natiahol uzáver a naprázdno vystrelil. S láskou pohladil svoju zbraň, prešiel rukou po pažbe, aby pod prstami cítil zárezy. Spokojne si zapálil cigaretu. „Mňa tu nikto nebude urážať a už vôbec niekto taký, ako tento skurvenec z osady! Dobrovoľne som prišiel bojovať za slobodné Slovensko, tak nech ma nikto nenazýva fašistom, lebo bohupisahám, neudržiím sa a takéto reči raz a navždy ukončím!“ vrieskal Ondro a demonštratívne chytil za hlaveň svoju zbraň.

Medzi mužov vstúpil veliteľ Ladislav Kalina: „Ihneď prestaňte s tými rečami! Všetci sme tu preto, aby sme bojovali proti spoločnému nepriateľovi a nie jeden proti druhému. Ak nebudeme držať spolu ako jeden muž, bude to náš koniec!“ Kalina bol vysoký energický muž príjemnej tváre, ktorú zdobili vrásky predčasne zostarnutého muža v stredných rokoch. Prešedivené vlasy mal dohľadka vyčesané ako v časoch prvej republiky, kedy slúžil v Česko-slovenskej armáde. „Teraz si podajte ruky ako bratia

v zbrani, inak s vami obidvomi zatočím!“ Muži neochotne k sebe pristúpili a podali si ruky. Ondro dokonca jednou rukou objal Jana okolo pleca a do ucha mu zašepkal: „My dvaja sa jedného dňa ešte porátame“. „Kedykoľvek budeš chcieť, kamarát,“ odpovedal mu Jano. „Takto to bude vyzeráť v mojom oddiele! Chlapi budú držať spolu, budú si pomáhať a bojovať bok po boku až do nášho víťazstva! Keď vyhráme a bude po vojne, tak si pokojne dajte po papuli, ale dovtedy sa budete k sebe správať ako bratia. Je vám to jasné?“ veliteľ prešiel pohľadom po všetkých svojich vojakoch. „Ak by náhodou niekoho napadlo porušiť disciplínu a neuposlúchnuť moje rozkazy, skončí pred poľným súdom! Nebudem mať zľutovanie,“ už pokojným hlasom dodal a odišiel do bunkra, kde bolo velenie partizánskeho oddielu Ernst Thälmann.

* * *

„Uvedomuješ si, že robíš gadžom šaša a za pár cigariet sa necháš ponížovať?“ vyčítavo sa obrátil Jano na Joža. „Chceš povedať, že žobrem a robím to pre cigarety?“

bránil sa Jožo. „Tak prečo to robíš, prečo sa ponižuješ? Raz im tancuješ, inokedy spievaš a oni sa z teba len smejú. Ako chceš byť chlap a mať rešpekt? Nie, ty nie si partizán, ty si spevák, tanečník a zabávač. Vyber si, čo vlastne chceš byť! Chlap, ktorý si je s každým rovný, alebo chlapec, ktorý robí zo seba šaša aby zabavil gadžov? Nečuduj sa, že sa nájdu takí ako Ondro. On povedal len to, čo si o tebe možno myslí väčšina chlapov. Nikto si ťa nebude vážiť, ak si ty sám nebudeš strážiť svoju hrdosť! Ak sa zapredáš bielym za pár cigariet a za to, že ťa budú plieskať po ramenách a smiať sa, aký si ty zábavný Cigán! Tým si ich úctu a vážnosť nezískaš,“ dohovára mu Jano ďalej. „Prestaň, neurážaj ma! Nevieš, aký som, nevidíš do mojej duše, tak ma nesúd! Keď tancujem a spievam, zabávam seba a ľudí a som aspoň na chvíľu šťastný, aspoň na krátky čas zabudnem na všetko zlé okolo nás. Preto to robím, pre pocit slobody a šťastia, ktorý mi tanec a spev prinášajú. A naši chlapi sa mi nevysmievajú! Páči sa im to, aj oni takto na chvíľu zabudnú na vojnu,“ nedal sa Jožo. Jano pokračoval vo výčitkách ďalej: „Jožo, ty si naozaj také veľké decko, uveríš bielym, že ťa berú ako rovnocenného, že si im brat, priateľ a druh v zbrani. Hovno! Sú to len krásne rečičky, nič viac. Vždy pre nich budeme len Cigáni! Ľudia, ktorí nikdy nebudú rovní bielym“. „To nie je pravda, ty všade vidíš len zlo a nepriateľov. Oni nie sú takí, len ty si plný nenávisti!“ „Hej, ak sú tvoji priatelia, prečo ti bez slova donesú zablatené čizmy, ktoré ohotne čistiš, prečo si to vždy ty, kto kope latrínu? Prečo doteraz nemáš zbraň a si len sluha pre všetkých?“ Starší Jano sedel oproti svojmu bratovi a v padajúcej tme mu neľútostne hovoril svoje pravdy.

Brata mal rád, no teraz cítil za neho hanbu a vyčítal mu jeho naivitu. Pripadal mu hlúpy v jeho viere, že bieli ho berú ako priateľa, ako brata. „Bože, ako veľmi si hlúpy, braček, a na svoju hlúposť a naivnú vieru v dobro ľudí doplatíš! Budeš cítiť sklamanie a bolesť vždy, keď sa ti od bielych znovu a znovu dostane len pohŕdanie a ukážu ti, že ty im nie si roveň, si len Cigán, sluha a človek, ktorému je dovolené žiť, no musíš vedieť, kde je jeho miesto.“ Jano mu chcel všetky tieto kruté pravdy povedať, no vedel, že by mu tým ublížil a to určite nechcel, brata mal úprimne rád. Odmala sa o neho staral, chránil ho a učil všetko, čo vedel on sám. Otec im umrel, keď boli ešte chlapi. Jano sa snažil otca bratovi aspoň trochu nahradit.

Jožo chcel brata upokojiť: „Len sa ty o mňa neboj, príde deň, kedy aj ja budem nosiť zbraň tak ako ty a dovedy budem robiť všetko, čo treba, aj čistiť baganče a kopať latríny. Jedného dňa sa dočkám a príde rad aj na mňa a budem bojovať ako všetci ostatní“. „Keby som čakal na to, kedy sa bielym uráči dať mi zbraň, tak aj ja doteraz pucujem čizmy a robím sluhu. No ja nebudem ohýbať chrbát, sám si zoberiem svoju dôstojnosť, ktorá mi patrí a vybojujem si rešpekt. Vieš, že zbraň mi tiež nedali a napriek tomu, že som mal zostať so zranenými v tábore, riskoval som život a išiel som do akcie aj bez zbrane. Mal som iba svoj nôž a odvahu. Táto zbraň je moja, lebo som si ju vybojoval! Prepadli sme v dedine gardistov z Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy a niekoľko Nemcov.“ Jozef sa díval do tváre svojho staršieho brata Jana, videl v jeho očiach blúiace plamene, keď rozprával tento príbeh. Črty jeho tváre boli ostré a tvrdé, tenké pery úzke, ústa sa takmer nikdy neusmievali. Mladší brat si uvedomil, že Jana už veľmi dlho nevidel usmiať sa. Úpenlivo sa snažil spomenúť na nejaký moment, kedy ho videl šťastného. Nepodarilo sa mu to a cítil za svojho brata smútok v srdci. Uvedomil si, že jeho brat žije vo veľmi smutnom a temnom svete plnom súženia a nenávisti, ktorá mu špiní dušu a robí život ponurým príbehom bez radosti.

♦ Ilustrácia: Juraj Mandel

„Keď som zabil prvýkrát, bol to gardista, vysoký chlap s úplne novou zbraňou. Preto som si ho vybral. Stál pred chalupou, kde boli ubytovaní, mal na sebe iba rajtky a košelu, očividne ešte pred chvíľou spal. Strielal pred seba bez toho, aby sa obťažoval mierením. Obišiel som dom a prekvapil ho od chrbta, vrazil som mu nôž do krku a potiahol. Cítil som horúci prúd krvi, ktorý sa mi vylial na ruku a ostriekal aj tvár. Doteraz si pamätám ten pach, smrdelo to ako čierna mokrá zem a železo. V prvej chvíli mi zdvihlo žalúdok. No potom som si uvedomil, prečo to robím a komu to robím. To nie sú ľudia, to sú vrahovia, ktorí hádžu ľudí do väpenky a nič iné si nezaslúžia. On bol prvý, jeho zbraň teraz vlastním ja a zabíjam ňou fašistov. Chápeš to? Ich vlastnou zbraňou všetkých zabíjam a budem to robiť ďalej, kým čo i len jeden z nich bude nažive! Pozri sa, už som ich jedenást poslal priamo do pekla,“ Jano zdvihol svoju zbraň a ukázal na zárezy na pažbe. „Ešte je tam veľa miesta pre ďalších skurvených fašistov.“ „Jano, ale ty podľa mňa nemáš rád ani našich ľudí z oddielu! To, že nenávidíš fašistov je v poriadku, veď preto sme sem prišli, bojovať proti nim a pomôcť ich poraziť. Hovoríš mi, že slová o našom bratstve v zbrani sú len krásne rečičky pre naivné decko. No ako chceš potom poraziť fašistov bez pomoci týchto ľudí? Bez všetkých, ktorí spia neďaleko nás, s ktorými chodíš do akcií, spoločne bojujete jeden vedľa druhého a riskujete svoje životy? Aký je vtedy medzi vami rozdiel? Či aj vtedy sa delíte na Slovákov, Cigánov, Rusov či Židov? Nie, vtedy ste všetci spolu napriek tomu, že ste každý iný. Spája vás spoločný cieľ, a ten z vás robí bratov. Vo chvíľach boja, kedy ste blízko smrti, ste si všetci rovní. Akou rečou kto hovorí, kde sa narodil či akého Boha vyznáva je úplne jed-

no. Nedaj sa zaslepiť nenávisťou, lebo nakoniec pre nenávisť a pocit krivdy nebudeš schopný uvidieť dobro a priateľov okolo seba. Ostaneš uväznený a sám vo svojej nenávisti.“ Jano zostal prekvapený prívalom bratových slov. „Sľúb mi len, že budeš nad tým, čo som ti povedal premýšľať a že si budeš viac vážiť sám seba a budovať si rešpekt. Lebo ak budeš strácať dôstojnosť ty, budem ju spolu s tebou strácať aj ja. Sme bratia, navždy budeme vo všetkom spolu a nič nás nerozdelí. Tak by to chcel aj náš otec,“ požiadal Jano mladšieho Jožka. Keby boli doma, určite by brata neobjímal. To sa v ich rodine a kultúre nerobilo, chlapi si najviac na znak úcty podali ruky. No tu, v tejto temnej hore objal Jano svojho mladšieho brata a obaja zostali v objatí, aby cítili svoju bratskú náklonnosť a lásku. Veď každý deň môže byť ich posledným.

* * *

Prešlo niekoľko dní, počas ktorých sa podarilo zhodiť padákmi pre unavených, hladných vojakov a partizánov skromné zásoby, zbrane a muníciu. Nebolo toho dosť, ale aspoň niečo, čo pomohlo zlepšiť náladu v partizánskom tábore. Chlapi nedočkavo otvárali konzervy s anglickými názvami. „Corn beef,“ slabikovali. Otvorili konzervu, kde bola kukurica s hovädzinou a čudovali sa, že v nej bola malá priehradka, v ktorej našli cigarety. Vzadu na konzerve bola biele-červená zástava, v jej strede sa skvel javorový list. „Táto vlajka, to je čo za krajinu?“ opýtal sa Jano. „Kanada,“ odpovedal s plnými ústami Učiteľ. „A to je kde?“ „V Amerike.“ „Chod' do riti, David, si robíš zo mňa srandu! Veď Amerika je v Amerike, ako tam môže byť aj nejaká Kanada?“ David Stein, známy v oddiele ako Učiteľ, sa schuti smial. Jano na neho mrzko pozrel, lebo sa v tej chvíli cítil hlúpo, a teda aj ponížene. Učiteľ

ho už stihol spoznať a vedel, aký je to hrdý muž, ktorý neznesie, keď si niekto z neho robí žarty. „No, je to jeden veľký kontinent.“ Do zeme paličkou načrtol obrisy. „Toto celé sa volá Amerika a na tom kontinente je viacero štátov,“ so záujmom kreslil hranice, ktoré oddeľujú jednotlivé štáty. „Medzi nimi tuto na sever od Spojených štátov amerických, ktoré poznáme aj ako Ameriku je Kanada, ktorá nám poslala toto skvelé jedlo.“ Jano počúval a pozorne si prezerá na zemi kresby vzdialených krajín. S pachutou horkosti v duši si uvedomil, ako málo oproti Učiteľovi vie. „Nemám o svete ani len matnú predstavu. Neviem ani, aký veľký je a koľko krajín a národov v ňom žije. Neviem čítať ani písať, lebo škola pre Cigánov nebola. My sme len pásli gazdom dobytok, plahočili sa na poli a cez zimu hladovali, a takto to šlo dookola.“ Učiteľ mu navrhol: „Ak chceš, začnem ťa učiť písať a čítať. Kým skončí vojna, budeš sa vedieť podpísať. A po vojne nastanú nové časy a ty budeš môcť v učení pokračovať, ak budeš chcieť. Školy budú pre všetkých, všetci ľudia bez rozdielu budú mať rovnaký prístup ku vzdelaniu. Uvidíš, všetko sa zmení! Vytvoríme nový svet s novými, spravodlivými pravidlami!“ Jano podráždene zareagoval: „Áno a všetci ľudia budú bratia a do huby nám budú padať pečené holuby. To môžeš hovoriť tuto môjmu bratovi, ktorý snáva aj vtedy, keď nespí“. Hneď ho zamrzelo, že to vyznelo viac príkro ako to myslel. Vo vnútri cítil a vedel, že aj on by chcel veriť, že sa po vojne všetko zmení k lepšiemu, veď preto tu do boha je, preto riskuje svoj život, preto zabíja nepriateľov, aby zmenil svet, aby aj on a všetci ľudia žili lepšie. No príliš sa bál sklamaní zo svojich snov, ktoré sa podľa neho nikdy nesplnia. Svet ho naučil, že ľudia sú vo svojej podstate zlí. Preto myslel

vždy na tú horšiu možnosť a takto aspoň predchádzal sklamaniam. Pripravoval sa na to najhoršie. Vedel, ako trpko chutí sklamanie a dobre si pamätá, ako veľmi bolí, keď sa zrútia sny a nádeje. Aj preto zatrpkol. Janova duša stvrdla ako vyschnuté bukové drevo, do ktorého ťažko prenikne aj najostrejšia oceľ. Takto sa podvedome chránil a vytvoril si vlastný malý svet, kam pustil len zo pár ľudí. Medzi nich patrila aj tento muž. Učiteľ sa mu pozdával – bol úprimný, čestný, jeho slovo vždy platilo a hlavne, videl v Janovi človeka. Nevidel v ňom Cigána, ktorý sa k nim pridal, videl v ňom ľudskú bytosť. Na toto Jano nebol zvyknutý, lebo vždy a všade sa k nemu správali na základe toho, že je Cigán. Takého sa mu dostalo aj zaobchádzania. Z úvah ho vytrhol Učiteľov hlas. „Práve ľudia ako tvoj brat, tí ktorí snívajú o lepšom svete a veria v dobro, dokážu tento svet vybudovať na ruinách starého, ktorý pošleme raz a navždy dočerta.“

Jožko sedel vedľa nich a čistil svoju pušku. Ani ich veľmi nepočúval. Tešil sa, že konečne je aj z neho riadny partizán, nielen pomocník čo pucuje čižmy a pomáha nosiť zásoby. Teraz si je rovný s každým z týchto chlapov a aj svojmu bratovi sa vyrovnal. Spokojne sa v duchu usmieval a nevedel sa dočkať chvíle, kedy sa aj on zúčastní boja. Aj keď niekde v skryte jeho mysle sa skrýval strach z toho, čo keď ho dostihne smrť. Jedna guľka, kratučký moment a už ho viac nebude. Myšlienka na to, že už nebude, že sa prepadne do čiernej tmy odkiaľ niet návratu ho desila. Možno sa už nikdy nevráti domov, neobjíme svoju matku, malých súrodencov, ani svoju Aničku. Pri tej myšlienke mu po chrbte prebehol mráz a nevdojak ho striaslo. Nechce umrieť! Práve naopak, miluje život! Chce tak veľmi žiť a byť šťastný! Ku šťastiu mu veľa netreba, stačí, keď bude mať pri sebe ľudí, ktorých miluje, svoju rodinu, svoje dievča a hlavne keď bude mier, vojna skončí a s ňou pomínie aj všetko utrpenie a zlo, všetko bude dobré a krásne, tak ako o tom hovorí Učiteľ. Veril tomu, musí tomu veriť, veď inak by nič z toho čo robia nemalo zmysel. „Už aby sme boli nasadení niekde do akcie,“ povedal a vložil do pušky úderník. Vyskúšal, ako funguje a spokojne si zbraň položil na kolená. „Len sa tak do toho nehrň, čo myslíš, že je to hra? Tu nám pôjde o život, a preto do toho nesmieš ísť s chlapčenskými predstavami o hrdinstve,“ prísne mu pozrel do očí Jano. „Jasné, môj starší brat ma vždy musí poučovať ako soplavého chlapca! Už s tým konečne prestaň,“ odpovedal Jožko. „Nieкто ti musí povedať pravdu, lebo ak by som mlčal, tak sa ľahko môže stať, že namiesto metálu za hrdinstvo...,“ Jano zastavil prúd reči a nemohol pokračovať. Nemohol vysloviť, že namiesto vyznamenania sa jeho bratovi dostane akurát tak plytký hrob niekde v horách a jeho telo roztrhá divá zver a zbytok zožerú vtáky. „Už si konečne uvedom, že ty nie si môj otec! Si len o tri roky starší, ale vždy sa staviaš do úlohy otca. Ale otec je mŕtvy a ty nie si on a ja nie som tvoj syn,“ postavil sa a so zlosťou odkračal k inej skupine mužov z ich oddielu. K Janovi doliehali hlasy. „Jožo, nezaspievaš?“ O chvíľu už bolo počuť harmoniku a Jožko opäť spieval známu pesničku o láske tak hlasno a s chuťou, aby to hlavne počul jeho starší brat. Jano zaškrípala zubami a zatal päste, až mu zbeleli hánky.

* * *

Rozkaz znel: zísť do dediny po zásoby a informácie o pohybe nemeckých vojsk a gardistov. Skupinu viedol Ondro, zobral si svojho najlepšieho priateľa Štefana a veliteľ Kalina mu prideliť obidvoch bratov. Chcel, aby boli nútení sa lepšie spoznať, a tak nájst cestu k sebe. Najprv zišli k miestnej horárni, kde bol ich prvý kontakt. Horár im povedal, že v dedine teraz nie sú Nemci a bezpečne do nej môžu ísť. Všetko prebiehalo podľa plánu, vošli do dediny. Ľudia radšej zostali doma, nikto nechcel, aby ho videli rozprávať sa s partizánmi. Nemci sa

môžu kedykoľvek vrátiť a za pomoc partizánom bol jediný trest: smrť. Padol večer, vo väčšine oblokov bola tma. Dedina bola pomerne veľká. Ondrovi bola zima a nechcelo sa mu chodiť od domu k domu, tak sa v prvom dome na okraji dediny spýtal, kto je tu najbohatší gazda. Ochotne mu ukázali na najväčší dom, ktorý patrila miestnemu richtárovi Jaseňovi. Ondro pažbou zabúchal na vráta. Bránu pootvoril paholok a povedal mu, že richtár nie je doma a príde až o dva dni. Ondro mu bez slova pažbou udrel do tváre. Paholok, vysoký a mocný chlap sa zrútil na zem a stratil vedomie. Tam, kde mal nos bola iba krvavá hrča, pod hlavou sa mu vytvárala tmavá mláčka krvi. Ondro ho prekročil. „Pripravte sa, ako vidím tu nás budú vítať s otvorenou náručou,“ rozbehol sa k hlavným dverám do domu, vykopol ich a vrátil sa dovnútra. „Vylez, richtár, lebo bohu otcu prisahám, že keď ťa budem musieť hľadať, tak si budeš priať, aby si sa nikdy nenarodil!“ ziapal do tmavej tišiny domu. O chvíľu zapraskala dlážka, bolo počuť nemeselé kroky. Všetci namierili zbrane smerom, odkiaľ počuli niekoho prichádzať. „Chlapci moji, veď netreba hneď násilie a vyhrážanie,“ ozval sa prichádzajúci muž, ktorému sa strachom triasol hlas. „Akí sme ti my chlapci, ty hovädo!“ Ondro ho okríkol a toto sa mu páčilo, mal rád, keď sa ho ľudia báli. Vtedy sa cítil dobre, vedel, že má nad nimi prevahu, že rozhoduje o ich živote, a to bol blažený pocit. „Prepáčte, páni, nech sa páči do izby za stôl. Žena, dones niečo pod zub a fľašu!“ O chvíľu už sedeli za stolom, jedli klobásy, slaninu, údené a pili silnú ražnú pálenku. Obsluhovala ich samotná pani richtárová, aj keď mala služku. Obsluhovala a ponúkala, no v očiach mala strach. Rovnako roztrasený sedel ako na ihlách richtár Jaseň, malý podsaditý chlap s previsajúcim bruchom a plešinou, z ktorej mu tiekli kropaje potu. Snažil sa byť pozorným hosťom, chlapom stále dolieval poháriky. Ondrovi od vypitej pálenky ešte viac očervenela tvár. „Richtár, asi si myslíš, že keď nás tu hostíš, tak si zachrániš kožu. Ale ja dobre viem, že si s Nemcami jedna ruka, veď preto si tu richtárom. No a za kolaborantstvo sa platiť!“ Ondro sa opitým pohľadom škeril na richtára. „Pán veliteľ, veď ja som s vami! Nebojte sa, zaopatrim vás potravinami aj pálenky dám, veď ja som len obyčajný človek. Či som sa mohol postaviť vrchnosti? Veď by som sa dávno hojdal niekde na strome,“ vyhovárал sa Jaseň. „Možno sa aj teraz budeš,“ škeril sa Ondro a vedľa neho sediaci Štefan len opito prikyvoval svojmu veliteľovi. „Za zradu sa platiť! Myslíš si, že za ňu zaplatíš klobásami a pálenkou? Trochu málo, nezdá sa ti?“ Z richtárovej plešiny ešte viac tiekol pot, ktorý mu nepríjemne stekal za golier na košeli. Utieral sa vyšívanou vreckovkou a bezradne sa obzeral okolo seba. „Veď sa dohodneme, pán veliteľ, nebudete škodný,“ sľuboval. Ondro sa spokojne usmial. Vedel, že richtára má tam, kde chcel. Teraz bude platiť a on si napchá vrecká. No o tom sa nesmie nikto dozvedieť. „Jano, Jožo, strážte vonku, aby nás nikto neprekvapil! Tuto gazdiná vám z komory donesie zásoby, zbalte všetko a naložte na koňa. Števo, ty zostaň so mnou! Ešte musím vypočúť richtára,“ dával pokyny. O chvíľu už zostali v izbe sami. Richtár v doprovode Ondra odišiel do druhej izby, kde mal ukryté peniaze. Otvoril železnú truhličku a vybral z nej zväzok bankoviek. Ondro mu ich nedočkavo vytrhol z ruky a chvatne prepočítal. „Chceš povedať, že máš doma iba jedenásttisíc?“ chytil richtára pod krk. „Bohuprisahám, viac nemám! Radšej som investoval do majetku a nakúpil pozemky, dobytok, lebo peniaze v tejto dobe nemajú hodnotu a bude ešte horšie,“ vravel richtár. Ondro si uvedomil, že ten chlap mu hovorí pravdu. Príde koniec vojny a tieto bankovky, ktoré drží v rukách budú bezcenný zdraž papiera. Pochytila ho ešte väčšia zlosť. Vytiahol pištoľ a položil ju vystrašenému richtárovi k spánku.

„Zlato, šperky! Naval všetko čo máš, lebo tvojím mozgom vymaľujem túto izbu!“ „Odkiaľ by som zobral zlato? Ja som gazda a pre mňa je zlatom zem, ktorú vlastním. Či som ja dáky Žid, že zlato odo mňa pýtaš?“ plakal Jaseň a klesol na kolená. Ondro natiahol uzáver pištole. „Počkaj, veliteľ, nestrielať!“ richtár vybral z vrečka vesty strieborné hodinky na zlatej retiazke. Vošiel do vedľajšej izby, kde spali jeho dcéry a vrátil sa so zlatou retiazkou s krížikom, ktorú jedna z nich dostala na birmovku. Z ruky si stiahol zlatú obrúčku. Na prste mu zasvietil biely pás kože. „Málo je toho, richtár, nie som spokojný,“ Ondro si všetko napchal do vrečka. „Viac nemám, prisahám,“ zakvílil gazda pri pohľade na pištoľ v rukách tohto muža, ktorý stál pred ním rozhodnutý pripraviť ho o život. „Niečo mi napadlo!“ zrazu vyhrkol zo seba a náznak úsmevu mu prešiel po tvári. „Ak chceš zlato, treba ho hľadať u Židov! Ešte sa ich tu skrýva dosť! Pliaga jedna, nikdy sa ich nezbavíme...,“ richtár sa vzápätí preľakol, veď za tieto reči ho tento partizán raz dva zastrelí. „Nuž nechcel som tak, ja len, že oni majú zlato. Keď pôjdeš do susednej dediny, tam žilo niekoľko Židov. Mali krčmu so záložňou aj obchod. To všetko arizoval Bednár, ten tam najprv robil účtovníka Židovi Greisovi, ktorému to patrilo. Ľudia vravia, že to bolo len naoko a on mu to iba spravuje, pokým sa nevráti. Tam nájdeš svoje zlato.“ Ondro so záujmom počúval. Števo stál vedľa neho a prikývnutím hlavou potvrdil richtárovo slová. Ondro zacítil svoju šancu. Túžil po bohatstve a živote v blahobyte a ak by sa dostal k židovskému zlatu... Pri tej predstave ho zaplavil pocit šťastia a na tvári mu hral úsmev. Richtár mu spokojne úsmev opätovoľ. Ondro bez slova namieril a strelil mu doprostred čela. Krv a kúsky mozgu vystrekli na stenu, kde vytvorili veľkú červenú škvrnu. Števo s otvorenými ústami od prekvapenia zostal stáť a díval sa na svojho veliteľa. „Mŕtvi nehovoria,“ povedal Ondro a vyšiel von. Z richtárovho domu ešte dlho po odchode partizánov bolo počuť kvilivý plač: to richtárova žena a jeho dcéry oplakávali svojho manžela a otca.

* * *

Prechod do druhej dediny Ondro bratom vysvetlil tak, že musia získať dôležité informácie. K zabitíu richtára povedal len toľko, že dostal to, čo si zaslúžil, kolaborant hnusný. Dedina nebola príliš ďaleko a Jozef si cestu krátil popíjaním ražnej pálenky, ktorú zajedal voňavou klobáskou. Jano nepil, zmocnil sa ho zlý pocit z celej tejto nočnej výpravy. Ondrovi neveril a vôbec nebol nadšený, keď dostal rozkaz, aby mu aj s bratom robili ozbrojený sprievod. To, čo urobil s richtárom bolo podozrivé a ešte viac to, že namiesto návratu na základňu sa nocou trmácajú do inej dediny, vraj pre informácie. Celé sa mu to nevidelo a už vôbec sa mu nepáčilo, ako sa jeho brat opíjal. Hlúpo sa usmieval, pľetol sa mu jazyk. „Už nepi! Pred nami je ešte dlhá cesta.“ Jozef sa ohradil: „Zase mi rozkazuješ? Nechaj si svoje hlúpe rady, ja viem čo robím!“ Pridal do kroku, aby nekráčal pri bratovi a nemusel sa s ním rozprávať.

Štefan ich doviedol uprostred noci k domu Žida Greisa. Zopakovala sa scéna s búchaním na bránu a tentoraz ich potichu pustil dovnútra muž v župane, spod ktorého mu vykúkalo pásikované pyžamo. „Volám sa Bednár, ako vám pomôžem, páni?“ „My vieme kto si, aj to, ako si sa dostal k majetku Žida Greisa,“ okríkol ho Ondro. Opäť zostal s Bednárom a Štefanom sám v celom dome. Bratia držali stráž vonku, kde Jozef pokračoval v popíjaní. „Nechápem, prečo ste prišli? Vonku som si všimol, že váš kôň je plne naložený potravinami. Nevie, čím by som vám mohol ešte pomôcť?“ Ondro vytiahol zbraň a namieril Bednárovi na hlavu. „Ty si kolaborant a zlodej! Takých my strielame!“ Bednár sa však vôbec nezľakol, sadol si, vytiahol cigaretu a zapálil si. „Z ktorého oddielu ste, chlapci?“ chvíľu si premeriaval obi-

dvoch vojakov. „Do toho ťa nič nie je, kolaborant!“ „Chcem vám len povedať, že ste vrcholne zle informovaní, lebo ja s odbojom spolupracujem od začiatku, financujem ho a podávam dôležité informácie,“ povedal domáci. „A ja som Stalinov brat a pápež mi je bratranec,“ rehotal sa Ondro, no v sekunde prestal, postavil sa a pištoľou udrel Bednára nad ľavé oko. Zaraz mu tvár zaliala krv. „Za toto mi zaplatíš,“ bolestne zasipel. Ondro ho udrel pästou do brucha, muž sa zviezol na zem. „Prestaň! V odboji spolupracujem s veliteľom Kučerom a Lošakovom, môžeš si to potom overiť.“ Ondra sa zmocnili pochybnosti. Vedel, že sú to velitelia brigády M. R. Štefánika. Nevedel ako ďalej a sen o židovskom zlate sa mu rozplýval pred očami. Namiesto toho sa mu vynáral obraz, ako stojí pred poľným súdom. „Tak najprv okradneš chudáka Greisa o majetok a pekne krásne ho vyprevadiš do koncentráku, a teraz si akože v odboji? Pekný si ty odbojár, zlodej si a vrah a nie odbojár! A tak s tebou aj naložím.“ Opäť natiahol zaistenú zbraň a zamieril. Chcel sa ho zbaviť, aby sa nemohol nikde na neho sťažovať a robiť mu problémy. „Nestrielať, ja nie som žiadny vrah ani zlodej! Greis žije, je tu! V tomto dome ho schovávam už dva roky.“ „Áno? Tak mi ho ukáž a uverím ti,“ takmer s radosťou v hlase mu povedal Ondro. Bednár obidvoch zaviedol do pivnice, nikde však nebolo badať žiadne stopy po nejakom úkryte. Stena pred nimi bola zaprataná regálom, kde bol tovar. Bednár pristúpil k regálu a stisol niečo vo výklenku. S námahou odsunul regál a cez úzku štrbinu sa pretiahol do malej miestnosti, kde na posteli sedel starý muž. Prešedivená brada a chumáče šedivých vlasov mu lemovali tvár, na ktorej dominovali hnedé oči. Sálala z nich stáročná múdrosť tohto tak ťažko skúšaného Bohom vyvoleného národa. „Šalom,“ pozdravil ho Bednár. „Šalom, Michal, tak nás nakoniec dostali,“ súcitne sa pozeral na rozbité obočie a zakrvavený župan. „Nie, pán Greis, to nie sú fašisti, to sú naši, partizáni.“ „Ak sú naši, prečo toto?“ ukázal na jeho ranu. „To je len nedorozumenie. Podozrievali ma, že som kolaborant, arizátor, ktorý vás poslal do koncentráku, aby sa zmocnil vášho majetku,“ vysvetľoval Bednár. „Páni, môžem vás ubezpečiť, že tento človek mi zachránil život,“ povedal Greis. Chvíľu si premeriaval obidvoch vojakov. „A zachránil vám aj majetok, nie?“ spýtal sa Ondro. „Áno, nič mi neukradol. Naopak, čestne to tu spravuje, ale majetok v tejto dobe nie je dôležitý.“ „To je pekné, že vás neožobračil a všetko vám ostalo. Iní také šťastie nemali, stratili majetok aj život. Vy máte oboje. Nuž a teraz, ak si chcete zachrániť život, tak mi dáte všetko vaše zlato, šperky a peniaze!“ skríkol Ondro na Greisa a hlavou pokynul Štefanovi, ktorý pažbou pušky udrel sediaceho Greisa do ramena. Starý muž sa zviezol na posteľ, zmodrli mu pery a nemohol sa nadýchnuť. Bednár k nemu priskočil a podal mu pohár s vodou. Trochu si z nej vylil do dlane a omyl mu tvár. „Ty si partizán? Si len sprostý zlodej, za toto raz zaplatíš!“ „Zavri si hubu, židomil! Teraz zober starca a hore mi vydáte všetko, čo máte! V tejto pivnici sa dusím. Ako tu ten židák starý mohol tak dlho vydržať? Oni sú fakt ako potkany, tí Židia,“ chechtal sa, keď ich vyvádzal z pivnice.

* * *

„Ak pred nami zatajíte čo i len maličkosť, stiahnem vás z kože, to prisahám!“ „Násilie nie je nutné, zoberte si všetko a choďte v pokoji. Michal, daj im všetko,“ pokojne povedal Greis sediaci vo veľkom kresle, v ktorom veľmi dlho nesedel, preto si aj v ťažkej chvíli tento pocit vychutnával. Bednár bez slova otvoril trezor zabudovaný v stene, vybral z neho zväzky bankoviek a hádzal ich na stôl. Ondro a Štefan s otvorenými ústami pozerali. Tolko peňazí pokope nikdy nevideli. „A zlato kde skrývate? Povedal som všetko, čiže zlato, šperky a všetko, čo tento židák nakradol!“ kričal Ondro. Greis sa pozrel na Bednára a iba mierne prikývol hlavou. Na stole sa ocitli vzácna broš-

♦ Ilustrácia: Jura| Mandel

ňa, dva prstene s drahými kameňmi, retiazka s Dávidovou hviezdou, zlaté pero a náramok zo zlata vykladaný kameňmi. „To je všetko?“ s úsmevom na tvári zhŕňali nakradnuté veci do vaku. „To sú všetky rodinné šperky po mojej nebohej žene, ktoré dedíme z generácie na generáciu. Teraz ich máš ty, tak nás nechaj na pokoji a odíď,“ povedal Greis. Ondro sa na neho stále usmieval. Bez slova napriahol ruku s pištoľou a strelil Bednárovi do hlavy tesne nad uchom. Jano začul výstrel a v prvom momente sa zľakol. Potom vběhol do domu, kde sa mu naskytl pohľad na Bednárovu mŕtvolu. Ondro na neho namieril, no nevystrelil, lebo vedľa stojaci Štefan ho udrel pažbou do hlavy. Janovi sa pred očami zatmelo a prepadol sa do tmy. Vonku za stajňami zatiaľ jeho brat zvracal. Držal sa múru a točila sa mu hlava. „Bože, zase mal pravdu, prečo som musel toľko piť? Asi jemu na zlosť! Možno, keby bol ticho, tak nepijem,“ pomyslel si a obviňoval svojho brata z toho, že mu je zle. Jeho myšlienky prerušil zvuk výstrelu. Zľazka sa dotackal k domu zo strany, kde videl do izby cez osvetlené okno. Videl na zemi nehybné telo v župane a vo veľkom kresle starého muža, ktorý mal vytreštené oči a z podrezaného hrdla mu vytekala krv, spodok šedivej brady sfarbila načerveno. Na zemi videl aj telo svojho brata. Vtedy sa mu stretol pohľad s Ondrom. Jeho bezfarebné bledomodré oči akoby boli z ľadu. Jožovi prešiel po chrbte mráz. Všetko sa odohrálo veľmi rýchlo. Ondro na neho namieril a vystrelil, zarinčalo sklo a popri hlave mu presvišťala guľka. Jozef sa obrátil

a rozbehol do tmy, preskočil plot a bezhlavo bežal. Mal strach, zostal sám. Ako veľmi by teraz potreboval svojho brata! Jano, jeho dobrý brat, je mŕtvy! Až teraz si to uvedomil, spadol do zamrznutého jarku pri poli a rozplakal sa. V hrdle mu nabehla hrča a mal pocit, že sa zadusí. Vtedy počul Ondrov hlas. „Cigán, vráť sa pre brata! Ešte žije, pomôž mu, lebo ho pomaly rozkrájam na kúsky!“ Ondro sa otočil k Janovi, ktorého držal zozadu pod krkom a prikázal mu: „Ozvi sa mu, lebo ťa podrežem!“ Vedľa stál s automatickou puškou Štefan. Jano zakričal do tmy: „Nevracaj sa! Vráť sa k našim a povedz im pravdu, pomsti ma!“ Štefan opäť použil pažbu a vrazil mu do žalúdka. Jano sa povracal a stratil opäť vedomie. Ondro sa vyhrážal ďalej: „Ak ujdeš, bude veľmi trpieť, kým ho zabijem! Budem postupovať veľmi pomaly: odrežem mu jeden prst po druhom, vyrežem jazyk, bude sa dusiť vo vlastnej krvi. Potom mu odrežem guľu a vypichnem oči a nakoniec mu z tela vytrhnem srdce. Vráť sa, ty jediný ho môžeš zachrániť, buď chlap! Alebo vieš iba spievať a tancovať ako cvičená opička?“ Jozef sa dusil v slzách, nevedel sa rozhodnúť. Bežať na základňu a všetko povedať veliteľovi? No kým sa vrátia bude neskoro, Jano bude dávno mŕtvy, ale najskôr pretrpí mučenie a po tých dvoch sa zľahne zem. Nemôže ujsť, musí bojovať. Ale čím? Jeho zbraň zostala opretá o dom. Bol zúfalý, nenávidel sám seba za svoju hlúpu nezodpovednosť. Za opaskom v puzdre mal však stále svoj nôž. Vedel, že jeho jediná šanca je v momente prekvapenia.

Ondro so Štefanom usúdili, že v tme nemajú šancu nájsť toho prekliateho Cigána. Ondro dúfal a modlil sa, aby ten chlapec našiel v sebe odvahu a pokúsil sa zachrániť brata. Do dvora sa Jozef vrátil cez pole a ovocný sad, ktorý bol hneď za domom. Najprv sa priplazil k maštali a vošiel do nej. Bola tam krava s teliatkom a dva kone nepokojne fľkali zacítiať cudzieho človeka. Horúčkovo premýšľal ako odvedie ich pozornosť. Vybral zápalky a podpálil kopy suchého sena. Vyšľahli plamene, zvieratá zacítili dym a začali byť divé, a tak Jozef len otvoril vráta a kone s erdzaním vybehli na dvor, celá maštaľ o chvíľu bola v plameňoch. Ondro vybehol von, kde pobehovali vystrašené kone a krava s teliatom. „Tak si sa predsa vrátil! To sa mi páči, za brata treba aj život položiť! Tak sa ukáž, ak sa nebojíš, ty zasran!“ Ondro vyplieštal oči do tmy, aby Joža zazrel. V okamihu sa spoza otvorených vrát maštale vynoril Jozef a vrhol svoj nôž. Ondro stihol ešte naslepo vystreliť, jeho rana letela privysoko. Nôž sa mu zabodol do brucha tesne nad pupkom. Prehlo ho a spadol na kolená. Z úst sa mu vyvalila krv, stekala po brade. Ani nestihol zaregistrovať, že pred ním stojí Jozef so sekerou v ruke. Jediný mocný úder ich súboj ukončil. Jozef zo zeme zdvihol Ondrovu pištoľ a rozbehol sa dovnútra, kde sa ruvali Štefan a jeho brat. Jano ležal chrbtom na zemi a Štefan sa ho snažil zahrnúť svojou puškou. Jozef namieril a stisol spúšť. V dome nastalo ticho, len vonku bolo počuť hukot ohňa a erdzanie koní. Bolo počuť prvé hlasy dedičanov, ktorých pobudila strelba a oheň.

Čoskoro zaznel zvon, ktorý zvolával ľudí na pomoc pri požiari. Jozef zhodil z brata mŕtve telo a pomohol mu vstať. Jano mal dobitú a krvavú tvár, zlámané rebrá mu nedovolili sa dobre nadýchnuť. Napriek tomu objal brata a obaja sa rozplakali.

* * *

Bratia sa vrátili k svojmu oddielu. Janovi pribudli ďalšie zárezy na zbrani, kým sa dočkali konečného víťazstva. Od konca vojny prešlo niekoľko mesiacov. V dedine sa konali oslavy prvého výročia povstania. Prišiel aj Učiteľ, veľa sa pilo, tancovalo. Všetci traja, Učiteľ, Jano a Jozef, sa rozhodli odísť z krčmy a vyjsť do polí. Bol teplý augustový podvečer. Sadli si, fajčili a podávali si fľašu s borovičkou. Bratia sa spýtali Učiteľa, aké má plány do budúcnosti. „Je mi ťažko, chlapci, zostal som sám. Celá moja rodina...“ hlas sa mu zlomil, oči zaliali slzy. Jano mu podal fľašu. „Dostal som ponuku odísť do Palestíny. Tam chceme vybudovať štát, kde by všetci Židia našli svoj domov,“ povedal a pokračoval, „prijal som to a na budúci mesiac odchádzam“. Smutným hlasom vysvetľoval svoje rozhodnutie. „Už ma tu nič nedrží. Všetko mi tu pripomína hrôzy, ktoré sme prežili. No najhoršie na tom je, že ľudia sa nepoučili a aj teraz je dosť tých, ktorí tvrdia, že Židov sa z koncentrákov vrátilo viac ako ich odišlo.“ Učiteľ sa poriadne napil pálenky. „Budeš nám chýbať, Dávid,“ povedal Jano a priateľsky mu položil ruku na rameno. Mlčky sedeli a pozerali na zapadajúce slnko mysliac na to, čo všetko ich ešte čaká, aby naplnili svoje sny a túžby.

Napísal: Braňo Oláh